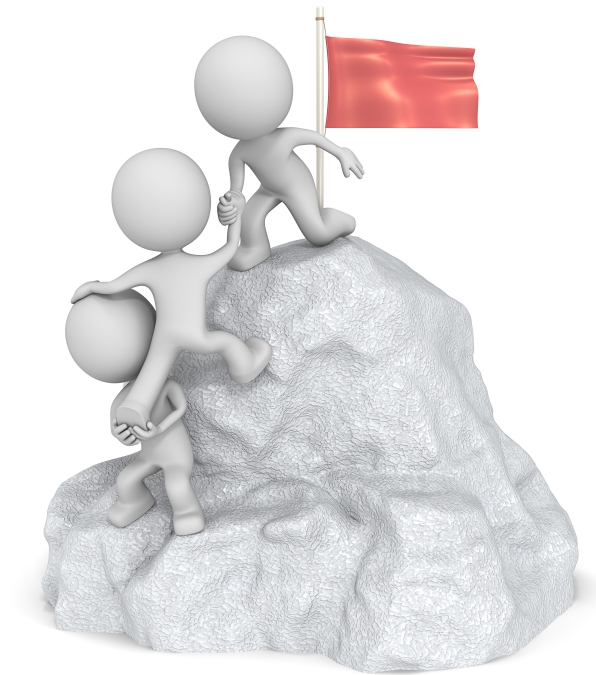

”..den viktigste tiden i behandlingen min var jo de to åra etterpå i hybel med oppfølging..”

- En studie av ungdommers opplevelser av oppfølgingens betydning etter utflytning fra ruskollektiv

**Masterstudiet sosialfaglig arbeid med barn og unge
Masteroppgave i sosialfaglig arbeid med barn, unge og deres familier
Avdeling for pedagogikk og sosialfag
Høgskolen i Innlandet
Høsten 2017
Stine Vik**

Forord

Jeg visste at arbeidet med masteroppgaven ville bli tidkrevende, men lite ante jeg at det så å si var dette livet skulle dreie seg om studieåret 2016/2017. Når jeg nå ser tilbake på dette er jeg glad og takknemlig for at jeg valgte meg ut et tema som alltid har engasjert meg, og som trolig vil fortsette å engasjere meg til evig tid. Arbeidet med dette prosjektet har vært lærerikt, spennende, utmattende og ikke minst nyttig i mitt arbeid som miljøterapeut i et ruskollektiv – og det er en erfaring jeg ikke ville ha vært foruten.

Det er mange jeg ønsker å takke og som har muliggjort arbeidet med denne oppgaven. Først og fremst vil jeg takke alle ungdommene som stilte opp og som velvillig har delt sine erfaringer med meg. Dere har bidratt til at jeg har fått en økt, verdifull innsikt i betydningen av videre oppfølging etter utflytning fra ruskollektiv. Videre vil jeg rette en stor takk til ungdommene mine som kom med innspill til utformingen av intervjuguiden, dere vet å få satt ting i perspektiv. Jeg ønsker alle ungdommene masse lykke til i fremtiden, jeg heier på dere! Videre må jeg få takke min arbeidsplass som har gitt meg tillatelse til å intervju ungdommer med plasseringstid i organisasjonen, og som ellers har bidratt med tilrettelegging og nyttig informasjon. Jeg er også takknemlig for at jeg har fått styre store deler av min egen arbeidshverdag dette skoleåret slik at jeg nå har fått dette prosjektet i havn!

Ellers setter jeg stor pris på venner, medstudenter og familie som alle har motivert og støttet meg gjennom dette prosjektet. Tusen takk til min veileder Astrid Halså for alle gode tips og tilbakemeldinger, jeg hadde ikke klart dette uten deg!

Høgskolen i Innlandet
Lillehammer, 2017

Sammendrag

Formålet med denne kvalitative studien er å belyse betydningen av videre oppfølging for ungdom som flytter ut fra ruskollektiv etter et år i behandling. Studien tar for seg videre oppfølging gitt i regi av organisasjonen som også hadde ansvaret for dem da de bodde i ruskollektivet. Oppfølgingstiltakene jeg har valgt å undersøke er familiehjem, hybel og oppfølging i foreldrehjemmet. Dette har jeg valgt å gjøre ved å benytte meg av enkeltintervjuer med seks ungdommer. Ungdommene utviklet i sin tid så store vansker med rus og utfordrende atferd at plassering i institusjon etter barnevernloven § 4-24 eller § 4-26 ble ansett som nødvendig fra samfunnets side. Etter endt plasseringsvedtak bestemte alle ungdommene seg for å ta imot videre oppfølging gjennom ulike oppfølgingstiltak.

Studien gir et innblikk i ungdommenes opplevelser og erfaringer med oppfølgingen de har mottatt, samt hvordan de vektlegger betydningen av å videreføre sin behandling etter at de har flyttet ut fra kollektivet. Problemstillingen og forskningsspørsmålene retter fokuset mot hvordan oppfølging ungdommene har mottatt, samt hva ved hjelpen ungdommene opplevde som spesielt nyttig. Jeg har valgt å ha et helhetlig perspektiv på ungdommenes problematikk, der jeg setter deres oppvekst i sammenheng med behovet for langsiktig hjelp og støtte. Dette forankres i nasjonal og internasjonal forskning på feltet. Ungdommenes utfordringer og behov for videre oppfølging belyses gjennom ulike teoretiske perspektiv som marginalisering, den forlengede barndom vs. overgangen som komprimert og akselerert, samt independence vs. interdependence. Studien retter fokuset mot hvordan ungdom med rus- og atferdsproblematikk må regne med å gjennomføre overgangen til voksenlivet langt raskere og med et snevrere støtteapparat rundt seg enn ungdom flest.

På bakgrunn av ungdommenes erfaringer, opplevelser og meninger omkring temaet finner jeg at videre oppfølging etter plassering i ruskollektiv er særlig betydningsfullt, og et viktig tiltak for disse ungdommene i overgangen til voksenlivet. Alle ungdommene har rusfrihet og varig endring som mål for seg selv, og de opplever å ha behov for langsiktig hjelp og støtte for å få dette til. Oppfølgingen synes å bidra med kontinuitet, stabilitet og trygghet i ungdommenes liv, hvilket fører til at de får muligheten til å utvikle seg i positiv retning. Samtidig knyttes det noen samfunnsmessige problemstillinger til videre oppfølging av denne gruppen, og disse spørsmålene trekkes frem og drøftes avslutningsvis. Underveis og mot slutten reises flere poeng som kan være aktuelle for fagutvikling og videre forskning på området.

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	6
1.1 Valg av tema og problemstilling	7
1.2 Motivasjon for valg av tema	8
1.3 Beskrivelse av målgruppe og behandlingsforløp	9
1.3.1 En ungdomsgruppe med sammensatte vansker	9
1.3.2 Organisasjonens tiltakskjede for ungdom med rus- og atferdsproblematikk	10
1.4 Oppgavens disposisjon	13
2. Kunnskapsstatus	14
2.1 Institusjonsplassering av ungdom med rus- og atferdsproblematikk	15
2.2 Behandling av ungdom med rus- og atferdsproblematikk	17
2.2.1 Ungdom med behov for langsiktig hjelp og støtte	19
2.3 Organiseringen av oppfølging for ungdom i barnevernet	20
2.3.1 Regelverket knyttet til oppfølging av ungdom etter utflytning fra institusjon	20
2.3.2 Valuta for penga?	21
2.4 Institusjonenes arbeid med oppfølging	22
2.4.1 Betydningen av trygge, vedvarende relasjoner til voksne	23
2.4.2 Sosial støtte	24
2.5 Fremtidige forskningsbehov	25
3. Teoretiske utgangspunkt	27
3.1 Forlenget barndom, økte valgmuligheter og krav til kompetanse	27
3.2 Marginalisering – et steg på veien mot sosial eksklusjon	30
3.2.1 Individualisering	32
3.2.2 Stemplingsteorien	32
3.2.3 Sosial kontroll	33
3.3 Komprimert og akselerert overgang	34
3.4 Independence og interdependence	35
3.5 Hvordan kan disse teoretiske bidragene komme til nytte?	37
4. Metode	39
4.1 Utforming og begrunnelse for valg av metode	39
4.2 Rekruttering og kontakt med informantene	40
4.2.1 Presentasjon av ungdommene	43
4.2.2 Utarbeidelse av intervjuguiden	44
4.3 Gjennomføring av intervjuene	45
4.4 Analyse	47

4.5 Forforståelse og dobbeltrolle.....	48
4.6 Ethiske hensyn	49
4.7 Metodiske innvendinger	50
5. Resultater	55
5.1 Vanskelig oppvekst og tidlig rus.....	55
5.1.1 Omsorgspersoner.....	55
5.1.2 Belastet miljø	57
5.1.3 Rask utvikling av rusproblemer	58
5.2 Kollektivtilværelsen	60
5.2.1 Den første tiden	60
5.2.2 Tilpasning – å finne sin plass	62
5.2.3 Å få livet på skinner	63
5.2.4 Veien videre	66
5.3 Videre oppfølging etter plassering i ruskollektiv	67
5.3.1 Oppfølging i familiehjem.....	68
5.3.2 Oppfølging i hybel	71
5.3.3 Oppfølging i foreldrehjemmet.....	74
5.3.4 Betydningen av videre oppfølging	76
5.4 Oppsummering og utgangspunkt for videre diskusjon	78
6. Diskusjon.....	81
6.1 Hvordan forstå ungdoms utbytte av den videre oppfølgingen?	82
6.1.1 Kontinuitet i ideologi og relasjoner oppleves som særlig betydningsfullt.....	83
6.1.2 Å be om hjelp er en styrke, ikke et tegn på svakhet.....	85
6.1.3 Oppfølgingen som alternativ ved begrenset støttenettverk i egen familie	87
6.1.4 Resosialisering tar tid	89
6.2 Et politisk spenningsfelt.....	91
6.2.1 Faglig forståelse av ungdommenes behov	91
6.2.2 Samarbeid, ansvarsfordeling og økonomiske prioriteringer	93
6.2.3 Skjønsmessige vurderinger knyttet til valg av oppfølgingstiltak	96
7. Avslutning	98
Referanseliste.....	102

Vedlegg

- Vedlegg 1 – Informasjonsskriv til ledelsen
- Vedlegg 2 – Informasjonsskriv til ungdommene/informantene
- Vedlegg 3 – Intervjuguide
- Vedlegg 4 – Åpent brev til barne- og likestillingsministeren
- Vedlegg 4 – Godkjenning fra NSD

1. Innledning

Det er godt kjent i forskningen at ungdom som har hatt tiltak i barnevernet strever på flere områder enn ungdom flest. Dette viser seg spesielt i forhold til den enkeltes tilknytning til arbeid, bolig, utdanning, helse, kriminalitet og dødelighet (Bakketeig, 2009; Bakketeig & Backe-Hansen, 2008; Clausen & Kristofersen, 2008; Helgeland, 2007; Mølholt, Stage, Pejtersen, & Thomsen, 2012). Clausen og Kristofersen (2008) har gjennomført en longitudinell studie av registerdata om barnevern i Norge i perioden 1990-2005. I løpet av disse årene har godt og vel 120 000 barn og unge hatt tiltak gjennom barnevernet, og den overordnede problemstillingen deres har vært å undersøke hvordan det går med denne gruppen på lang sikt etter at de har forlatt barnevernet. De finner at ungdom som har hatt rus- og atferdsproblematikk som saksgrunnlag i barnevernet har en sannsynlighet på 10-15 % for å oppnå positive voksenkarrierer i forhold til variablene utdanning, inntekt, mottak av sosialhjelp og arbeidsledighet. I følge statistisk sentralbyrå var 167 ungdommer plassert i norske barnevernsinstitusjoner på bakgrunn av alvorlige rus- og atferdsproblemer pr. 31. Desember 2015 (SSB, 2015). I følge Clausen og Kristofersens (2008) beregninger vil altså 16-25 av disse ungdommene oppnå positive voksenkarrierer, mens resten vil streve i forhold til utdanning og inntekt, samt ha en høyere forekomst av arbeidsledighet og mottak av sosialhjelp. Fremtidsutsiktene for disse ungdommene er generelt sett altså relativt dystre, og det er tydelig at ungdom som forlater institusjonene har oddsene i mot seg.

Forskning peker på at videre oppfølging etter plassering i institusjon bidrar til å bedre ungdommenes fremtidsutsikter (Bakketeig, 2009; Bakketeig & Backe-Hansen, 2008; Helgeland, 2007; Tysnes, 2014). Cashmore og Mendes (2008) argumenterer for å anlegge et kontinuitetsperspektiv der man ser fasen før, under og etter omsorg i sammenheng. De påpeker at suksessfulle faktorer for unge i overgangen til voksenlivet er stabilitet og opplevd trygghet under plasseringen, en planlagt overgang til en selvstendig tilværelse, et stabilt botilbud og vedvarende støtte fra familie eller venner etter at hjelpen fra barnevernet avsluttes. Det er vanskelig å finne noen konkrete tall på hvor mange ungdommer som mottar videre oppfølging etter å ha vært plassert i institusjon etter barnevernloven § 4-24 og § 4-26. Statistisk sentralbyrå rapporterer om at 6 852 unge i alderen 18-22 mottok en form for hjelp og støtte fra barnevernet pr. 31. desember 2016 (SSB, 2016). Hvis vi regner med ungdom som mottar oppfølging etter utflytning fra institusjon kan det tenkes at dette tallet er noe høyere da aldersspennet gjerne kan starte fra og med 15-16 års alderen.

1.1 Valg av tema og problemstilling

Gjennom denne oppgaven ønsker jeg å undersøke hvordan seks ungdommer med plasseringstid i ruskollektiv opplever betydningen av videre oppfølging i familiehjem, hybel eller foreldrehjemmet. Oppfølgingen jeg skal ta for meg ytes på oppdrag fra barneverntjenesten, men gis i regi av organisasjonen som også har hatt ansvar for ungdommens behandling i ruskollektivet. Til forskjell fra ettervernstiltak gitt av barneverntjenesten er denne formen for oppfølging en slags videreføring av behandlingen ungdommene mottok på kollektivet. Dette innebærer at ungdommene vil motta behandling gjennom et system som benytter metoder de kjenner godt til fra før, og behandlingen gis ofte av voksne de har fått en relasjon til gjennom tiden i kollektivet. Alle ungdommene hadde i forkant av plasseringen i ruskollektivet utviklet alvorlige rus- og atferdsproblemer, og de fleste ble plassert der på tvang og med stor motstand. Når man skal utforske oppfølgingens betydning for ungdom med rus- og atferdsproblematikk så kan man velge å gjøre dette ut i fra ulike perspektiv. Storø (2012) påpeker at det finnes mange måter å måle nytten av videre oppfølging på, men at ungdommene som har eller har hatt disse tiltakene står nærmest til å si noe om dette, da det er dem det gjelder. For min del fremstod ungdommenes perspektiv som det mest interessante. På bakgrunn av dette har jeg formulert følgende problemstilling og tilhørende forskningsspørsmål:

Hvordan opplever ungdom som har vært plassert i kollektiv på bakgrunn av alvorlig rus- og atferdsproblematikk betydningen av videre oppfølging?

- Hva slags oppfølging mottok ungdommene?
- Hva ved oppfølgingen mener ungdommene bidro til hjelp?

Det finnes flere ulike begrep for å beskrive overgangen til en selvstendig tilværelse for barnevernsungdom, og dette er mye omdiskutert i forskningslitteraturen. Bakketeig og Backe-Hansen (2008) understreker at hvilket begrep man bruker ikke er likegyldig da det reflekterer ulike forståelser og perspektiver på arbeidet med ungdommene i denne fasen. I følge dem brukes begrepet *ettervern* ofte av barneverntjenestene når det refereres til støtten ungdom mottar etter at de har fylt 18 år. Dette er også et innarbeidet begrep hos offentlige myndigheter og brukes gjerne på flere ulike felt som innen kriminalomsorgen, psykiatrien og rusomsorgen. Begrepet kan være problematisk av flere grunner. Storø (2008) understreker at begrepet *ettervern* antyder at hjelpen som kommer etter utflytning er noe

som er løsrevet fra det som en gang var. Begrepet representerer et brudd, og bygger ikke på et kontinuitetsperspektiv som indikerer en sammenheng mellom tiden i kollektivet og tiden etter (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008). Ordets andre del *vern* sender også signaler om at ungdommene er i en situasjon der de må beskyttes mot noe fremfor og støttes (Storø, 2008). I min studie har jeg snakket med ungdom i alderen 16-25 år som har erfaring med videreføring av behandlingen som startet i kollektivet, og som fortsatte i familiehjem, hybel og til dels også i foreldrehjemmet. Jeg finner derfor at begrepet ettervern er et lite dekkende begrep for å beskrive denne formen for støtte. Storø (2008) påpeker at begrepet *oppfølging* kan antyde en mer positivt ladet hjelp og støtte, og ifølge ham kan oppfølging forstås som en fortsettelse av arbeidet som ble gjort da ungdommen bodde i kollektivet. Dette vil være i tråd med et kontinuitetsperspektiv. Likevel understreker han at til tross for at begrepet referer til en fortsettelse, så sier det lite om hva slags hjelp denne fortsettelsen burde bestå av. Dette betyr at vi selv må fylle begrepet med innhold. Etter inspirasjon fra Storø (2008) velger jeg å legge følgende innhold i definisjonen av oppfølging:

Forberedende og støttende arbeid med ungdom (16-22 år) som flytter ut fra ruskollektivet og over i en mer selvstendig tilværelse (familiehjem, hybel eller foreldrehjem) med tanke på at de skal gjøres i stand til å klare seg selv på sikt.

1.2 Motivasjon for valg av tema

Ved utforming av tema til denne masteroppgaven bestemte jeg meg for å skrive om noe jeg kunne ha læringsutbytte av i jobbsammenheng, så vel som i skolefaglig sammenheng. Jeg har jobbet i et ruskollektiv med formål om å rehabilitere ungdom i alderen 13-18 år med rus- og atferdsproblematikk siden 2010. Fra og med sommeren 2016 startet jeg som hybel- og familiehjemskonsulent tilknyttet det samme ruskollektivet. Dette innebærer videre oppfølging av ungdom som har flyttet ut fra ruskollektivet og inn i familiehjem, hybel eller tilbake til foreldrehjemmet. Ved å kombinere jobb og skole ville jeg spare mest mulig tid, samtidig som jeg ville sitte igjen med kunnskap jeg kunne dra nytte av i min nye stilling. I løpet av mine år som miljøterapeut har jeg blitt kjent med mange ungdommer som alle har sine unike historier, forskjellige utfordringer og positive ressurser i seg. Jeg har sett ungdommer, som i mange tilfeller har vært gitt opp av ulike offentlige instanser, gjøre store og positive endringer i egne liv i løpet av året de har vært plassert for behandling i ruskollektivet. Flere har utviklet seg i riktig retning i løpet av plasseringstiden, og har i samarbeid med de ansatte etablert en god grunnmur for å ta fatt på det videre livet som

rusfri og lovlydig. Samtidig har jeg også erfart at ett år i rusbehandling ofte ikke er tilstrekkelig, og at ungdommer som flytter hjem uten videre oppfølging i stor grad faller tilbake til det livet de levde før plasseringen. Til tross for ønsker og håp om å leve et rusfritt og lovlydig liv, så viser det seg ofte at overgangen fra å bo i ruskollektiv til å flytte hjem uten videre oppfølging blir for stor for de fleste. Plassering på tvang i institusjon er et stort inngripen i den enkeltes liv, og det er etter mitt syn viktig at det jobbes forebyggende for å forhindre at ungdommene faller tilbake til gammel, destruktiv atferd etter at plasseringstiden i kollektivet er over. Min erfaring tilsier at dette er en gruppe med behov for et helhetlig, tilrettelagt tilbud og langsiktig støtte for at de skal kunne klare seg godt på egenhånd i fremtiden. Gjennom denne studien ønsker jeg å få mer kunnskap om hva slags betydning ungdom tillegger den videre oppfølgingen slik at vi kan støtte dem på en god måte i overgangen til voksenlivet, og på den måten kanskje bidra til at færre faller tilbake til livet de levde før plassering.

1.3 Beskrivelse av målgruppe og behandlingsforløp

Jeg har valgt å rekruttere informanter plassert for behandling i organisasjonen jeg jobber i til daglig. Organisasjonens tiltakskjede og behandlingsmetoder i arbeidet med ungdommene vil derfor gå som en rød tråd gjennom teksten. I metodekapittelet vil jeg redegjøre for dette valget, og utdype styrker og svakheter knyttet til dette. Alle ungdommene jeg har intervjuet har vært plassert omkring ett år i ruskollektiv og de har alle erfaring med videre oppfølging i familiehjem, hybel og/eller foreldrehjemmet. For å gi leseren et helhetlig bilde av ungdommene og deres behandling, anser jeg det som relevant å redegjøre for målgruppens problematikk, samt behandlingsforløpet som tilbys gjennom organisasjonen de er plassert i. Innledningsvis vil jeg hovedsakelig benytte meg av informasjon og kunnskap som er utviklet gjennom flere tiår, og som er nedfelt i organisasjonens institusjonsplan. Dette er et styringsdokument som blant annet redegjør for målgruppen, behandlingsmetoder og behandlingsforløp innad i organisasjonen. Av hensyn til informantenes konfidensialitet vil jeg ikke oppgi organisasjonens konkrete institusjonsplan i referanselisten.

1.3.1 En ungdomsgruppe med sammensatte vansker

Ungdom med alvorlig rus- og atferdsproblematikk kan plasseres i institusjon etter barnevernloven § 4-24 eller 4-26. I oppgavens kapittel om kunnskapsstatus vil jeg komme

nærmere inn på hva dette innebærer. Foruten problemer med rus, kriminalitet og atferd viser ruskollektivenes felles institusjonsplan at ungdommene opplever å ha en rekke tilleggspolproblemer. Dette inkluderer ulike grader av psykiske vansker, dysfunksjonell familiebakgrunn, sosiale og faglige utfordringer i skolen, samt ulike traumatiske opplevelser fra tiden før de ble plassert. Mange av ungdommene strever med angst, depresjoner, destruktivt selvbilde og aggresjon, noe som viser seg med ulik styrke og uttrykk hos den enkelte. Årsaken til at disse problemområdene har utviklet seg kan være mange og sammensatte. Ungdommene har ofte en fortid preget av manglende adekvat oppfølging fra trygge, stabile voksenpersoner, og enkelte har også unndratt seg denne omsorgen av ulike årsaker (Institusjonsplanen).

1.3.2 Organisasjonens tiltakskjede for ungdom med rus- og atferdsproblematikk

Helgeland (2007) har medvirket i en femtenårig longitudinell studie av 85 ungdommer, hvor hun blant annet viser hvilken betydning ruskollektivene har hatt som barnevernstiltak. Et ruskollektiv er et slags bofellesskap der ungdom med alvorlige rus- og atferdsproblemer og voksne bor sammen. I kollektivet er de voksne sammen med ungdommene hele døgnet, og de har arbeidsperioder som strekker seg over lengre tid. Det blir lagt stor vekt på samhold, fellesskap og gruppekonfrontasjoner, samt deltakelse i utdanning, arbeid og ulike aktiviteter. Et kollektiv bør, i følge Helgeland (2007), likne mer på en storfamilie enn en tradisjonell institusjon. Kollektivet er avhengig av de voksnes vilje, samhold, initiativ og entusiasme, samt felles faglige holdninger og verdier for at det skal fungere ut i fra formålet om å rehabilitere ungdom med rus- og atferdsproblematikk. Organisasjonen jeg har rekruttert informanter fra består av et korttidskollektiv og flere langtidskollektiv i ulike deler av landet. Ruskollektivene varierer i størrelse, hvorav det minste kollektivet har plass til under fem ungdommer, og det største kollektivet har plass til over ti ungdommer. De ansatte jobber i en medlevertturnus som innebærer at de er på jobb 14 døgn i strekk med påfølgende 14 døgn fri. Tanken er at ungdommenes utviklings- og læringsprosess blir intensiv og stabil ved at de ansatte bor og lever sammen med ungdommene i lengre perioder. Videre består organisasjonen av flere familiehjems- og oppfølgingsteam, samt en administrasjon. Det er disse teamene, og ikke et bestemt ruskollektiv, som har ansvaret for den videre oppfølgingen av ungdommene når de flytter ut i familiehjem, hybel eller tilbake til foreldrehjemmet. I oppgaven skriver jeg derfor at ungdommene mottar oppfølging i regi av organisasjonen, og ikke det enkelte ruskollektiv. Ungdommene vil som regel fortsatt ha en tilknytning til kollektivet de bodde på etter utflytning, i form av deltakelse på ferieturer,

kollektivhelger og ulike samlinger. Ungdommene som plasseres ved et av ruskollektivene kan følge ulike behandlingsforløp. Organisasjonen tilbyr akutt plassering ved korttidskollektivet, langvarig plassering ved et langtidskollektiv, oppfølging i familiehjem, oppfølging i hybel eller oppfølging i foreldrehjemmet etter utflytning fra langtidskollektivet (Institusjonsplanen). Nedenfor vil jeg beskrive hvert enkelt tiltak for å gi leser et helhetlig bilde av tilbudet organisasjonen har til denne målgruppen.

Mange av ungdommene som skal plasseres i langtidskollektiv har et opphold i korttidskollektivet i forkant. Korttidskollektivet tar i mot ungdommer som kommer fra andre institusjoner, men det kommer også ungdommer dit direkte fra foreldrehjemmet eller ”gaten”. Det er ikke uvanlig at ungdommene som kommer dit har ruset seg frem til dagen de blir plassert, og korttidskollektivet kan derfor i flere tilfeller fungere som en slags avrusning i starten av oppholdet. Videre jobbes det med kartlegging av ungdommens problemområder og mestringsområder i løpet av den første tiden. Ved plasseringstid i korttidskollektivet får ungdommene en mulighet til å bli kjent med de ulike behandlingsmetodene, og de får innarbeidet nødvendige rutiner og struktur. Dette gjør dem i mange tilfeller godt rustet til å møte og innfri forventningene i langtidskollektivet når den tid kommer. Plasseringstiden i korttidskollektivet er ment å være relativt kortvarig i påvente av plassering i langtidskollektivet (Institusjonsplanen).

Ungdom som plasseres i langtidskollektivet har behov for langvarig behandling for rus- og atferdsproblemer, og de har ofte behov for opplæring på flere områder. Det faglige arbeidet med den enkelte ungdom gjøres gjennom daglig miljøarbeid i et fellesskap som skal gjenspeile det samfunnet ungdommen en dag skal tilbake til og mestre. Det benyttes en rekke metoder i arbeidet med ungdommene for læring av praktiske ferdigheter, samt metoder for bearbeiding av egen historie og arbeid med egen utvikling. Det arbeides systematisk med å hjelpe ungdommen å mestre områder som fysisk og psykisk helse, familie, nettverk, rus og kriminalitet, atferd og identitet, skole og arbeid, samt selvstendighet. Bo- og levefellesskapet er grunnsteinen i kollektivet, og dette gir en unik mulighet for relasjonsbygging. Kvaliteten på relasjonen mellom ungdom og ansatt anses som sentral og avgjørende i endrings- og utviklingsarbeidet (Institusjonsplanen).

Ungdom plasseres i langtidskollektivet for inntil 12 måneder, og hva som skjer etter dette varierer. Noen ungdommer velger bort eller får avslag på videre behandling, mens andre

flytter videre i organisasjonens tiltakskjede. I motsetning til plassering i langtidskollektivet, som ofte innebærer et element av tvang, vil videre oppfølging være helt og holdent avhengig av ungdommens eget samtykke, og er som sådan frivillig. Organisasjonen har utviklet et tobasesystem der ungdommene etter en tid på kollektivet kan få nye treningsarenaer i familiehjem eller hybel, samtidig som behandlingen fortsetter på kollektivet i form av deltakelse på samlinger, ferieturer og overnattingshelger. Begrepet *tobase* viser til at ungdommene også har en base på kollektivet når han eller hun har flyttet videre i tiltakskjeden, og dette innebærer at ungdommen kan flytte tilbake til kollektivet i perioder etter behov. Flere ungdommer velger også å flytte tilbake til sine foreldre etter utflytning fra kollektivet, og det finnes da muligheter for videre oppfølging i foreldrehjemmet. Det er disse tre formene for oppfølging, i ulike kombinasjoner, jeg har undersøkt i denne studien. Jeg vil derfor kort redegjøre for hvert enkelt tiltak.

Et familiehjem kan beskrives som et treningshjem der ungdommen fortsetter sitt endringsarbeid i en mer normal læringsarena. Familiehjemmet består av trygge, stabile voksenpersoner som er godt egnet til å ivareta ungdom som har vært plassert i inntil ett år i ruskollektiv. Familien består som regel av en dame, en mann og eventuelt noen barn. Når ungdommen flytter inn i familiehjem dukker det ofte opp nye utfordringer, blant annet fordi rammene og strukturen endres. I familiehjemmet står normalisering sentralt, og ungdommen skal lære å håndtere hverdagen i et *vanlig* hjem. I et tobasesystem er familiehjemmet nært knyttet opp mot kollektivet, og det er tilgjengelig beredskap derfra dersom det skulle oppstå noe akutt i familiehjemmet. Ungdommen og familiehjemmet får ukentlig oppfølging av konsulenter tilknyttet organisasjonen (Institusjonsplanen).

Når ungdommene flytter ut fra kollektivet eller familiehjemmet så befinner mange seg i en sårbar fase der lærte ferdigheter og strategier skal settes ut i livet, hvilket kan være en krevende prosess for mange. Hybel med oppfølging er dermed et naturlig ledd videre fra tiden i kollektivet eller familiehjemmet. I hybel videreføres ungdommens behandling, og det er en forutsetning at ungdom i denne fasen er motivert for å forbli rusfri, og at han eller hun har tatt et standpunkt mot rusmidler. Det arbeides med å utvikle ungdommens generelle ferdigheter innen hygiene, kosthold, orden, bruk av tid og håndtering av personlig økonomi. Det faglige fokuset ligger på en gradvis selvstendigjøring av ungdommen frem mot endt behandlingstid, slik at han eller hun kan håndtere og mestre en rusfri tilværelse på egenhånd i fremtiden (Institusjonsplanen).

Det finnes også muligheter for oppfølging for de ungdommene som velger å flytte hjem til foreldrene sine etter endt behandlingstid i kollektivet. Hvordan og hvor mye hjelp den enkelte ungdom mottar er individuelt, og vil tilpasses ut fra den enkeltes behov. Fokuset vil ligge på ungdommens ressurser, utviklingsmuligheter og livskvalitet, og oppfølgingen skal bidra til kontinuitet, trygghet og forutsigbarhet for ungdommen. Arbeidet er rettet mot å bidra med praktisk og følelsesmessig støtte, fremme uavhengighet, gi sosial støtte og hjelpe ungdommen til å se og vurdere sine muligheter, samt å gjøre sine egne valg. Samtidig bidrar også denne typen oppfølging med å veilede ungdommenes foreldre slik at de står godt rustet til å håndtere eventuelle utfordringer som oppstår når ungdommen har flyttet hjem igjen (Institusjonsplanen).

1.4 Oppgavens disposisjon

Så langt har jeg redegjort for valg av tema og problemstilling. Videre har jeg beskrevet målgruppen, behandlingsforløp og hensikten med det arbeidet som gjøres med ungdommene. I oppgavens videre fremstilling vil jeg nå redegjøre for relevant forskning knyttet til behandling av ungdom i institusjon, kollektiv og betydningen av videre oppfølging. Jeg vil benytte meg av både nasjonal og internasjonal forskning på feltet. Videre vil jeg redegjøre for relevant teori som jeg mener kan bidra til å belyse betydningen av videre oppfølging for ungdom med rus- og atferdsproblematikk. Jeg vil så redegjøre for fremgangsmåten jeg har benyttet meg av ved innsamling av data, og jeg vil komme nærmere inn på styrker og svakheter knyttet til mine valg. Mine resultater vil så bli presentert før jeg mot slutten vil diskutere disse i lys av eksisterende forskning og relevant teori. I siste del av diskusjonskapittelet vil jeg også drøfte ungdommenes overgang til voksenlivet ut fra et samfunnsperspektiv. Avslutningsvis vil jeg komme med en oppsummering og forsøke å gi et svar på oppgavens problemstilling.

2. Kunnskapsstatus

I dette kapitlet ønsker jeg å belyse hva forskningen viser om institusjonsbehandling for ungdom med rus- og atferdsproblematikk, og hva slags betydning videre oppfølging kan synes å ha for disse ungdommene. For å innhente relevant litteratur startet jeg med ulike søk i søkemotoren Oria. Jeg har innhentet mye litteratur ved å benytte meg av søkeordene *ettervern, oppfølging, overgang, ungdom, barnevern, støtte, atferd, rus og marginalisering* i ulike kombinasjoner. På den måten har jeg funnet litteratur jeg har ansett som nyttig og relevant for min studie slik som boken *Ettervern og overgang for ungdom i barnevernet*, samt rapportene *Forskningkunnskap om ettervern, Efterværn for tidligere anbragte unge, Barnevernsklienter i Norge 1990-2005: en longitudinell studie* og boken *Unge med atferdsvansker blir voksne: hvordan kommer de inn i et positivt spor?* Nyttien har vist seg både gjennom kunnskapen jeg har ervervet meg knyttet til temaet oppfølging for ungdom, men også ved at denne litteraturen viser til mye annen litteratur som jeg har funnet frem til og benyttet meg av. Min fremgangsmåte i innhenting av litteratur kan på sett og vis beskrives som en snøball som startet å rulle og som på mange måter fortsatte å rulle i det uendelige. Ved å se i de ulike bøkene og rapportenes referanseliste fant jeg nytt stoff jeg søkte opp i *Oria*, og som jeg benyttet meg av videre.

Videre oppfølging for ungdom med tilknytning til barnevernet er et relativt nytt og lite utforsket forskningsområde. Rapporten *Forskningkunnskap om ettervern* fra 2008 er et resultat av det første omfattende forskningsprosjektet gjort på dette feltet i Norge. Rapporten er skrevet på oppdrag av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet med den hensikt å gi forskningsbasert kunnskap om barnevernets ettervernsarbeid og en oversikt over erfaringer med gjeldende praksis. Rapporten konkluderer med at det statlige og det kommunale barnevernet bør yte en felles innsats overfor barnevernsungdom i overgangen til en selvstendig tilværelse. Ettervernstilbudet bør styrkes, være helhetlig og ta utgangspunkt i ungdommens individuelle behov. Dette kan bidra til å gi unge mennesker bedre muligheter til livsvilkår som oppleves som meningsfulle og gode for den enkelte (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008). I tillegg til dette viser rapporten nasjonal og internasjonal forskning på feltet, og litteraturgjennomgangen omhandler omkring 100 artikler, bøker og rapporter om ettervern. I Danmark har det også blitt gjennomført et liknede ettervernsprosjekt på oppdrag fra Socialstyrelsen i 2012, og denne kunnskaps- og erfaringsinnsamlingen om ettervern er den første av sitt slag i Danmark (Mølholt et al., 2012). Rapporten gir et sammenfattende bilde av hva vi vet om ettervern i Skandinavia, så

vel som i Storbritannia og USA. Rapporten peker på at de fleste ungdom som har vært plassert gjennom barnevernet støter på mange og store utfordringer i tiden etter utflytning. Vanskene viser seg spesielt i forhold til ungdommenes tilknytning til utdanning, arbeid, boligforhold og økonomi. Rapporten viser at tidligere plasserte ungdom som har mottatt videre oppfølging klarer seg langt bedre enn ungdom som ikke har mottatt dette.

Det finnes mye forskning på behandling av ungdom med rus- og atferdsproblematikk i institusjon, men det har vært vanskeligere å finne forskningsbasert kunnskap om denne gruppens videre oppfølgingstiltak. Forskning om videre oppfølging er hovedsakelig knyttet til ungdom med tilknytning til barnevernet som helhet, og litteraturen skiller ikke nødvendigvis mellom ungdommenes saksgrunnlag. Noen ungdommer mottar oppfølgingstiltak fra barnevernet på grunn av foreldrenes vansker, mens andre mottar hjelp på bakgrunn av egen rus- og atferdsproblematikk. Felles for dem vil likevel være at de har med seg noen vanskelige erfaringer som gjør at de vil ha større utfordringer med å mestre overgangen til voksenlivet helt på egenhånd.

Jeg vil starte med en gjennomgang av forskning knyttet til behandling av ungdom med rus- og atferdsproblematikk i institusjon, med hovedvekt på Helgelands (2007) studie om ruskollektiver. Videre vil jeg redegjøre for ungdommenes utsatte posisjon og problematiske fremtidsprognose, samt relevant forskning knyttet til betydningen av videre oppfølging for disse ungdommene. Avslutningsvis vil jeg peke på hvilke fremtidige forskningsbehov jeg anser som relevante i forhold til videre oppfølging av ungdom med rus- og atferdsproblematikk.

2.1 Institusjonsplassering av ungdom med rus- og atferdsproblematikk

Ungdom som plasseres i institusjon for behandling plasseres ofte på tvang og med stor motstand. I barnevernlovens kapittel fire om *særlige tiltak* fremgår det at ungdom må ha innfridd noen kriterier for å plasseres i institusjon. I forkant av plassering må ungdommen ha vist alvorlige atferdsvansker ved vedvarende misbruk av rusmidler, ved alvorlig eller gjentatt kriminalitet eller *på annen måte* (Barnevernloven). *På annen måte* omhandler prostitusjon eller de såkalte gatebarna (Barne- og likestillingsdepartementet, 1991-1992). Det er hovedsakelig to paragrafer i barnevernloven som regulerer langtidsplassering av ungdom med rus- og atferdsproblematikk. Barnevernloven § 4-24 omhandler plassering og tilbakehold i institusjon uten samtykke fra ungdommen eller ungdommens foreldre.

Barneverntjenesten må da føre saken om plassering i fylkesnemnden for barnevern og sosiale saker. Ved gjennomslag for barnevernets sak plasseres ungdommen på tvang i institusjon for inntil 12 måneder. Saksgrunnlaget for plassering etter barnevernloven § 4-26 er det samme som for barnevernloven § 4-24, men forskjellen er at ungdommen selv samtykker til plassering i institusjon ved plassering etter barnevernloven § 4-26.

Ungdommene har muligheten til å trekke sitt samtykke til plassering, men vil da kunne bli holdt tilbake i tre uker slik at barneverntjenesten har mulighet til å fremme tvangssak for fylkesnemnden etter barnevernloven § 4-24 (Barnevernloven). Alvorlige atferdsvansker og antisosial atferd hos ungdom medfører store problemer for både samfunnet, ungdommen selv og deres familier. Atferden bærer i stor grad preg av lovbrudd, rusmiddelmisbruk, vold eller alvorlige regelbrudd. Antisosial atferd innebærer blant annet gjentatte brudd på sosiale normer, og preges av opposisjon mot voksne. Denne formen for atferdsvansker kan være vanskelig å endre, og plassering i institusjon har tradisjonelt sett vært det mest benyttede tiltaket for å avhjelpe ungdommene, deres familier og samfunnet som helhet. Samfunnets reaksjoner på alvorlige atferdsvansker hos ungdom har historisk sett vekslet mellom behandling og straff (Andreassen, 2003). Forutsetningen for behandling av ungdommer i institusjon er en antakelse om at alvorlige atferdsvansker lar seg behandle, og at institusjonsbehandling kan utgjøre en forskjell for ungdommene (Andreassen, 2003; Backe-Hansen, Bakketeig, Gautun, & Backer Grønningsæter, 2011).

I følge Haggerty, Wells, Jenson, Catalano og Hawkins (1989) starter ofte ungdom med rusmiddelbruk og kriminelle aktiviteter samtidig og ut i fra de samme risikofaktorene. Disse formene for ikke-aksepterte handlinger viser seg ofte tidlig, i tillegg til rusmisbruk hos foreldre og søsken, utfordringer på skolen hvor de kommer til kort faglig, samt tilhørighet med jevnaldrende som også driver med lovbrudd og rusmisbruk. Rusmisbruk og antisosiale handlinger forsterker hverandre ofte, og det finnes mange ulike måter å forstå rusproblemer på. I henhold til Hole (2014) er rusmiddelproblematikk et komplekst område som må forstås både biologisk, psykologisk og sosialt. Integrasjon av ulike forståelser er derfor nødvendig for å få en balansert og helhetlig forståelse av problematikken. I denne studien velger jeg hovedsakelig å forstå rusproblemer hos ungdom som et atferdsproblem, og ut i fra teorier som vektlegger betydningen av *valg*, *læring* og *tankefeil*. Ut i fra disse perspektivene er rusproblemer gjerne et resultat av valg, uhensiktsmessige mestringsstrategier og ulike læringsprosesser (Hole, 2014). Det er likevel viktig å huske på at det som regel er mange og sammensatte faktorer som spiller inn i

forhold til ungdoms rusproblematikk, og her vil det også være individuelle forskjeller. Med tanke på at de fleste ungdommer fortsatt er i ”startgropen” av sin ruskarriere, velger jeg å holde fokuset på en sosial og psykologisk forståelse av deres rusproblematikk. Slik jeg ser det er det et fellestrekk hos informantene i min studie at de har brukt rusmidler i søken etter spenning, og som en form for mestringsstrategi for å håndtere sine opplevde psykiske og sosiale vansker.

2.2 Behandling av ungdom med rus- og atferdsproblematikk

Hovedtendensen i alle de nordiske landene viser en dreining fra institusjonsplassering til plassering i fosterhjem/familiehjem. Plassering i institusjon blir som regel vurdert som en siste utvei når ingen andre tiltak har fungert, og vi ser i dag at ungdom som tidligere ville ha blitt plassert i institusjon, nå blir plassert i fosterhjem/familiehjem (Andreassen, 2003; Backe-Hansen et al., 2011; Jansen, 2013; Tysnes, 2014). Også i USA blir institusjonsplassering sett på som en siste løsning for disse ungdommene når andre mindre inngripende tiltak har vist seg å ikke fungere (Ryan, Marshall, Herz, & Hernandez, 2008; Whittaker, 2006). Ungdom plasseres i institusjon på et senere tidspunkt enn hva de gjorde tidligere og plasseringstiden er i dag mye kortere enn hva den var før. Dette har ført til at ungdom som plasseres nå ofte har en mer utfordrende atferd og flere sammensatte problemer enn hva de hadde tidligere (Whittaker, 2006).

Hensikten med behandling i institusjon for ungdom er varig endring og forbedring av deres atferd. Ungdommenes atferd kan gjerne forbedres i løpet av plasseringstiden, men dette betyr ikke nødvendigvis at den positive endringen opprettholdes etter utflytning (Andreassen, 2003; Lee, Chmelka, & Thompson, 2010). I vurderinger om hvorvidt institusjonsplassering nytter er konklusjonene mange og delte. Enkelte studier påpeker at ungdommenes atferdsproblemer og helseproblemer forbedres i løpet av plasseringstiden (Helgeland, 2007; Lee & Thompson, 2008), mens andre studier påpeker at plasseringen har liten eller ingen påvirkning på senere utfall (Ryan et al., 2008). I en gjennomgang av nordisk og internasjonal forskningslitteratur om barne- og ungdomsinstitusjoner konkluderes det med at det er mulig å få til en positiv utvikling hos ungdom gjennom institusjonsplassering, men dette stiller store krav til både institusjonen og personalet som arbeider der. Gode resultater vil blant annet være avhengig av institusjonens organisering, personalgruppens fungering, valg av metoder og utviklingsmål. Videre synes det å være viktig at ungdommene har tilknytning til skole og positive samfunnsarenaer, og at de får

mulighet til videre oppfølging etter utflytning (Andreassen, 2003). Helgeland (2007) har medvirket i en longitudinell studie av 85 ungdommer med alvorlige atferdsvansker der målsetningen var å få mer kunnskap om ungdommenes livsløp. Slik følgeforskning kan gi økt forståelse for hvilke forhold som hadde betydning for ungdommenes tilpasning og positive utvikling. Ungdommene ble fulgt opp gjennom 15 år, og det har blitt samlet inn data om ungdommene da de var 15 år, 20 år og da de var rundt 30 år gamle. Denne studien slår fast at det er stor forskjell på tradisjonelle institusjoner og ruskollektiv, og samlet sett viser Helgeland (2007) at det går bedre med langt flere ungdommer som har vært plassert i ruskollektiv enn de ungdommer som har vært plassert i tradisjonelle institusjoner. I de tradisjonelle institusjonene knyttet ungdommene i større grad kontakter med andre ungdommer med problemer, og plasseringen bidro i følge Helgeland til såkalt sosial smitte. De ansatte på disse institusjonene jobbet som regel åtte timers vakter og hadde store vanskeligheter med å føre kontroll og tilsyn med alt ungdommene foretok seg. Forholdet mellom ungdommene og miljøarbeiderne på institusjonene var i mange tilfeller bra, men ungdommenes forhold til jevnaldrende med problematisk atferd ble prioritert og mer verdsatt. Dette førte til at det kunne bli vanskelig å etablere og vedlikeholde positive behandlingsrelasjoner mellom ungdom og miljøarbeidere.

Ruskollektivene fremstod mer som et ”familieliknende tiltak” hvor ungdom og voksne tilbrakte tiden sammen under arbeid, i hverdagen og på fritiden. De voksne jobbet i kollektivene over lengre perioder, og ungdommene fikk begrensede muligheter til å være sammen med jevnaldrende med liknende problematferd. Ungdommenes muligheter til endring og utvikling forstås blant annet på bakgrunn av deres muligheter til å etablere prososiale relasjoner med voksne, hvorav noen blir deres signifikante andre. Gjennom samhandling med en voksen de har en betydningsfull relasjon til kan ungdommene utvikle et mer positivt selvbilde og tilegne seg normalkulturens normer og verdier, samt endre sin atferd og sine holdninger. Ungdommene har behov for en stabil omsorgssituasjon med trygge, forutsigbare voksenpersoner som de kan se opp til. For å bistå ungdommene best mulig er det nødvendig med faste og trygge rammer rundt ungdommenes bosituasjon, og at det blir lagt til rette for trening og innarbeidelse av vaner i å leve tradisjonelt. Videre understreker hun at endring av sosialt uhensiktsmessig atferd skjer over tid, og henger sammen med endring av det sosiale nettverket, mestring av sosiale ferdigheter og utvikling av den nødvendige kompetansen som kreves på nye arenaer. I henhold til Helgeland (2007) er ruskollektiver og forsterkede fosterhjem de tiltakene som i størst grad har lyktes

med å snu ungdommenes utvikling til det bedre. Stein og Dumaret (2011) påpeker at ungdom som har bodd på institusjon har høyere forekomst av psykiske helseproblemer enn den øvrige ungdomsbefolkningen. Stein (2012) er derfor opptatt av hvordan ungdommene kan hjelpes med å utvikle en positiv identitet, selvtillit, selvfølelse og mestringsevne. Hvorvidt miljøpersonalet lykkes i å hjelpe ungdommene med dette er avhengig av kvaliteten på ungdommens omsorgssituasjon, tilknytningen ungdommen opplever å ha fått med de voksne, hvordan ungdommene forstår sin egen bakgrunn og personlige historie, hvordan de erfarer at andre oppfatter og responderer til dem, samt hvordan de ser seg selv og mulighetene de har til å påvirke og forme sitt eget liv (Stein & Dumaret, 2011).

2.2.1 Ungdom med behov for langsiktig hjelp og støtte

Andreassen (2003) påpeker at mange ungdommer kan oppnå atferdsforbedring i løpet av plasseringstiden i institusjon. Samtidig er det ikke uvanlig at problemene vender tilbake etter utskrivning dersom ungdommen ikke har tilstrekkelig støtte fra voksenpersoner rundt seg. Som nevnt innledningsvis er det nå godt dokumentert at ungdommer med fartstid i barnevernet har en mer problematisk prognose enn den øvrige befolkningen når det kommer til utdanningsnivå, tilknytning til arbeidslivet, akseptabel inntekt, familiedannelse og selvstendig bolig (Bakketeig, 2009; Clausen & Kristofersen, 2008; Helgeland, 2007; Stein, 2004). Bakketeig (2009) påpeker at ungdom som har hatt tiltak i barnevernet generelt sett har lavere utdanningsnivå, høyere arbeidsledighet, flere utfordringer med rus og kriminalitet, større grad av psykiske og fysiske helseproblemer, samt høyere dødelighet enn den øvrige befolkningen. Hun mener at dette pålegger det offentlige et stort ansvar for å legge til rette for at ungdommene skal mestre overgangen til voksenlivet. I rapporten *Forskningkunnskap om ettervern* (2008) fremgår det at ungdommene er sårbare på mange måter, og at de står i større fare for fortsatt eller senere marginalisering enn sine jevnaldrende. Ungdommenes utsatte posisjon har ofte sammenheng med forhold knyttet til dem selv, deres oppvekst og biologiske familie, samt kvaliteten og stabiliteten i tiltakene ungdommene har hatt tidligere (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008). Flere tar til ordet for at videre oppfølging styrker disse ungdommenes muligheter til å klare seg på egenhånd i fremtiden (Bakketeig, 2009; Clausen & Kristofersen, 2008; Courtney & Dworsky, 2006; Helgeland, 2007).

2.3 Organiseringen av oppfølging for ungdom i barnevernet

Ungdom med plasseringstid i institusjon for rus- og atferdsproblematikk står overfor store utfordringer på veien mot et selvstendig liv, og undersøkelser viser at videre oppfølging kan utgjøre en stor forskjell for disse ungdommene (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008; Helgeland, 2007; Tysnes, 2014). Basert på sin litteraturgjennomgang trekker Bakketeig og Backe-Hansen (2008) frem noen fellestrekk i hva et godt oppfølgingstilbud burde inneholde. Sentrale elementer er å stimulere til utdanning og arbeid, boligtilbud, samt økonomisk, praktisk og emosjonell støtte. Videre burde tilbudene bidra til stabilitet og kontinuitet gjennom oppfølging fra en trygg voksenperson. Oppfølgingen burde planlegges tidlig, være godt organisert og legge til rette for en gradvis selvstendigjøring.

I oppgavens videre fremstilling starter jeg med en gjennomgang av regelverket og organiseringen av arbeidet knyttet til videre oppfølging av ungdom med rus- og atferdsproblematikk, da dette fremstår som viktig i forhold til ungdommens muligheter til å motta dette tilbudet (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008). Videre ønsker jeg å vise til hva vi vet om betydningen av videre oppfølging for ungdom med denne type problematikk, samt hva som kjennetegner en god oppfølging.

2.3.1 Regelverket knyttet til oppfølging av ungdom etter utflytning fra institusjon

For at ungdommene skal mestre overgangen til voksenlivet er det viktig å legge forholdene til rette for dem. Som nevnt innledningsvis kan videre oppfølging beskrives som forberedende og støttende arbeid med ungdom som flytter ut fra ruskollektiv og over i en mer selvstendig tilværelse, med tanke på at de skal gjøres i stand til å klare seg selv på sikt. I både Storbritannia og USA er det innført egne lover eller spesiallovgivninger for ungdom som er på vei til å forlate barnevernet. I Norge blir disse ungdommenes rettsstilling regulert gjennom barnevernloven. Videre oppfølging etter plassering i institusjon er et frivillig tiltak. Dette innebærer at tvangen faller bort og at ungdommene selv må samtykke til dette. Barnevernloven omhandler hovedsakelig barn under 18 år, men barnevernlovens § 1-3 åpner for at tiltak som er iverksatt før ungdommen har fylt 18 år kan videreføres eller erstattes av andre tiltak frem til barnet har fylt 23 år. Denne aldersgrensen ble i 1998 forlenget fra 20 år til 23 år (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008).

Barnevernloven er ingen rettighetslov, og barneverntjenesten er derfor ikke pliktig til å gi ungdom over 18 år tilbud om videre oppfølging etter utflytning fra institusjon (Ofstad & Skar, 2015). Når barneverntjenesten skal vurdere om ungdommen skal innvilges videre

oppfølging etter 18 år må det foreligge et behov for dette, og beslutningen skal vurderes og begrunnes ut i fra hensynet til barnets beste, jf. barnevernloven § 4-1. I 2009 ble barnevernloven § 1-3 endret slik at barneverntjenesten nå plikter å grunngi avslag på søknad om videre oppfølging av ungdom som ønsker dette. Denne endringen hadde til hensikt å sørge for at det alltid blir gjort en grundig vurdering av ungdommenes behov for videre oppfølging. Beslutninger knyttet til innvilgelse av videre oppfølging er et enkeltvedtak, og ungdommene har mulighet til å klage på beslutningen. Videre er det ikke uvanlig at ungdommer som har takket nei til videre oppfølging angrer seg og ønsker en videreføring likevel. Ungdommene skal da ha mulighet til å ombestemme seg, og barneverntjenestene burde kontakte alle ungdommer som takket nei til videre oppfølging innen et år for å høre om de likevel ønsker dette tilbudet (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2011). Når det kommer til videreføring av tiltak etter et års plassering i institusjon er dette også et spørsmål om økonomi og fordeling av ressurser. Frem til ungdommen fyller 20 år betaler staten størsteparten av utgiftene knyttet til ungdommens opphold i institusjon, mens kommunen kun betaler en egenandel, jf. barnevernloven § 9-4. Når ungdommen har fylt 20 år trekker staten seg ut, og kommunen sitter igjen med hele utgiften. Kommunene, som ofte er presset økonomisk, får dermed større utgifter knyttet til behandling og oppfølging av ungdom med tiltak i barnevernet (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008).

2.3.2 Valuta for penga?

Clausen og Kristofersen (2008) sine undersøkelser viser en sterk økning i antall ettervernsklienter i tidsrommet 1990 til 2005. Med ettervernsklienter menes ungdom som er 19 år og eldre, og som ikke lenger mottar ordinære barnevernstiltak. På midten av 1990 tallet mottok 550 ungdommer ettervernstiltak, mens dette antallet hadde økt til nesten 2100 i 2005. Videre finner de at antall ungdom som mottar ettervern halveres for hvert år de blir eldre.

Det er knyttet store samfunnsmessige utgifter til å skulle støtte disse ungdommene i overgangsfasen fra ungdom til voksen, og innvilgelse av tilbud om videre oppfølging vil naturligvis være et spørsmål om fordeling av ressurser og økonomiske prioriteringer. Siden barnevernloven trådte i kraft i 1993 har ulike organisasjoner og instanser bedt om en lovendring som forplikter barneverntjenesten til å ta et større ansvar for ungdom over 18 år. Landsforeningen for barnevernsbarn har tatt opp spørsmålet om en lovfestet rett til

ettervern for ungdom over 18 år, og har blant annet begrunnet dette med at fordeling av hjelp fra barnevernet etter oppnådd myndighetsalder er avhengig av økonomi og faglig forståelse i den enkelte kommune. Dette fører til store forskjeller fra kommune til kommune. Forslagene har blitt avvist, men rettsstillingen har blitt styrket for disse ungdommene i de senere år gjennom barneverntjenestens begrunnelsesplikt og ungdommenes muligheter til å klage på et avslag på søknad om videre oppfølging (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008). Forskning viser at prognosene for ungdommene med tiltak fra barnevernet bedres dersom de mottar støtte i en overgangsfase (Clausen & Kristofersen, 2008). I Norge har vi ikke regnestykker på om videre oppfølging for disse ungdommene er samfunnsøkonomisk lønnsomt. I Australia er det derimot gjort en undersøkelse som viser at tett oppfølging de to første årene etter utflytning fra institusjon, kombinert med fleksibel støtte ut i fra den enkelte ungdoms behov frem til fylte 25 år, vil bety store økonomiske innsparinger for det offentlige sammenliknet med at videre oppfølging ikke ytes (Raman et al. 2005, i Storø, 2012). De økonomiske innsparingene dreier seg hovedsakelig om utgifter i forbindelse med bolig, kriminalitet, arbeidsledighet og helse (Storø, 2012). Den videre oppfølgingen etter plassering i institusjon øker med andre ord sannsynligheten for at den enkelte ungdom kan bli en ressurs i samfunnet, fremfor en belastning.

2.4 Institusjonenes arbeid med oppfølging

Videre oppfølging kan utøves på mange måter og av ulike instanser. Barnevernets arbeid med ungdom som flytter ut fra institusjon, og som er over 18 år, benevnes gjerne som ettervern. Ettervern gis direkte fra barnevernet til ungdommen og viser seg gjerne i form av økonomisk støtte, botilbud, samtaler etc. Videre oppfølging kan også gis av NAV eller av institusjonen ungdommene har vært plassert på tidligere, og det er denne formen for oppfølging jeg tar for meg i denne studien. Institusjonen påtar seg dermed et oppdrag finansiert av det statlige og det kommunale barnevernet der målsetningen er en videreføring av ungdommens behandling. Bakketeig og Backe-Hansen (2008) finner i sin kartlegging av ettervern i Norge at mange av institusjonene driver målrettet ettervernsarbeid, og at flere har tiltak rettet mot ungdom i overgangsfasen til voksenlivet. Av totalt 114 spurte institusjoner oppgir 60% å ha egne treningshybler til ungdom, og 80% oppga at ungdommene hadde konkrete planer som omhandlet overgangen til en selvstendig tilværelse. Institusjonene i undersøkelsen fremhever nødvendigheten av skreddersydde tiltak tilpasset den enkelte ungdoms individuelle behov, god organisering og godt

samarbeid som viktige forutsetninger for et godt ettervern. Overgangen til en selvstendig tilværelse er en prosess som tar tid, og det argumenteres derfor for å bruke tid som metode i arbeidet med de eldste ungdommene. Helgeland (2007) påpeker at det i arbeid med ungdom med rus- og atferdsproblematikk er nødvendig med en tiltaksorganisering og et innhold som gir ungdommene muligheter til en stabil og nær oppfølging over mange år. Oppfølgingen burde inneholde både utviklingsstøtte, grenser, ulike aktiviteter, omsorg og veiledet opplæring til ungdommene – og alt dette må være forankret i en barneverntjeneste som har et langsiktig perspektiv og som jobber etter prinsippet om ”barnets beste”. Hun understreker at det er en illusjon å tro at ungdom med en slik belastende oppvekst og problematikk skal klare seg alene etter utflytning fra institusjon til tross for at de har endret atferd. Helgelands intervjupersoner forteller om hvor vanskelig det var å komme tilbake til lokalmiljøet sitt og holde seg rusfri etter kollektivoppholdet dersom det ikke var noen der som støttet dem. Tysnes (2014) finner i sin studie at ungdom som hadde videre oppfølging fra institusjonen la vekt på betydningen av at dette var et system de kjente til fra før, og at dette opplevdes som trygt for dem. Duroy, Schmidt og Perry (2003) viser i sin undersøkelse at ungdom som har vært plassert i institusjon kan være sårbare for overganger. Ungdommene opplevde endringen fra en behandlingsfase til en annen som emosjonelt stressende. Samtidig viser undersøkelsen at dette stresset ble redusert dersom overgangsfasen fant sted innenfor et kjent system, og ved at ungdommene opplevde støtte fra de voksne som jobbet på institusjonen.

2.4.1 Betydningen av trygge, vedvarende relasjoner til voksne

I dag er det bred enighet om at et velfungerende oppfølgingstiltak burde bygge på en videreføring av allerede trygge og etablerte relasjoner (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008; Cashmore & Paxman, 2006; Helgeland, 2007; Storø, 2012; Tysnes, 2014). Ungdom som har opplevd trygge, betydningsfulle relasjoner til en eller flere voksenpersoner har bedre muligheter for en vellykket overgang til voksenlivet enn ungdom som ikke har etablert dette (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008). I henhold til Stein (2012) er stabilitet, kontinuitet og tilknytning grunnsteinene i å støtte de unge i overgangen fra ungdom til voksen, og arbeidet med ungdommen bør bygge på emosjonell trygghet, utvikling av en positiv identitet og kompensasjon for utdanningsmangler. Røkenes og Hanssen (2012) finner i sine undersøkelser at kvaliteten på relasjonen mellom voksne og ungdom i barnevernet er avgjørende for hvordan samarbeidsprosessen utvikler seg. Bratterud og Storhaug (2008) finner i sitt prosjekt om *Overgang fra barnevern til voksenliv i Trondheim*

at ungdommene som mottar tiltak fra barnevernet ønsker en relasjon til sine hjelpere som er preget av lydhørhet og genuin interesse. De ønsker at de voksne skal forsøke å forstå deres situasjon, at de skal være til å stole på og at de skal være troverdige. Shulman (2003) påpeker at ungdommene er avhengige av relasjoner preget av tillit, omtanke og gjensidighet dersom de skal kunne arbeide med sin utviklingsprosess. Sentrale faktorer i en god relasjon er en samhandling preget av den voksnes evne til å forstå, ta på alvor, vise respekt og å møte den andre som et medmenneske. Tysnes (2014) finner i sin avhandling om *Ungdommers opplevelse av plassering, opphold og ettervern* at gode relasjoner til de ansatte ser ut til å ha vært en sentral endringskraft i forhold til ungdommenes ønske om å bli rusfri og deres tro på at det var mulig. Videre finner hun at ungdommene syntes å ha et stort behov for trygghet, emosjonell og praktisk støtte til å mestre et rusfritt liv. Relasjonen fungerer derfor som en form for sosial støtte.

2.4.2 Sosial støtte

Det har vært forsket mye på sosial støtte de siste tiårene, og flere studier har vist en sammenheng mellom lav sosial støtte og dårlig psykisk og fysisk helse (Berkman, 1985; Bloom 1990; Cohen, 1988, i Hogan, Linden, & Najarian, 2002). Sosial støtte kan defineres på ulike måter, men en vanlig definisjon er at den består av; følelsesmessig, informativ og instrumentell støtte (Antonucci, 1985; House & Kahn, 1985, i Hogan et al., 2002). Følelsesmessig støtte innebærer verbal og nonverbal kommunikasjon preget av deltakelse, anerkjennelse og omsorg, der hensikten er å styrke den andres tanker om seg selv og hans eller hennes muligheter for å uttrykke følelser. Informativ støtte innebærer råd og veiledning som har til hensikt å bistå den andre i utvikling av strategier for å håndtere vanskeligheter, og dermed oppnå mer kontroll i eget liv. Instrumentell støtte innebærer å hjelpe den andre med materielle goder som penger, transport, bolig, og dette kan bidra med å minke den enkeltes følelser av kontrolltap. Naturlige støttesystem inkluderer familie og venner, mens formell støtte gis av profesjonelle eller av ulike samfunnsinstitusjoner som ungdomsklubben etc. (Hogan et al., 2002). Sosial kapital kan beskrives som den enkeltes tilknytning til ulike former for nettverk og tilgangen til ressurser i disse nettverkene (Sandnes, 2013). Dersom man har et velfungerende nettverk av personer man kan be om hjelp og råd står den enkelte bedre rustet til å håndtere vanskeligheter (Bø & Schiefloe, 2007). Sosiale nettverk representerer en kilde til støtte og hjelp fra andre, og marginalisering og sosial isolasjon dreier seg blant annet om å havne utenfor ulike sosiale nettverk (Berkmann, 2000, i Brandlistuen og Aarø, 2016).

Det synes altså som kvaliteten på den videre oppfølgingen av ungdom med rus- og atferdsproblematikk er prisgitt et langsiktig perspektiv på behandling, et individuelt tilpasset behandlingsopplegg og gode behandlingsrelasjoner mellom ungdom og voksne.

2.5 Fremtidige forskningsbehov

Gjennom arbeid med dette kapitlet har jeg gjort meg flere tanker. Som nevnt innledningsvis finnes det en del kunnskap om fremtidsprognosene til barnevernsbarn generelt, men jeg opplever at det i liten grad skilles mellom saksgrunnlaget til ungdommene i barnevernet. Det finnes mange ulike årsaker til at barn og unge mottar tiltak gjennom barnevernet. Clausen og Kristofersens (2008) longitudinelle studie peker på at ungdom som har rus- og atferdsproblematikk som saksgrunnlag i barnevernet er den gruppen som har de dystreste framtidsutsiktene. Når disse ungdommene har en mer problematisk fremtidsprognose enn andre ungdom i barnevernet, så tenker jeg at de også har noen andre behov enn de øvrige barnevernsungdommene. Det kan etter mitt syn være problematisk å beskrive alle disse ungdommene under én kategori, da vi da kan stå i fare for å overse noen viktige behov. Ved å skille denne gruppen fra andre grupper innen barnevernet vil man kanskje i større grad klare kunne rette fokuset mot å bedre deres fremtidsprognoser gjennom tilpasset og god hjelp.

Videre har jeg ikke funnet litteratur som sier noe om hvorvidt det er samfunnsøkonomisk lønnsomt å tilby denne gruppen videre oppfølging etter plassering i institusjon, foruten en beregning gjennomført i Australia. Hvorvidt Australia og Norge er direkte sammenliknbart er jeg noe usikker på, og slik jeg ser det ville det vært fornuftig å gjennomføre en slik undersøkelse også i Norden. Klare tall på hvorvidt videre oppfølging for denne ungdomsgruppen er samfunnsøkonomisk lønnsomt vil, slik jeg ser det, kunne bidra til økonomisk legitimitet for å satse enda mer på denne gruppen.

I denne studien forstås videre oppfølging som en videreføring av behandlingen ungdommene startet på under plasseringstiden i kollektivet. Jeg har tatt utgangspunkt i organisasjonens arbeid med videre oppfølging for denne ungdomsgruppen. Ungdom som har flyttet ut i fra kollektivet og inn i familiehjem eller hybel har da fremdeles en tett tilknytning til kollektivet de bodde på tidligere. Ved behov for intensivering av behandlingen har ungdommen som regel mulighet til å flytte inn på kollektivet igjen for en periode. Jeg har hatt store vanskeligheter med å finne noe kunnskap om nettopp denne

formen for oppfølging i den forskningslitteraturen jeg har lest. Jeg har derfor ikke kunnet sammenlikne min studie med andre studier. Det kunne ha vært interessant å gjennomføre liknende studier i andre kollektiv for å se etter likheter og sammenhenger i hvordan ungdom opplever denne formen for oppfølging. Videre kunne det ha vært spennende å undersøke hvordan ungdom opplever betydningen av andre oppfølgingstiltak, for så å sammenlikne de ulike tiltakene. Da kunne man kanskje ha kommet nærmere et svar på hva slags oppfølging ungdommene selv opplever som mest nyttig i ivaretagelsen av deres individuelle, men sammensatte behov etter utflytning fra kollektiv/institusjon. Dette kunne i så fall bidratt til å effektivisere og tilrettelegge for en best mulig oppfølging for disse ungdommene i fremtiden. Det kunne også ha vært fornuftig å utforske betydningen av videre oppfølging fra flere perspektiv som ungdommens familie, ansatte i institusjoner og saksbehandlere i statlig- og kommunalt barnevern. Dette ville ha bidratt til å gi et helhetlig bilde av ungdoms behov, samt betydningen av videre oppfølging. Ny kunnskap er etterlengtet innen feltet og det er behov for økt fokus på området, samt kunnskap om hva som oppleves som nyttig for denne ungdomsgruppen i overgangen til voksenlivet.

Videre har det vært vanskelig å finne noen konkrete tall på hvor mange ungdommer som mottar den type oppfølging som jeg tar for meg i denne studien. Dette kommer som en naturlig konsekvens av at det er lite forskning på denne formen for oppfølging. For å bote på dette har jeg hentet tall fra organisasjonens databaser for å gi en oversikt over hvor mange ungdommer innad i organisasjonen disse oppfølgingstiltakene vedrører. I løpet av de siste fem årene har totalt 211 ungdommer vært plassert for behandling i kollektivene tilhørende organisasjonen. Av disse 211 ungdommene har 97 ungdommer valgt å ta i mot videre oppfølging etter utflytning fra kollektivet. Av disse har 50 ungdommer mottatt oppfølging i familiehjem, 35 ungdommer har mottatt oppfølging i hybel og 12 ungdommer har mottatt oppfølging i foreldrehjemmet. Disse tallene viser altså at nærmere halvparten av ungdommene som plasseres i organisasjonen velger å videreføre sin behandling etter at plasseringsvedtaket på kollektivet har gått ut. Det finnes også ungdommer som har ønsket å motta videre oppfølging, men som ikke har fått innvilget dette. Disse tallene har jeg ikke oversikt over, og denne gruppen kommer utenom denne oversikten. Det er disse ungdommene som er målgruppen i min studie. Hvordan ungdommene på sikt klarer seg har jeg ikke datagrunnlag til å drøfte, men jeg tenker at det kunne ha vært interessant å gjennomføre en oppfølgingsstudie der man ser på hvordan ungdommene som har tatt i mot videre oppfølging klarer seg sammenliknet med de som ikke har mottatt videre oppfølging.

3. Teoretiske utgangspunkt

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for teori jeg anser som relevant for å belyse overgangen til voksenlivet for ungdom med rus- og atferdsproblematikk. Jeg starter med en gjennomgang av hvordan man kan forstå overgangen til voksenlivet ut fra ulike teoretiske perspektiv som det moderne samfunns forlengede barndom, økte valgmuligheter og krav til kompetanse. Ungdom med rus- og atferdsproblematikk er en marginalisert gruppe i dagens samfunn. Jeg anser det derfor som relevant å redegjøre for hva marginalisering er, samt tre ulike perspektiv som kan forklare hvordan ungdommene i sin tid utviklet vansker med rus og kriminalitet. Hensikten med plassering i institusjon og videre oppfølging er at ungdommene på sikt skal bli selvstendige, og fremfor alt bli en ressurs fremfor en belastning for samfunnet (Bakketeig og Backe-Hansen, 2008). For å gi ungdommene adekvat hjelp er det imidlertid viktig å forstå hvilke problemer de sliter med og hvordan sosiale problemer virker sammen og forsterker hverandre gjennom ulike former for marginaliseringsprosesser. Dersom man forstår hvordan ungdommene utviklet sine vansker med rus, kriminalitet og utfordrende atferd, så mener jeg at man kan bruke denne kunnskapen til å forme en oppfølging som kan bidra til å motvirke fremtidige marginaliseringsprosesser. På den måten kan vi kanskje styrke ungdommenes mulighet til å forbli inkludert i samfunnet etter at behandlingen er avsluttet.

Jeg vil her redegjøre for forståelsen av barnevern ungdoms overgang til voksenlivet som komprimert og akselerert. Forståelsen viser til at ungdom med de svakeste forutsetningene for å mestre overgangen til en selvstendig tilværelse har de snevreste rammene for å få dette til. Videre vil jeg vise til to ulike perspektiv man kan forstå rehabilitering av ungdom med rus- og atferdsproblematikk ut fra; *independence* og *interdependence*. Hvilket perspektiv man tar i bruk har store konsekvenser for hvilke kompetanser det arbeides med å gi ungdommene under plasseringen, samt hva slags betydning man tillegger ungdoms behov for videre oppfølging etter utflytning fra ruskollektiv. Avslutningsvis vil jeg forsøke å knytte de ulike forståelsene og perspektivene noe sammen for å tydeliggjøre utfordringene disse ungdommene står overfor i overgangen til voksenlivet.

3.1 Forlenget barndom, økte valgmuligheter og krav til kompetanse

Organiseringen av dagens samfunn står i stor kontrast til hvordan samfunnet var organisert i 1950-1980 årene. Barndommen den gang var preget av stor grad av frihet, samt lite press fra foreldre, utdanning og arbeid. Utdannelse var for de fleste begrenset til grunnskolen, og

samfunnets produksjonsmidler lå først og fremst i de store maskinene som arbeiderne styrte (Frønes, 2013). Etter en relativt kort tenåringsperiode ble de fleste unge menn tilbudt jobber innen industrien, mens kvinnene gjerne fikk barn i relativt ung alder og ble husmødre. Levekårene var for de fleste ikke optimale, men industrisamfunnets sterke integrasjon sikret nesten alle ungdommer inkludering i arbeid og familie. I løpet av 1970-årene ble livsløpene gradvis endret. Stadig flere var under utdanning og tidlig familieetablering var ikke lenger like dominerende (Frønes & Strømme, 2014). I fremveksten av det moderne samfunnet ble menneskers kulturelle kapital betraktet som den fremste produksjonsfaktoren i samfunnet, noe som la rammene for kunnskapsøkonomiens sosialiseringprosesser. Kvalifisering ble barndommens oppgave, og barnets dager er i dag ofte organisert fra de starter i barnehage til de går ut av videregående skole (Frønes, 2013). Barns levekår er forankret i mulighetene de har for å realisere sine verdier, ønsker og behov. I dagens samfunn er det nødvendig med adgang til utdanning for å kunne realisere dette, og uten denne tilgang vil barnas levekår forringes (Frønes & Strømme, 2014).

Overgangen fra barn til voksen er i dag strukket lenger ut i tid, og foregår derfor på et senere tidspunkt enn hva den gjorde tidligere. Mange unge forlater foreldrehjemmet etter å ha fullført videregående utdanning, men de færreste gifter seg, får barn eller fast jobb før sent ut i 20 årene. I litteraturen benevnes perioden mellom barn og voksen gjerne med begrepet *emerging adulthood*, og begrepet er knyttet til aldersspennet 18-25 år (Arnett, 2006). I følge ham kjennetegnes perioden av en gradvis selvstendigjøring der den enkelte utforsker mulighetene som finnes på ulike områder før det fattes noen endelige beslutninger. Friheten til å utforske ulike muligheter kan være både spennende og preget av usikkerhet da de unge ofte ikke aner hvordan utfallet vil bli. Denne fasen kjennetegnes som en tid for navigering inn i voksenrollen med tanke på yrke, kjærlighet, vennskap og den generelle retningen på livet. Å bli voksen er noe som i økende grad skal oppnås på mange og ulike områder, og er i dag mindre knyttet til alder (Shanahan, Porfeli, Mortimer, & Erickson, 2005).

Frønes og Strømme (2014) påpeker at de unge hadde en enklere overgang til voksenlivet tidligere enn hva de har i dag, og begrunner blant annet dette med at de enkle overgangene til voksen alder er smuldret opp. Livsløpene var i mange tilfeller satt for den unge på forhånd, og overgangen til voksenlivet bestod av å følge etter de andre inn i arbeidsliv og

ekteskap. Overgangen til voksenlivet foregår i dag med mye større variasjon, og retningen er ikke nødvendigvis lineær. Det finnes et hav av utviklingsveier og valgmuligheter, og det er opp til den enkelte å bestemme hvilken vei han eller hun vil ta. I kunnskapssamfunnet er den enkelte mer overlatt til seg selv i forhold til viktige valg knyttet til utdanning, arbeid og fremtidig familieliv. De unge har større frihet og valgmuligheter i dagens samfunn, men de har også et større ansvar for å ta gode valg for seg selv og sin egen fremtid, da de i mindre grad er bundet av tradisjoner og standardiserte løp (Hyggen & Hammer, 2013).

Nygren (2008) påpeker at barn og unges oppvekst foregår i en stadig mer kompleks kulturell og sosial virkelighet, og at dette stiller økte krav til den enkeltes kompetanse. Barn og unge utvikler gjennom oppveksten ulike handlingskompetanser som er av større eller mindre verdi. Kompetanse er noe som gjør hver og en i stand til å handle for å oppnå bestemte målsetninger og tilfredsstillende bestemte behov. Den enkelte vil være kompetent når han eller hun klarer å handle ut i fra bestemte motiver, behov og mål. Barn og unge utvikler sine handlingskompetanser gjennom deltakelse i ulike dannelsings- og kvalifikasjonsprosesser, og blir på den måten i stand til å handle innen ulike kontekster. Mulighetene for å utvikle funksjonelle og adekvate kompetanser er forskjellige for barn og unge. Dersom den unge mangler muligheter til å utvikle og ta i bruk kompleksitetsreducerende kompetanser på viktige livsområder kan dette føre til en opplevelse av personlig usikkerhet, kaos og avmakt. Dette kan kompenseres ved å utvikle alternative kompetanser. Dette kan være kompetanser som ikke er relevante for å tilfredsstillende det opprinnelige behovet, men som kan bidra til å redusere kompleksiteten i den aktuelle situasjonen. I slike sammenhenger kan vi snakke om dysfunksjonell kompetanseutvikling. Dysfunksjonelle handlingskompetanser kan redusere stressnivået for den enkelte på kort sikt, men kan samtidig få store negative konsekvenser på lang sikt. En rusmisbrukende ungdom må utvikle slike dysfunksjonelle kompleksitetsreducerende kompetanser for å overleve i stoffmisbrukernes subkultur. Her kan enkelte handlingskompetanser oppleves som funksjonelle, samtidig som de oppleves som dysfunksjonelle i storsamfunnet (Nygren, 2008). Dette kan for eksempel være manipulering, uærlighet eller et hardt ytre. Slik atferd kan synes å være nødvendig for å overleve i et rusmiljø, slik at den enkelte kan oppnå bestemte mål og tilfredsstillende sine behov der, samtidig som storsamfunnet vil oppleve en slik atferd som dysfunksjonell.

3.2 Marginalisering – et steg på veien mot sosial eksklusjon

Sosialisering er en livslang prosess som handler om hvordan den enkelte fra fødselen av utvikler seg til å bli et aktivt medlem av samfunnet gjennom modning, vekst, utvikling og læring. For å få til en vellykket sosialisering er det essensielt at barnet utvikler forståelse, aksept og tilegnelse av de normer, verdier og holdninger som til en hver tid råder (Kvello, 2012). Gjennom deltakelse på sentrale arenaer som skole, arbeid og fritidsaktiviteter utvikler den enkelte sine sosiale og kognitive ferdigheter, og de unge står til enhver tid i en gjensidig påvirkning i forhold til sine omgivelser (Øia, 2013). Enkelte barn og unge vokser opp i ressursvake familier, utsatte nærmiljøer og har svake sosiale nettverk og støtte i barnehage og skole. Dette innebærer en forhøyet risiko for en mangelfull sosialiseringssprosess og kan bety at den enkelte må resosialiseres på et senere tidspunkt (Kvello, 2012).

Noen barn og unge slipper gradvis kontakten med sentrale normdannende vokseninstitusjoner som skole, familie og fritidsaktiviteter. Når den unge først har distansert seg fra en av disse arenaene øker sjansene for at kontakten også brytes på andre områder (Opsand 1975, i Øia, 2013; Øia & Fauske, 2010). Helland og Øia (2000) påpeker at alternativet for disse ungdommene ofte er en aksepterende jevnaldergruppe. Grensene, normene og standarden for akseptable handlinger forskyves, og det utvikles subkulturelle holdninger, verdier og referanserammer. I et slikt perspektiv kan rekrutteringen til tungt belastende miljøer ses på som et forsøk på å kompensere for en rekke nederlag og utstøting på andre arenaer. Slike antisosiale miljøer kan ofte tilby den unge aksept, tilhørighet, en følelse av egenverdi og opplevelser av mestring (Øia, 2013; Øia & Fauske, 2010). Marginalisering betegner en prosess som leder den enkelte mot utkanten av sentrale områder i et samfunn (Mortensen & Elm Larsen, 2009). I følge Pedersen 1996, sitert i Øia og Fauske (2010), betyr marginalisering personlige problemer og sosial utstøting. Den marginaliserte er mer eller mindre utestengt fra viktige virksomheter og sentrale arenaer, samtidig som det er noe åpent over tilstanden. Begrepet viser til en uheldig utvikling, men også til noe bevegelig og dynamisk. Marginaliserte barn og unge befinner seg altså i en mellomposisjon, i gråsonen mellom ekskludering og integrasjon. I følge Sletten og Hyggen (2013) blir ungdom med rus- og atferdsproblematikk gjerne betraktet som spesielt utsatt med tanke på å oppnå inkludering på områder som utdanning, arbeidsmarkedet, boligmarkedet, sosiale relasjoner og etablering av familieliv. Marginalisering som starter i utdanningssystemet kan få store konsekvenser for senere tilknytning til arbeidsmarkedet,

boligmarkedet, sosialt liv og etablering av egen familie og mulighet til å forsørge egne barn (Sletten & Hyggen, 2013). Pedersen (2006) argumenterer for at det skjer noe med den enkeltes identitet og rolle når han eller hun starter å ruse seg, og for noen endres også deres måte å håndtere vanskene i livet på. Med ett blir man en av dem i vennekretsen, i skolemiljøet eller gjengen som drikker, røyker eller bruker hasj. Man blir kanskje invitert til de rølpete festene der alkoholen flyter, begynner kanskje å vanke bak røykeskuret i skolegården og man får ofte nye nettverk. Gradvis endres selvoppfatning og identitet i et komplekst samspill med omgivelsene, samtidig som dette er en prosess som utvikles i samspill med de sårbarhetsfaktorene den enkelte har. Øia (2013) påpeker at de fleste ungdommer er motstandsdyktige og har et sikkerhetsnett rundt seg som gjør at eksperimentering og utprøving ikke nødvendigvis betyr å overskride en farlig grense. De fleste ungdommer som drikker alkohol vil for eksempel aldri begynne med tyngre narkotiske stoffer. Pedersen (2006) påpeker at ungdom som har opplevd problemer og vansker av ulik art, eller som generelt sett har et svakt fotfeste i livet, vil kunne oppleve bruken av rusmidlene som en slags selvmedisinering og en effektiv måte å mestre vanskene sine på. Bruken av rusmidler utvikler seg i en sosial kontekst, og ungdom som tidlig prøver ut rusmidler deltar gjerne også i andre sammenhenger preget av risiko og normbrudd (Pedersen, 2006). Videre viser det seg at ungdommers opplevelse av tillit, kjærlighet og trygghet i barneårene har konsekvenser for deres evne til å håndtere problemer senere i livet, og deres evne til å føle empati og innlevelse overfor andre (Øia, 2013).

Det finnes flere forklaringsmodeller på marginalisering, men et viktig skille går på forklaringer som vektlegger et individperspektiv og forklaringer som vektlegger et samfunnsperspektiv. På individnivå kan marginaliseringen forklares gjennom den enkeltes mangelfulle tilpasning, avvikende normer eller psykiske problemer. På samfunnsnivå vektlegges mer strukturelle forklaringer som mangel på bolig, arbeid eller offentlig fordelingsproblemer (Mortensen & Elm Larsen, 2009). Det finnes etter min mening ikke et klart skille eller én god forklaring på at ungdom havner i utsatte posisjoner, og jeg anser marginalisering som et resultat av ulike og sammenvevde prosesser. Jeg vil nå redegjøre for tre ulike perspektiv på marginalisering; individualisering, stempingsteori og kontrollteori. Jeg mener at alle disse perspektivene er relevante for å forstå hvordan ungdom med rus- og atferdsproblematikk har havnet i en utsatt posisjon som på sikt kan føre til at de ekskluderes totalt fra viktige arenaer i samfunnet.

3.2.1 Individualisering

Dencik, Schultz Jørgensen og Sommer (2008) påpeker at ulike teoretikere er uenige om et presist innhold av begrepet individualisering. Likevel hersker det enighet om at det betegner menneskers økende frihet i relasjon til ulike fellesskaper og i forhold til utforming av den generelle retningen på eget liv. Individualiseringen innebærer altså at mennesker står mer fritt til å velge tilhørigheter, yrke og personlig stil ut i fra mer flytende begrensninger. Øia (2013) viser at individualisering kan være en måte å forstå marginalisering på. Et slikt perspektiv viser til at den enkelte i større grad er overlatt til seg selv og sin egen dømmekraft, da kollektive former for sosialt liv og samhold forvitrer i dagens senmoderne samfunn. Dette fører til at den enkelte befinner seg i en utsatt posisjon (Øia, 2013). Tilhørigheten, veiledningen, føringene og oppskriftene på det riktige og gode livet som de tradisjonelle, sosiale miljøene tidligere gav finnes ikke lenger (Beck & Beck-Gernsheim, 2001). Perspektivet tar utgangspunkt i de individuelle risikoene den enkelte står overfor når man er overlatt til oppgaven om å skape seg selv og sin egen identitet. Ulrich Beck er den som sterkest har påpekt at usikkerhet er et sentralt element i de unges moderne identitetskonstruksjon (Øia, 2013). Ved at individene blir mindre bundet av tradisjon, sosial klasse og stand, kommer deres eget liv i sentrum, samtidig som risikoenes byrder synes å falle på deres egne skuldre (Beck & Beck-Gernsheim, 2001). Dette perspektivet, slik jeg ser det, har stor sammenheng med organiseringen av det moderne samfunnet, slik det er beskrevet under punkt 3.1. Perspektivet viser til utfordringene ved å vokse opp i dagens samfunn, og at risikoen for å ta ”feil” valg blant så mange ulike valgalternativer er betraktelig større for dagens ungdom enn for tidligere generasjoner.

3.2.2 Stemplingsteorien

Stemplingsteorien viser til at den enkelte kan oppfattes som en avviker og tillegges spesielle egenskaper når han eller hun kommer på kant med gjeldende forventinger og verdier i den dominerende kulturen (Øia, 2013). Det var grekerne som i sin tid skapte begrepet *stigma* for å betegne noe uvanlig og negativt ved et enkeltindivids moralske status. Stigma var på denne tiden et kroppslig tegn som ble skåret inn i kroppen på noen enkeltindivider, og dette kunngjorde for de øvrige samfunnsmedlemmene at bærereren var en kriminell, en forræder eller en slave som burde unngås. I dag anvendes begrepet i vid utstrekning og på mange måter likt som tidligere, men foruten dets tidligere kroppslige kjennetegn. Enkeltindividers karaktermessige ”feil” kan betraktes som en form for stigma. Dette kan være den enkeltes viljesvakhet, dominerende eller unaturlige lidenskaper,

kompromissløse overbevisninger eller kjeltringaktige holdninger. Den enkelte avviker fra våre forventninger på en måte som gjør han eller hun uønsket. De av oss som ikke avviker fra de spesielle forventninger som gjelder kan sies å tilhøre den kategori som vi kan kalle for normale (Goffman, 1963). Øia (2013) påpeker at personen som blir stemplet og utestengt fra det sosiale fellesskapet kan starte en kognitiv prosess i retning av å akseptere den forståelsen andre har av ham eller henne, og vedkommende kan begynne å identifisere seg med rollen og handle deretter. Videre kan den enkelte dras mot miljøer av likesinnede der holdninger og handlinger som ikke er akseptert av flertallet binder miljøet sammen. Forståelsen blir altså som en slags selvoppfyllende profeti, og slik får både den enkelte og de sosiale omgivelsene en bekreftelse på annerledeshet. Man kan for eksempel si at ungdommer som tilhører et rusmiljø gjerne stemples av andre ungdomsmiljøer og av storsamfunnet, da omfattende rusmisbruk og skoleskulking er avvikende atferd i forhold til hva som er allment akseptert. På samme måte kan også ungdommer i et rusmiljø stemples som avvikere innad i miljøet dersom de bryter med hva som er allment akseptert i denne kulturen. Eksempelvis kan ungdom som ”tyster” i et rusmiljø stemples av øvrige deltakere som en som ikke er til å stole på. Det som er ”normalt” er dermed en sosial konstruksjon, og den enkelte er avhengig av en sosial kontekst der omgivelsene aktivt definerer og stempler atferden som et avvik (Øia, 2013).

3.2.3 Sosial kontroll

Forklaringer på utvikling av antisosialitet, kriminalitet og rusatferd i ungdomsalderen inkluderer også fravær av formell og uformell sosial kontroll (Øia, 2013). Travis Hirschi har dominert kontrollteori i fire tiår, og gjennom sin karriere har han blitt spesielt anerkjent for sin teori om sosiale bånd (Lilly, Cullen, & Ball, 2007). Teorien viser til at kriminalitet eller lovovertrедelser øker når de sosiale båndene mellom mennesker er svake eller fraværende. Teorien ser ikke på hva som får mennesker til å bryte loven, men hva som får dem til å opptre lovlydige (Hirschi, 1971). Ved å se på hva som skiller kriminelle fra ikke-kriminelle kan man finne faktorene som sørger for at folk behersker seg og unngår å følge sine syndige impulser (Lilly et al., 2007). Denne teorien kan overføres til marginalisering. Øia (2013) påpeker at vi påvirker og kontrollerer hverandre gjensidig gjennom sosialt samvær, og at teorier om uformell sosial kontroll refererer til egenskaper ved omgivelsene. Dette gjelder for eksempel i hvor stor grad foreldre har oversikt over barna sine, setter grenser og følger med på hva de driver med på fritiden. Gjennom daglig samvær med

familie, venner og andre får vi tilbakemeldinger av positiv og negativ art som er med på å holde oss i sjakk (Øia, 2013).

Det å stå utenfor samfunnet kan få store konsekvenser for den enkeltes livskvalitet og mulighet til selvrealisering, men har også store samfunnsmessige konsekvenser og er svært uheldig for samfunnets verdiskapning (Hyggen & Hammer, 2013).

3.3 Komprimert og akselerert overgang

Så langt har vi sett at det er knyttet en individuell risiko til oppvekst i dagens moderne samfunn med bakgrunn i økte valgmuligheter, krav til kompetanse og en større fare for å falle utenfor dersom man ikke mestrer disse utfordringene på en god nok måte.

Overgangen fra barn til voksen gjennomføres på et senere tidspunkt enn tidligere, og ungdommene går da fra en relativt beskyttet tilværelse til å skulle ha ansvar for seg selv og sitt eget liv. Dette er en utfordrende fase for ungdom flest, og flertallet mottar både praktisk og emosjonell støtte fra sine foreldre til langt inn i voksenalder. De har dermed et trygt sikkerhetsnett rundt seg dersom de skulle trå feil. I følge Bakketeig og Backe-Hansen (2008) kjennetegnes denne overgangen av å være fleksibel ved at de unge ofte har mulighet til å flytte tilbake til foreldrehjemmet for en periode dersom en selvstendig tilværelse blir for utfordrende å mestre på egenhånd. For ungdom med tiltak gjennom barnevernet så utarter dette seg ganske annerledes. De mangler ofte familie og nettverk med muligheter til å bistå med praktisk hjelp og veiledning, råd og støtte i forbindelse med valg av utdanning og yrke, samt hjelp og støtte i ulike krisesituasjoner (Bakketeig og Backe-Hansen, 2008).

Stein (2008) beskriver barnevern ungdoms overgang til voksenlivet som komprimert og akselerert. Han påpeker at ungdom som forlater institusjoner/fosterhjem er forventet å gjennomføre overgangen til voksenlivet på et mye tidligere tidspunkt og på langt kortere tid enn sine jevnaldrende. For ungdom flest er overgangen til voksenlivet en prosess som finner sted over tid, og som inneholder en rekke forskjellige, men sammenhengende og forsterkede veier. Dette kan være å flytte inn i egne leiligheter, ta høyere utdanning, finne tilfredsstillende arbeid, samt oppnå en god helse og en positiv følelse av trivsel (Stein, 2015). Unge flest har som regel stor innflytelse på når de flytter ut fra foreldrehjemmet, og kan derfor tilpasse utflytningen etter hvor modne de føler seg og etter deres eget behov for selvstendighet. Tendensen generelt er at de fleste unge har stabil og hyppig kontakt med

sine foreldre, også etter at de har flyttet hjemmefra (Mølholt et al., 2012). Som gruppe møter unge mennesker med erfaringer fra barnevernstiltak større vanskeligheter enn andre når de skal ta fatt på en selvstendig tilværelse. Overgangen fra ungdom til voksen er en periode hvor mye er usikkert, og dette skal den enkelte håndtere på kortere tid og med mindre støtte enn hva ungdom flest får (Stein, 2015). Overgangen fremstår som lite fleksibel, og når ungdommen står uten videre støtte så finnes det små muligheter for å komme tilbake når livet oppleves som vanskelig. Overgangen til voksenlivet betyr som regel at ungdommene må håndtere store forandringer på en og samme tid som utflytning fra institusjon eller fosterhjem, finne et nytt sted å bo, håndtere egen økonomi og ta avgjørende veivalg knyttet til utdanning, arbeid og familie. Ungdommene befinner seg i en utsatt posisjon da de er forventet å skulle mestre overgangen til voksenlivet på kortere tid og mer brått enn andre ungdommer (Bakketeig, 2009; Stein, 2015). Den utsatte posisjonen vil naturligvis også ha sammenheng med forhold knyttet til familien deres, egne vansker og kvaliteten og stabiliteten i tiltakene som har vært igangsatt (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008; Stein, 2015). Ungdommene har gjerne mindre slingringsmonn for å begå feilskjær enn andre ungdom, samtidig som de ofte har et større behov for støtte i håndteringen av overgangen til voksenlivet (Stein, 2015).

3.4 Independence og interdependence

Formålet med videre oppfølging etter utflytning fra barnevernstiltaket er å lette ungdommenes overgang til voksenlivet og skape et fundament for at de kan få samme muligheter til god helse, utvikling og personlig utfoldelse som deres jevnaldrende, til tross for deres personlige vansker (Mølholt et al., 2012). Et viktig aspekt i den sammenheng er om ungdom skal selvstendigjøres fra den dagen de skrives ut fra institusjonen, eller om selvstendigjøringen skal foregå mer gradvis. Denne problemstillingen knyttes opp mot begrepene independence og interdependence, som reflekterer to ulike forståelser for barnevernungeoms behov i overgangen til voksenlivet (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008).

Ved å anlegge et independence-perspektiv i arbeid med ungdommene blir målsetningen å jobbe mot selvstendigjøring av ungdommen slik at han eller hun blir i stand til å klare seg selv etter utskrivning fra institusjonen. Forståelsen av et selvstendig voksenliv er under dette perspektivet at den unge lever et liv uavhengig av hjelp og støtte fra det sosiale systemet. Den unge skal oppnå såkalte *harde* kompetanser som utdanning, arbeid og bolig. Disse harde kompetansene lar seg lett måle, og det er derfor enkelt å vurdere gevinsten av tiltaket

(Mølholt et al., 2012). I et independence-perspektiv kan det sosiale systemet betraktes som en tjenesteytende funksjon. Ungdommene blir betraktet som brukere av en velferdstjeneste, hvilket reflekterer en rettighets- og systemorientert forståelse av ungdommenes forbindelse med barnevernet. Når ungdommene fyller 18 år faller deres rettigheter til videre hjelp og støtte bort, og de burde da være i stand til å klare seg på egenhånd (Storø, 2012).

Et interdependence-perspektiv reflekterer en type selvstendigjøring der hvor ungdommene har en selvstendig posisjon, samtidig som de har ansvaret for og mulighetene til å etterspørre hjelp og støtte ved behov (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008). Perspektivet åpner for at ungdommens overgang til voksenlivet er en prosess som tar tid, og noe som burde skje gradvis. Et selvstendig voksenalv betyr at den unge skal klare seg selv, men at det er mulighet for å få hjelp og støtte av det sosiale systemet i overgangen til voksenlivet, på samme måte som jevnaldrende ofte kan hente hjelp og støtte fra sine foreldre. Perspektivet fokuserer på harde kompetanser som utdanning, arbeid og bolig, så vel som *bløte* kompetanser. Bløte kompetanser kan være positive relasjoner og et positivt nettverk, positivt selvbilde, positiv selvtillit, trivsel, kommunikasjon og evne til selvregulering og til å fatte beslutninger. De bløte kompetansene er vanskeligere å måle enn de harde kompetansene, og er derfor mer uhandgripelige. Samtidig er de bløte kompetansene sentrale områder å beherske for å være sosialt og psykisk rustet til å mestre overgangen til voksenlivet (Antle m. Fl., 2009, i Mølholt et al., 2012). Dette perspektivet betrakter i større grad det sosiale systemet som en foreldrelignende funksjon, og da vil videre støtte etter plasseringens opphør være naturlig (Storø, 2012). I overgangen til voksenlivet spiller familien en stor rolle i å sørge for emosjonell, økonomisk og praktisk støtte, og dermed blir videre oppfølging for ungdom uten et slikt sikkerhetsnett desto viktigere (Stein, 2015). Gjennom å betrakte det offentlige som en omsorgsgiver kan man fremheve diskrepanser og paralleller mellom forventninger til staten som omsorgsgiver og forventninger til foreldre som omsorgsgiver. Vi kan tydeliggjøre styrker og svakheter ved tilbudet som gis ungdommene ved å stille spørsmålet om foreldre ville satt barna sine i tilsvarende situasjoner som de settes i fra systemets side. Det offentlige som forelder for ungdom under omsorg følger ikke automatisk sine ungdommer gjennom den usikre overgangen til voksenlivet (Storø, 2012).

Forskningen dreies stadig mer mot at det bør anføres et interdependence-perspektiv i arbeid med ungdom i barnevernet, hvilket jeg også støtter mine antakelser på. Et independence-perspektiv kan knyttes til Steins (2008) forståelse av overgangen til voksenlivet som komprimert og akselerert. Ungdommene skal gjennomføre og oppnå mange ting på en gang, og det vil etter mitt syn være vanskelig å rehabilitere ungdom som har strevd i årevis med rus- og atferdsproblematikk på bare ett år. Disse ungdommene trenger tid til å utvikle seg til selvstendige individer på lik linje med øvrige ungdommer i dagens samfunn. Forskjellen her er at ungdommene med det vanskeligste utgangspunktet og de dårligste forutsetningene til å skape et godt liv for seg selv, er gruppen som har minst rettigheter og muligheter for støtte på veien mot voksenlivet. Ungdommene vokser opp i et samfunnet der individualiseringen står sentralt, hvilket også bringer med seg stor risiko for å trå feil. For å mestre et liv i et slikt samfunn vil det være nødvendig med godt utviklede bløte kompetanser, og dette er slik jeg ser det uforenlig med oppfølging sett ut i fra et independence-perspektiv.

3.5 Hvordan kan disse teoretiske bidragene komme til nytte?

Ungdom som plasseres for behandling i institusjon er marginalisert på flere måter. I tiden før plassering har de levd sine liv på en slik måte at samfunnet har vurdert det som nødvendig å stoppe atferden ved bruk av tvang gjennom plassering i institusjon. Ungdommene skal i løpet av året i institusjon gjøre mange og omfattende endringer i eget liv knyttet til nettverk, familie, holdninger og verdier, utdanning og eget følelsesliv. I kapittelet om kunnskapsstatus kommer det tydelig frem at ungdom som mottar videre oppfølging klarer seg bedre enn ungdom som ikke mottar dette (Bakketeig og Backe-Hansen, 2008; Møhlholt et al., 2012). Ett års behandling i institusjon for rus- og atferdsproblematikk anses altså som utilstrekkelig for at ungdommene skal unngå å falle tilbake i gamle mønstre.

Perspektivet om den forlengede barndom og forståelsen av barnevernungdoms overgang til voksenlivet som komprimert og akselerert brukes i denne sammenhengen for å beskrive og tydeliggjøre at ungdom med rus- og atferdsproblematikk står overfor store utfordringer i overgangen til voksenlivet. Perspektivene fremstår som to rake motsetninger. Det kan se ut som at den generelle ungdomsbefolkningen får mulighet til å utvikle seg gradvis i tråd med den forlengede barndom, mens ungdom med tilknytning til barnevernet må utvikle seg mye raskere og med mindre støtte. Dette fremstår som et paradoks med tanke på hva slags

erfaringer ungdommene har med seg og hva slags fremtidsprognoser denne gruppen som en helhet har. Slik jeg ser det er dette et argument for å anlegge et interdependence-perspektiv på rehabilitering av ungdom med rus- og atferdsproblematikk, og det styrker dermed betydningen av gruppens behov for videre oppfølging etter utflytning fra ruskollektiv. Alle de ulike perspektivene på marginalisering som er nevnt i dette kapitlet er relevante for å forstå hvordan ungdommene havnet på *skråplanet* i livene sine. Denne kunnskapen anser jeg som viktig å ha med seg videre når vi skal forstå hva slags støtte ungdommene har behov for i overgangen til voksenlivet. Oppfølgingen bør, etter min mening, bygge på elementer som motvirker at ungdommene marginaliseres på nytt, og som bidrar til at de forblir inkludert på viktige samfunnsarenaer den dagen de skal klare seg på egenhånd og oppfølgingen avsluttes. Dette vil jeg komme nærmere tilbake til i oppgavens diskusjonskapittel.

4. Metode

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for mine metodiske valg som har ført til at jeg sitter igjen med det datamaterialet som presenteres i neste kapittel. Steg for steg vil jeg vise hvordan jeg har planlagt og forberedt meg for innsamlingen av datamaterialet, hvordan jeg har gjennomført intervjuene og hvordan jeg har analysert materialet i etterkant. Jeg vil komme nærmere inn på sentrale aspekter som hvordan jeg har forholdt meg til min dobbeltrolle i intervjusituasjonen, der jeg både har vært en intervjuer og en representant for organisasjonen jeg har rekruttert intervjupersoner fra, samt hvilke etiske hensyn jeg har tatt og hvilke metodiske innvendinger jeg finner relevante i denne studien.

4.1 Utforming og begrunnelse for valg av metode

Formålet med min masteroppgave er å belyse hvordan ungdom med plasseringstid i ruskollektiv vektlegger betydningen av videre oppfølging i familiehjem, hybel eller foreldrehjemmet etter utflytning. For å undersøke dette har jeg valgt en kvalitativ tilnærming med semistrukturerte enkeltintervjuer. Jeg har vært opptatt av å få innsikt i hver enkelt ungdoms erfaringer med oppfølgingen de har mottatt, samt hva slags betydning de opplever at denne oppfølgingen har hatt for dem og deres fremtidsutsikter. Enkeltintervjuet er en fremgangsmåte innen kvalitativ metode som baserer seg på en fenomenologisk hermeneutisk tilnærming innen vitenskapsteorien (Thomassen, 2006). Hermeneutikk er læren om fortolkning der formålet er å oppnå en gyldig og allmenn forståelse av det fenomenet man undersøker (Kvale & Brinkmann, 2009). Hermeneutisk tolkning er viktig når vi skal prøve å forstå mennesker, deres handlinger og resultatet av disse handlingene. Tolkningen påvirkes av tolkerens forforståelse, egne vurderinger og aktuell kontekst (Thurén, 2009). Innenfor fenomenologien søker forskeren å forstå sosiale fenomener ut fra de intervjuedes egne perspektiver, og videre prøver forsker å beskrive verden slik den oppleves av dem som intervjues (Kvale & Brinkmann, 2009). I denne studien har jeg vært interessert i å studere betydningen av videre oppfølging ut fra ungdommenes subjektive erfaringer, og ungdommenes egne fortellinger har derfor fått en sentral plass under intervjuene og ved presentasjon av resultatene. Jeg har forsøkt å forstå betydningen av videre oppfølging ut i fra ungdommenes egne perspektiv, og i fremstillingen av mine resultater forsøker jeg å beskrive oppfølgingen slik de har opplevd den.

I følge Jacobsen (2010) vil det være mest naturlig å ta i bruk en kvalitativ tilnærming når man har en utforskende problemstilling. Jeg har ønsket detaljerte og nyanserte beskrivelser

av ungdommers erfaringer for å få større forståelse av deres subjektive opplevelser knyttet til tiden i oppfølging. Dette forutsetter et lite utvalg, og er nært knyttet opp i mot kvalitativ metode (Thagaard, 2013). Thagaard (2013) påpeker at intervju er godt egnet når vi ønsker å få innsikt i menneskers tanker, erfaringer og følelser knyttet opp mot den problemstillingen vi ønsker å få svar på.

4.2 Rekruttering og kontakt med informantene

Jeg valgte å undersøke mulighetene for å rekruttere informanter som mottok oppfølging i den organisasjonen hvor jeg selv jobber. I forkant av studien undersøkte jeg derfor hvor mange potensielle informanter som fantes innenfor organisasjonen, og da dette anslaget fremstod som tilstrekkelig tok jeg kontakt med ledelsen i organisasjonen for å be om tillatelse til å gjennomføre intervjuene. Jeg sendte et formelt brev til ledelsen hvor jeg redegjorde for hva jeg ønsket å undersøke, og forklarte at jeg ønsket å bruke organisasjonen som rekrutteringsinstans i min studie (Se vedlegg 1). Etter å ha fått tillatelse til å gjennomføre dette tok jeg kontakt med tre personer som har ansvar for oppfølging i organisasjonen, og spurte om de kjente til potensielle informanter til min studie. Det viste seg at jeg måtte utvide studien min til å omhandle ungdom som også *har mottatt* oppfølging for å få nok informanter. Jeg hadde to kriterier i rekrutteringen av informanter til min studie. Det ene kriteriet var at ungdommene måtte ha et godt grunnlag for å kunne si noe om den oppfølgingen de mottok eller hadde mottatt. Med et godt grunnlag mener jeg at ungdommene måtte ha mottatt oppfølging over tid. Jeg hadde som et minstekrav at de skulle ha mottatt oppfølgingstilbudet i minst fire måneder slik at de hadde noe erfaring å hvile sine påstander og sitt budskap på. Det andre kriteriet var at jeg ikke skulle ha personlig kjennskap til ungdommene gjennom mitt arbeid som miljøterapeut i organisasjonen. Ved å unngå dette håpet jeg at jeg kunne redusere betydningen av min dobbeltrolle, som både intervjuer og representant for organisasjonen ungdommene mottok sin oppfølging i regi av. Dette vil jeg komme nærmere tilbake til under punkt 4.5 forforståelse og dobbeltrolle, samt punkt 4.7 metodiske innvendinger.

Etter å ha fått en oversikt over potensielle informanter utarbeidet jeg et informasjonsskriv til ungdommene hvor jeg redegjorde for min bakgrunn, formålet med intervjuene, hva deltakelse i studien innebar og hva informasjonen om den enkelte skulle brukes til. Jeg påpekte også at deltakelsen er helt frivillig, og at den enkelte kunne trekke sitt samtykke til deltakelse når som helst (Se vedlegg 2). De tre kontaktpersonene fikk ansvaret for å gå

gjennom informasjonsskrivet med ungdommene og returnere et signert samtykkeskjema fra ungdommene som ønsket å delta i studien. Jeg har altså basert denne studien på informanter som har vært tilgjengelig for meg gjennom kontaktpersoner i organisasjonen jeg jobber i til daglig. Ungdommene har stått fritt til å takke ja eller nei til å delta uten å ha møtt meg som forsker på forhånd. Slik jeg ser det var dette en god strategi da ungdommene lettere vil kunne si ja til å delta etter å ha blitt forespurt av en person de har en relasjon til, fremfor å bli spurt av en de aldri har møtt før. Samtidig vil de også ha mulighet til å si nei uten at jeg skulle få vite hvem de var eller hvorfor de ikke ønsket å delta. Kvalitative studier berører ofte sensitive og til dels nærgående temaer, og det kan derfor være vanskelig å rekruttere deltakere til slike studier. I slike situasjoner må vi ofte benytte oss av en utvelgelsesmetode som sikrer oss et utvalg av personer som er villige til å delta i undersøkelsen. Denne utvelgelsen av deltakere er strategisk ved at deltakerne representerer egenskaper som er relevante for oppgavens problemstilling, og fremgangsmåten for å få tak i deltakere er basert på at de er tilgjengelige for forskeren (Thagaard, 2013).

Rekruttering av informanter har foregått i perioden oktober til januar. Ti ungdommer ble spurt om å delta i studien, men utvalget består av totalt seks ungdommer i alderen 16-25 år. Alle har vært plassert i ruskollektiv etter barnevernloven § 4-24 eller § 4-26. Gruppen består av to jenter og fire gutter. Tre av ungdommene er født i Norge og har norske foreldre, de øvrige ungdommene er også født i Norge, men har en eller to foreldre av utenlandsk opprinnelse. Fire av ungdommene mottok fortsatt oppfølging på intervjudtidspunktet, mens to av ungdommene hadde avsluttet sine oppfølgingstiltak etter eget ønske. Tre av ungdommene har erfaring med oppfølging i familiehjem, tre ungdommer har erfaring med oppfølging i hybel og to ungdommer har erfaring med oppfølging i foreldrehjemmet. En ungdom har hatt oppfølging i både familiehjem og hybel, og en annen ungdom har hatt oppfølging i familiehjem og i foreldrehjemmet. Fire av ungdommene har erfaring med kun én type oppfølging. For fullstendig oversikt over ungdommenes karakteristikker se skjema under punkt 4.2.1. I dette skjemaet har jeg byttet noe om på karakteristikken av ungdommene, samt anonymisert kjønn og etnisitet for å ivareta deres konfidensialitet. Videre har jeg valgt å vise ungdommenes alder ved bruk av tre ulike alderskategorier slik at deres anonymitet i større grad bevares. Skjemaet gir likevel et reelt bilde av gruppens sammensetning, samt den informasjon som fremgår under oppvekst, rushistorie, plassering og oppfølgingstiltak. Foruten disse seks ungdommene forsøkte jeg å få til intervju med fire ungdommer til, men dette viste seg å bli vanskelig.

Jeg hadde i utgangspunktet avtale om intervju med to av disse ungdommene. Den ene hadde hatt oppfølging i foreldrehjemmet i et år, men fikk avslag på videre oppfølging fra barneverntjenesten da de mente han ikke hadde behov for videre oppfølging. Ungdommen avlyste intervjuet på grunn av en hektisk hverdag. Den andre ungdommen hadde erfaring med oppfølging i både familiehjem og hybel, men uteble fra intervjuet. Hun svarte ikke på mine senere henvendelser. To ungdommer takket nei til å delta i min studie på grunn av en vanskelig og uforutsigbar hverdag preget av mye rus. Den ene mottok fortsatt oppfølging i hybel, mens den andre hadde fått avslag av barneverntjenesten på oppfølging i hybel da de mente hun ikke hadde behov for dette. Felles for ungdommene som takket nei til deltakelse i studien var at de enten ruset seg og/eller at de hadde avsluttet behandling i regi av organisasjonen.

4.2.1 Presentasjon av ungdommene

Alder/ Etnisitet	Oppvekst	Rushistorie	Plassering	Oppfølgingstiltak
20-25 år Norsk far Mor av utenlandsk opprinnelse	Foreldre døde av rus, vokst opp i fosterhjem, emosjonelle problemer, mobbet, rømte mye hjemmefra.	Hasj 12 år, amfetamin 13 år, deretter ulike piller og psykedeliske stoffer, prøvd heroin da han/hun var 15 år. Stjeling-samfunnsstraff	Plassert på bakgrunn av eget samtykke, etter barnevernloven § 4-26 da han/hun var 16 år.	Familiehjem (1 år), hybel med oppfølging (1 år), flyttet hjem i 6 måneder, hybel med oppfølging (1 år), Avsluttet oppfølging
19-20 år Foreldre av utenlandsk opprinnelse	I fosterhjem, regelmessig samvær med sin far. Ikke kontakt med mor	Hasj og cannabis 14 år, daglig rus, involvert i salg av rus.	Plassert på tvang etter barnevernloven § 4-24 da han/hun var 16 år.	Hybel med oppfølging (1,5 år)
19-20 år	Unndratt seg omsorg og grenser, foreldre skilt.	Alkohol og hasj 13 år, amfetamin, ecstasy, kokain, MDMA, LSD, subutex og rivotril 14-15 år, jevnlig kontakt med politi	Plassert på tvang etter barnevernloven § 4-24 da han/hun var 16 år.	Familiehjem (2 år)
16-18 år Norsk far Mor av utenlandsk opprinnelse	Røff barndom med vold som oppdragelse, gruppepress i nettverk.	Hasj og alkohol 14 år, daglig rus, vært involvert i et stort kriminelt belastet miljø.	Plassert på bakgrunn av eget samtykke etter bvl. § 4-26 da han/hun var 14 år. Trakk samtykket og ble plassert på tvang samme sted etter bvl § 4-24.	Familiehjem (1 år), oppfølging i foreldrehjemmet (4 mnd.)
16-18 år	Lite grenser og fravær av omsorgspersoner, skilte foreldre, ble mye mobbet.	Alkohol og hasj 15 år, prøvd lightergass, neglelakk, amfetamin.	Plassert på tvang etter barnevernloven § 4-24 da han/hun var 15 år.	Oppfølging i foreldrehjemmet (4 mnd.)
20-25 år	Oppvekst preget av usikkerhet og omsorgssvikt fra foreldre. Tøff ”pøbelunge”, lite hjemme.	Hasj og alkohol, 14 år, amfetamin, ulike piller og kokain 15 år.	Plassert på tvang etter barnevernloven § 4-24 da han/hun var 17 år.	Oppfølging i hybel (2 år), Avsluttet oppfølging

4.2.2 Utarbeidelse av intervjuguiden

Thagaard (2013) påpeker at formålet med intervju er å få omfattende og nyansert informasjon om hvordan personer opplever sin livssituasjon, og hva slags synspunkter de har på de temaer som blir tatt opp i intervjuet. Jeg har god kjennskap til organisasjonens verdigrunnlag og metoder, samt erfaring fra å jobbe med ungdom med rus- og atferdsproblematikk. Jeg hadde derfor et godt utgangspunkt da jeg skulle utarbeide intervjuguiden. Jeg var opptatt av å få frem ungdommenes perspektiv på betydningen av oppfølgingen, og ønsket å sette mine egne erfaringer litt til sides. Jeg utarbeidet derfor en semistrukturert intervjuguide hvor jeg tok utgangspunkt i fire hovedtemaer som jeg mente var relevante ut i fra oppgavens problemstilling (Se vedlegg 3). Temaene valgte jeg å kalle for *bakgrunn, tiden i kollektivet, oppfølging og fremtidsplaner*. I et semistrukturert intervju har forskeren mulighet til å kunne følge intervjupersonens fortelling, samtidig som man sørger for at temaer som er viktige for å svare på oppgavens problemstilling blir diskutert i løpet av intervjuet. Dette er en fleksibel intervjuform der rekkefølgen av temaene kan bestemmes underveis i intervjuet (Thagaard, 2013). Gjennom å stille spørsmål ut i fra temaer som oppvekst, tiden i kollektivet, tiden i oppfølgingen og fremtidsplaner var tanken at jeg til slutt ville sitte igjen med ungdommenes livshistorie, men med hovedvekt på tiden i behandlingen. Jeg tenker at alle de ulike delene av ungdommenes liv henger tett sammen, og at de ulike periodene i ungdommenes liv er gjensidig avhengige av hverandre. Tid var et strukturerende prinsipp i ungdommenes fortellinger, og var henholdsvis inndelt etter *før plassering, behandling i kollektivet, tiden i oppfølging og nåtid*.

Mens jeg jobbet med intervjuguiden søkte jeg råd fra to ungdommer jeg har oppfølging med til daglig. Jeg ønsket deres innspill og råd på hva jeg burde spørre ungdommene jeg skulle intervjuer om. Jeg informerte dem om problemstillingen for min studie, og at jeg hadde som mål å intervjuer 6-7 ungdommer som har erfaringer med samme type oppfølging som det de mottar. Jeg viste dem utkastet til min intervjuguide. Gjennom samtale med ungdommene fikk jeg bekreftet at spørsmålene jeg ønsket å stille var aktuelle og relevante ut i fra den situasjonen ungdommene befinner seg i, og for å belyse oppgavens problemstilling. Samtidig fikk jeg også tips til flere relevante spørsmål jeg burde legge inn i intervjuguiden, samt ting jeg burde tenke over i intervjusituasjonen med ungdommene. Den ene ungdommen jeg snakket med presiserte at mange ungdommer som er i en slik situasjon er vant med å lyve, og at det derfor er viktig at man som intervjuer søker å etablere et tillitsforhold slik at ungdommen føler seg trygg, og i mindre grad ser behovet

for å lyve. For denne ungdommen har trygghet vært et av de viktigste aspektene ved oppfølgingen han har mottatt, og han rådet meg til å få frem ungdommenes opplevelse av trygghet i oppfølgingstiltaket gjennom spørsmålene jeg stiller. Den andre ungdommen forteller at alle ungdommer har ulike motivasjon for å ta i mot oppfølging, og at det derfor er sentralt å spørre ungdommene om hva de selv opplever å ”få igjen” for å ta i mot videre oppfølging. Jeg ble videre rådet til å spørre ungdommene om hva de trengte hjelp til, og hvordan de opplevde den hjelpen de fikk. For denne ungdommen har relasjonen til familiehjemmet, de voksne ved kollektivet og saksbehandleren i barneverntjenesten vært viktig. Han anser det som viktig å undersøke ungdommenes opplevelse av relasjonen og tilliten til disse, da han mener det er stor sammenheng mellom positive relasjoner og ungdommenes vilje og motivasjon til å ta i mot videre oppfølging. For disse ungdommene fremstår betydningen av velutviklede kompetanser knyttet til trygghet og tillit til voksenpersoner som særlig betydningsfullt i oppfølgingen de mottar, hvilket er i tråd med rehabilitering forstått ut fra et interdependence-perspektiv. Ellers presiserte begge ungdommene at jeg burde spørre generelle og ufarlige spørsmål i starten, og at det var viktig å stille åpne og lite ledende spørsmål.

Etter at alle de overstående forberedelsene var gjennomført sendte jeg inn prosjektet mitt til godkjenning hos Norsk senter for forskningsdata (NSD). Etter omkring en måneds ventetid var prosjektet godkjent, og jeg kunne gå i gang med å gjennomføre intervjuene jeg hadde avtalt.

4.3 Gjennomføring av intervjuene

I perioden fra oktober til januar har jeg gjennomført totalt seks enkeltintervjuer av ungdommer med erfaring fra ulike oppfølgingstiltak. Intervjuene har hatt en varighet på mellom 50 og 90 minutter. Intervjuene foregikk på de stedene ungdommene bor. Dette har henholdsvis vært på Sørlandet, Østlandet og ulike steder på Vestlandet. Tre intervju ble gjort på kontaktpersonenes kontor, to i ungdommenes leilighet og et intervju ble gjennomført i et familiehjem hvor ungdommen bodde.

Disse intervjuene var min første erfaring med forskningsintervju, og jeg var relativt spent i forkant av de første intervjuene. Jeg bestemte meg på forhånd for to ting som var viktig å forholde meg til under intervjuene. Det ene var at jeg skulle fremstå som student med en oppgave som skulle løses, og ikke som en arbeidstaker i organisasjonen ungdommene var

plassert i. Jeg presiserte overfor ungdommene at jeg var interessert i alt hva de hadde å fortelle meg, selv om dette kunne gå i organisasjonens disfavør, og at jeg sørget for at deres konfidensialitet ble ivaretatt. Det andre var at jeg under intervjuene skulle følge ungdommenes historier etter beste evne. Dette forsøkte jeg å løse ved å stille ungdommene åpne spørsmål, og ved å la dem snakke ferdig før jeg stilte nye spørsmål. Jeg sørget for å bekrefte ungdommene underveis i intervjuene for å vise dem at jeg var interessert og at jeg fulgte med. På den måten følte jeg at jeg kunne få informasjon om hvordan ungdommene opplevde sin egen situasjon, uten at de nødvendigvis tilpasset hva de sa til mine forventninger.

I forkant av intervjuet undersøkte jeg om ungdommen hadde forstått innholdet i informasjonsskrivet, og at de var innforstått med hva samtykket til deltakelse innebar. Jeg var nøye med å avklare ungdommenes rett til å la være å svare på enkelte spørsmål dersom de var for personlige og nærgående. Jeg gjorde ungdommene oppmerksom på båndopptakeren, og at lydfilene ville bli slettet så fort prosjektet var ferdigstilt. Intervjuene startet ved at jeg ba ungdommene om å fortelle litt om seg selv. Nesten alle ungdommene fortalte da om hverdagen sin med skole, jobb og fritid. En av ungdommene valgte derimot å starte med å fortelle om sin egen oppvekst og rushistorie. Til tross for at min tanke var at dette skulle komme litt senere i intervjuet lot jeg ungdommen fortsette å fortelle om dette, og stilte så spørsmål om ungdommens hverdag på et senere tidspunkt.

Min opplevelse er at ungdommene hadde mye erfaring med å fortelle sin historie og å snakke om vanskelige følelser, og at de opplevde intervjuet som uproblematisk å gjennomføre. Alle ungdommene fortalte at oppfølgingen i familiehjem, hybel eller foreldrehjemmet var nødvendig i en periode for at de skulle klare å mestre livene sine i fremtiden. Alle ungdommene var generelt sett fornøyd med oppfølgingstiltakene de mottok eller hadde mottatt, men et par av dem nevnte saker som de gjerne skulle sett hadde vært annerledes i oppfølgingen. For en av dem omhandlet dette praktiske ting som flere hjemreiser i måneden, mer lommepenger og større muligheter til å kunne påvirke valg av bosted. For en annen handlet dette om at kollektivet skulle ha tatt mer kontroll og satt ned foten overfor henne da hun etablerte seg i hybel. Stort sett snakket ungdommene om hvilken betydning oppfølgingen hadde hatt for dem, og de satte sine behov for videre oppfølging i sammenheng med egen oppvekst og historie. Jeg intervjuet seks ungdommer med ulike historier, oppfølgingstiltak og utfordringer. Jeg synes at samtalene fløt godt, og

at jeg fikk mye informasjon av hver enkelt. Jeg opplevde hver og en som engasjert, interessert og ”tilstede” under intervjuene, og at flere av dem opplevde det som godt å dele av seg selv og bidra til min studie.

4.4 Analyse

I analysen av datamaterialet har jeg benyttet meg av analysemetoden Interpretative Phenomenological Analysis (IPA). Ved bruk av IPA forsøker man å forstå deltakerens opplevde erfaringer og hvordan den enkelte finner mening i sine erfaringer. Forskeren nyttiggjør seg av tolkninger og aksepterer at det er umulig å få direkte tilgang til deltakerens erfaringer. Typisk for denne forskningen er at forsker spør deltakeren hvordan vedkommende i en spesiell situasjon erfarer eller forstår en spesiell prosess (Finlay, 2011). I mitt tilfelle spurte jeg hvordan den enkelte ungdom opplevde betydningen av å ta i mot videre oppfølging. Spørsmålet er utforskende, åpent og fokusert på mening og prosesser fremfor utfall. I følge Finlay (2011) er analysemetoden godt egnet for et utvalg på 3-6 deltakere da det er viktig at forskeren er i stand til å gjøre tilstrekkelige sammenlikninger uten å bli overveldet av for mye data. Mange IPA-forskere gjennomfører dybdeintervjuer med utgangspunkt i en semistrukturert intervjuguide. Dette gjør det mulig for forskeren å få en rik og nyansert beskrivelse av den enkeltes erfaringer, og det er rom for å være fleksibel i forhold til å utforske interessant informasjon som dukker opp underveis. Fordelen ved dette er at formen på intervjuet tillater forskeren å reflektere nøye over hva de skal spørre om og hvordan spesielt sensitive spørsmål skal stilles. Likevel er det viktig at intervjuet ledes av deltakerne og åpne spørsmål er derfor vurdert som mest hensiktsmessig (Finlay, 2011).

IPA-analyse er induktiv og fleksibel, men Smith, Larkin og Flowers (2009) tilbyr likevel en hjelpsom steg for steg analyseguide for nybegynnere, som jeg til en viss grad har fulgt. I analyse av datamaterialet startet jeg å transkribere hvert enkelt intervju ved hjelp av lydband, et dataprogram og en datamaskin. Da alt datamateriale var transkribert satt jeg igjen med omkring 100 sider jeg skulle analysere. Som et første steg startet jeg med å lese gjennom hvert enkelt intervju hver for seg flere ganger for å fordype meg i det originale datamaterialet. Deretter skrev jeg et sammendrag av hvert enkelt intervju og utforsket betydningsfullt innhold. Etter å ha jobbet med datamaterialet og fått det godt under huden så jeg en klar og tydelig sammenheng mellom ungdommenes historie/plasseringsgrunnlag, tiden i kollektivet og videre oppfølging i familiehjem, hybel eller foreldrehjemmet. Jeg

delte derfor innholdet og fremstillingen av datamaterialet inn etter overskriftene: *Vanskelig oppvekst og tidlig rus*, *Kollektivtilværelsen* og *Oppfølging*. Jeg så at disse temaene skilte seg ut i mitt datamateriale og at disse tre fasene var nært forbundet i historiene til alle ungdommene. Jeg fant mønstre i ungdommenes fortellinger, og jeg skilte videre det spesielle fra det generelle i fremstillingen av mine funn. Avslutningsvis forsøkte jeg å ta tolkningene til et høyere nivå, og sette mine funn i sammenheng med relevant teori.

Resultatet av analysen er presentert som et narrativ i kapittel fem, og jeg har organisert dette etter temaer med sitater fra deltakerne for å gjøre de innlysende temaene og påstandene transparente. I følge Eatough (2009) ligger styrken i IPA i muligheten til å identifisere mening og utvikle forståelse underveis. Dette er for det meste rotfestet i deltakerens meningsforståelse og livsverden.

4.5 Forforståelse og dobbeltrolle

Jeg har arbeidet som miljøterapeut i organisasjonen som ungdommene mottok oppfølging fra siden 2010, og jeg ser på mange måter på min rolle der som en integrert del av min identitet. Jeg er preget av kulturen som råder på min arbeidsplass, der videre oppfølging betraktes som viktig og i flere tilfeller nødvendig for at ungdommene skal få positive voksenkarrierer. I møte med ungdommene i intervju situasjonen gjorde jeg mitt beste for å nullstille meg i forhold til dette. Til tross for at jeg har med meg kunnskap gjennom min erfaring som miljøterapeut så skulle jeg sette dette litt i bakgrunnen, og ha fokus på å være undrende og spørrende i forhold til ungdommenes opplevelse av oppfølgingstilbudet. Selv om jeg, i kraft av min tid som miljøterapeut i organisasjonen, vet at ungdom har visse treffpunkt med kollektivet når de har flyttet ut i familiehjem eller leilighet, valgte jeg likevel å spørre dem om hvordan kontakten med kollektivet var. Da fikk jeg fastslått om ungdommene fikk tilbudet slik det er ment, og jeg fikk undersøkt om ungdommene opplevde dette som nyttig. Hadde jeg valgt å ikke stille mine yrkeserfaringer i bakgrunn kunne jeg ha tatt ungdommenes kontakt med kollektivet etter utflytning for gitt, da det er noe jeg har kunnskap om gjennom mitt arbeid som miljøterapeut. I intervjuene var jeg fast bestemt på at jeg ikke skulle belære eller påstå noe som helst overfor ungdommene, snarere tvert i mot skulle jeg la ungdommene få lære meg mer om sine perspektiv på betydningen av videre oppfølging.

I informasjonsskrivet ungdommene mottok i forkant av intervjuene valgte jeg å være åpen om at jeg ved siden av studiene jobber i organisasjonen. Jeg påpekte at jeg i møte med dem ikke representerte organisasjonen, men meg selv som student. Likevel tror jeg at denne rollen påvirket informantene og slik jeg ser det hadde dette sine fordeler og ulemper. Dette kommer jeg nærmere inn på under punkt 4.7 metodiske innvendinger. Ungdommene var gjennom informasjonsskrivet informert om og forberedt på at vi ville kunne komme inn på sensitive og vanskelige temaer, hvilket vi også gjorde. De fleste av ungdommene virket å ha et avklart forhold til sin egen historie, og delte velvillig sine erfaringer. Likevel ble det tydelig at enkelte av ungdommene hadde mer på hjertet enn andre, og jeg erfarte at en av ungdommene fortsatt hadde et behov for å bearbeide sin historie, bli sett og lyttet til. Denne ungdommen mottar ikke lenger oppfølging, og i løpet av intervjuet fikk jeg et inntrykk av at vedkommende fortsatt strever med å mestre eget liv. Det ble en utfordring for meg i dette intervjuet å ivareta min rolle som student, og ikke gå inn i rollen som miljøterapeut med hensikt å hjelpe og støtte ungdommen. Ungdommen satte sine spor hos meg, og jeg tenkte mye på vedkommende i dagene etter intervjuet. Foruten dette opplevde jeg at intervjuene gikk greit og at jeg klarte å ivareta min rolle som student på en god måte.

4.6 Etiske hensyn

Thagaard (2013) påpeker at etiske dilemmaer ved innsamling av data i form av enkeltintervjuer er nært knyttet til forskerens vurdering av hvor nærgående spørsmål som stilles kan være. Faren ved å stille for nærgående spørsmål er at den som intervjues kan ledes til å være mer åpen enn han eller hun egentlig ønsket, og at dette kan skape problemer for dem i etterkant. Fire av seks ungdommer jeg intervjuet i denne studien mottok fremdeles oppfølging, og de hadde alle muligheter til å ta kontakt med sin oppfølgingskonsulent dersom de opplevde å få problemer i etterkant av intervjuet. Likevel ønsket jeg å ta mine forhåndsregler i forhold til dette. Da jeg utformet intervjuguiden sørget jeg for å formulere åpne hovedspørsmål der ungdommene selv kunne velge hva de ønsket å fortelle om seg selv. I forkant av intervjuet presiserte jeg overfor ungdommene at de kunne velge å la være å svare på spørsmål dersom de opplevdes som for nærgående og personlige. En av ungdommene jeg konfererte med i utarbeidelsen av intervjuguiden påpekte at ungdommer med rus- og atferdsproblematikk har utfordringer knyttet til ærlighet, og at mange lyver. I intervjusituasjonen hendte det at jeg undret meg over om ungdommen snakket sant, men jeg valgte likevel å ikke påpeke dette eller utfordre ungdommens ståsted. Thagaard (2013) påpeker at det intervjupersonen forteller gjenspeiler

hans eller hennes forståelse av sin situasjon. Det er ikke etisk forsvarlig at forskeren utfordrer denne forståelsen, da det ikke er det intervjupersonen har samtykket til å være med på.

4.7 Metodiske innvendinger

I denne studien har jeg brukt min egen arbeidsplass som rekrutteringsinstans, og dette får naturligvis noen konsekvenser for hva slags datamateriale jeg sitter igjen med etter å ha gjennomført alle intervjuene. Hvordan jeg som forsker forholder meg til ulike metodiske og etiske problemstillinger knyttet til valg av rekrutteringsinstans vil vise seg gjennom datamaterialet jeg har samlet inn, og som jeg presenterer i oppgavens neste kapittel. Jeg opplevde det som et vanskelig valg å ta, og brukte lang tid på å vurdere fordelene og ulempene ved dette valget før jeg tok min endelige beslutning. Jeg vil først ta en gjennomgang av de fordeler og ulemper jeg vurderte før jeg bestemte meg for å bruke egen arbeidsplass som rekrutteringsinstans. Deretter vil jeg redegjøre for hvordan jeg etter beste evne forsøkte å redusere effektene av disse ulempene og hvordan jeg prøvde å optimere fordelene, før jeg mot slutten vil si noe om hvordan jeg følte at jeg fikk dette til. Avslutningsvis vil jeg si noe generelt om metodiske innvendinger knyttet til denne studien.

Jeg har arbeidet i organisasjonen jeg har rekruttert informanter fra siden jeg var 21 år gammel. Dette er min første og eneste jobb siden jeg var ferdig utdannet sosionom. Jeg identifiserer meg med denne arbeidsplassen og dens verdigrunnlag, og føler på mange måter at jeg har blitt voksen i løpet av min tid i organisasjonen. Arbeidsstedet føles som en familie, og jeg føler en stor lojalitet overfor min arbeidsgiver. Før jeg bestemte meg for å rekruttere informanter derifra så jeg på mitt forhold til min arbeidsplass som en ulempe. Ville mitt positive forhold til denne arbeidsplassen føre til at jeg ikke turte å avdekke kritikkverdige forhold, eller ville det kanskje føre til at jeg ville komme på kant med egne verdier og lojaliteten overfor den? Ville min sterke identifisering med organisasjonen føre til at jeg overså vesentlige aspekter ved oppfølgingen, at jeg ikke stilte relevante spørsmål eller at jeg ble såkalt kulturblind? Og hva med min egen forforståelse som er preget av at oppfølging for ungdom som flytter ut i fra kollektivet ofte er en nødvendighet? Ville denne forforståelse overskygge studien, eller ville jeg kanskje endre min forståelse? Thagaard (2013) påpeker at den felles kunnskaps- og erfaringsbakgrunnen som forsker og deltaker har når det for eksempel forskes på egen arbeidsplass, kan føre til at forsker får problemer med å stille spørsmål ved forhold som synes selvsagte innenfor den kulturen som studeres.

Bengtsson (2011) argumenterer for at det finnes en risiko for at man reproducerer bestemte forestillinger dersom man ikke klarer å frigjøre seg fra det hverdagslige blikket, for så å se det kjente med nye øyne. Det er en kjensgjerning at forskers insiderposisjon kan være en styrke i ledelse av en forskerprosess, men det å kjenne feltet for godt kan også føre til at enkelte aspekter tas for gitt (Aas, 2011). Den aller største ulempen jeg så ved å skulle bruke min egen arbeidsplass som rekrutteringsinstans var likevel at ungdommene ville kunne betrakte meg som en representant for organisasjonen fremfor en student med et forskningsprosjekt. Slik jeg ser det ville jeg sitte igjen med to ulike datamateriale avhengig av om ungdommene så på meg som student eller miljøterapeut. Samtidig så visste jeg at dette prosjektet ville bli meget tids- og ressurskrevende, og at jeg ville dra store fordeler av å opprette et slags samarbeid med organisasjonen. Jeg er på mange måter en slags *insider*, og jeg tenkte at jeg lettere ville kunne få tilgang til aktuelle informanter da organisasjonen kjenner godt til meg som arbeidstaker. Videre må min erfaring fra arbeid med denne brukergruppen kunne anses som en fordel på den måten at jeg har en del *knagger* jeg kan henge det innsamlede datamaterialet på. Jeg kjenner organisasjonen jeg jobber i godt, og har god kjennskap til de ulike behandlingsmetodene og tiltakskjeden ungdommene motiveres til å ta i bruk. Thagaard (2013) understreker at ved å studere i sin egen kultur så kan det være lettere å oppnå en forståelse av de involvertes situasjon ettersom man deler mange av de samme erfaringene. Jeg tenkte dessuten at jeg kunne anvende resultatene jeg sitter igjen med i mitt videre arbeid med brukergruppen etter endt studie. Valget falt som kjent på å benytte min egen arbeidsplass som rekrutteringsinstans i denne studien da jeg vurderte de samlede fordelene som større enn ulempene. Men da jeg hadde bestemt meg for dette ble det viktig at jeg hadde fokus på å redusere effektene av ulempene mest mulig, og at jeg klarte å optimere fordelene ved dette valget.

Når det kommer til lojaliteten overfor arbeidsplassen min valgte jeg å dreie fokus mot at det var ungdommenes opplevelser jeg skulle undersøke, og at det ikke nødvendigvis var mine faglige vurderinger som skulle trekkes frem i lyset. Jeg var opptatt av å holde fokuset på hva ved oppfølgingen ungdommene opplevde som nyttig, og eventuelt hvordan de skulle ønske at ting hadde vært annerledes. Som hjelpeinstans for ungdom synes jeg vi må tørre å være åpne for konstruktiv kritikk, og i så fall ha mot og ydmykhet nok til å gjøre endringer i hvordan ting er lagt opp der det vurderes som nødvendig og formålstjenlig. Jeg valgte derfor å snu fokuset til å tenke at dersom jeg eventuelt hadde avdekket noen kritikkverdige forhold, så ville dette kunne brukes til å gjøre tilbudet i organisasjonen enda

bedre. Jeg opplevde derfor på ingen måte at jeg kom på kant med verken mine egne verdier eller lojalitet overfor arbeidsplassen min. Hvordan kunne jeg så redusere farene for å bli kulturbblind når jeg skulle samle inn data? Jeg valgte å alliere meg med ungdommer jeg arbeider med til daglig, og som mottar oppfølging i familiehjem og hybel. Jeg var ærlig og tydelig med disse to ungdommene om at deres innspill i utarbeidelsen av intervjuguiden var viktig for å ikke overse viktige aspekter ved oppfølgingen. De har mottatt tilbudet over lengre tid og vet hva som oppleves som nyttige og viktige aspekter ved tilbudet. Som miljøterapeut i samme organisasjon i syv år kan man ha lett for å overse ting, og ta ting for gitt. Ungdommene ga meg gode tips som jeg tror kan ha bidratt til å gjøre meg mer bevisst på hvilke spørsmål jeg burde stille, og hva jeg burde ha fokus på. Samtidig var jeg oppmerksom på at jeg gjennom mine relativt få, men åpne spørsmål, skulle la ungdommene snakke. De skulle fortelle meg om sine perspektiv, og jeg prøvde etter beste evne å opptre undrende og uvitende om deres situasjon.

Den største utfordringen jeg så i innsamlingen av data var at jeg besatt en rolle som både representant for organisasjonen og som student med et forskningsprosjekt. I informasjonsbrevet jeg sendte ut til ungdommene i forkant av intervjuet valgte jeg å være ærlig om at jeg jobbet i organisasjonen, men påpekte samtidig at jeg ønsket å treffe dem som student og ikke miljøterapeut. De kunne dermed være trygge på at det de fortalte meg ville være taushetsbelagt også overfor ansatte i organisasjonen, og at det de fortalte under intervjuet ikke ville gi dem noen negative konsekvenser fra organisasjonens side. I forkant av møtet med ungdommene bestemte jeg meg for å ikke snakke så mye med dem om felles kjente eller felles treffpunkt, på samme måte som en utenforstående ikke ville ha hatt kjennskap til dette. Under intervjuene opplevde jeg at ungdommene og jeg forstod hverandre godt, og at jeg raskt fikk opparbeidet tillit hos dem på bakgrunn av min erfaring og bekjentskap med organisasjonen. Jeg opplevde at de åpnet seg og delte villig av sine erfaringer knyttet til vanskelige temaer, på samme måte som ungdommene i organisasjonen som jeg har en behandlingsrelasjon til gjør. Jeg er usikker på om jeg hadde hatt samme posisjon i forhold til ungdommene jeg intervjuet dersom vi ikke hadde hatt en felles tilknytning til organisasjonen. Ungdommene snakket for det meste om sine positive erfaringer med oppfølgingen, og stort sett alle ga uttrykk for at de var takknemlige og at de hadde behov for den hjelpen de hadde mottatt. Samtidig kan det være en fare for at ungdommene holdt tilbake flere av sine negative erfaringer med oppfølgingen de mottok, da man kan tenke seg at de kunne tro at jeg ville videreformidle dette til mine kollegaer,

eller at det ville bli tydelig i fremstillingen av oppgaven hvem som har sagt hva i min studie. Stort sett opplevde jeg at jeg klarte å redusere ulempene og optimere fordelene ved bruk av egen arbeidsplass som rekrutteringsinstans på en god måte, men at det naturligvis gjør noe med atmosfæren når intervjupersonene vet at jeg er arbeidstaker i organisasjonen. Hvordan resultatet hadde blitt dersom denne studien hadde blitt gjennomført av en person uten tilknytning til organisasjonen kunne ha vært interessant, men det må være lov å tro og håpe at resultatene ikke hadde vært nevneverdig annerledes.

Jacobsen (2010) påpeker at kunnskap om metode muliggjør en kritisk refleksjon over de funnene man har kommet frem til. I hvor stor grad er det vi måler riktig, og i hvor stor grad er det vi måler en konsekvens av undersøkelsen? Det kan for eksempel tenkes at informantenes beskrivelser av seg selv og sin egen livshistorie kan være preget av hvordan han eller hun ønsker å fremstå i forskerens øyne. I intervjuene jeg gjennomførte fremstilte de fleste ungdommene sin egen historie på en slik måte at plassering i organisasjonen var et nødvendig onde. De fleste fortalte at de levde utsvevende liv og hadde en ukritisk bruk av rusmidler før de ble plassert i organisasjonen. Hjelpen og støtten fra organisasjonen bidro til at de fikk livene sine på stell, og at de i dag har muligheten til å leve såpass velfungerende liv. Thagaard (2013) påpeker at det kan være en fare at informanter beskriver sine erfaringer med tanke på å gjøre et godt inntrykk. I et av intervjuene forfektet en av ungdommene at det viktigste i behandlingen var å være ærlig, og dersom man ikke var det så kunne man like gjerne velge bort oppfølgingen. I etterkant av intervjuet med denne ungdommen får jeg ved en tilfeldighet vite at vedkommende har store utfordringer knyttet til ærlighet, og at denne ungdommen blir avslørt i løgner regelmessig. Jeg klarer da ikke å unngå å tenke tanken; tilpasset enkelte av ungdommene til tider sine historier til min problemstilling, og de svarene de trodde jeg vil høre? Samtidig er det viktig å huske på at ungdommene som deltar i studien mottar et tilbud basert på frivillighet og et oppriktig ønske om å motta hjelp og støtte for sine rus- og atferdsproblemer. Ingen ungdommer blir tvunget til å ta i mot tilbudet om videre oppfølging i familiehjem, hybel eller foreldrehjemmet, og det er derfor nærliggende å anta at negative sider ved tilbudet ikke kommer like tydelig frem som om det var tuftet på tvang.

Avslutningsvis vil jeg også påpeke at alle ungdommene i denne studien var under samme behandlingsinstans, hvilket kan være en begrensning, samtidig som det gjør det mulig å få et helhetlig bilde av et bestemt oppfølgingstilbud. Det er også greit å huske på at

ungdommene som deltok i denne studien ble spurt om å delta av en person de står i et ubalansert maktforhold til, nemlig deres hybel- og familiehjemskonsulent som har ansvaret for oppfølgingen deres. Man kan jo da tenke seg at ungdommene kan føle at de bør si ja til å delta, og da spesielt når forskeren er ansatt i organisasjonen. Hvordan ville organisasjonen tolke det dersom de takket nei? For å forsøke å redusere effektene av dette informerte jeg kontaktpersonene om å presisere overfor ungdommene at deltakelse var helt frivillig, hvilket jeg også presiserte i informasjonsbrevet jeg sendte dem på forhånd. I forkant av intervjuet gjentok jeg dette for ungdommene, og påpekte dessuten at de når som helst, og uten grunn, stod fritt til å trekke sitt samtykke til deltakelse uten at dette ville få negative konsekvenser for dem.

I løpet av forberedelsene til intervjuene og under intervjuene har jeg blitt stilt overfor flere valg. Valgene omhandler alt fra hva slags spørsmål jeg burde stille til hvordan jeg skulle forholde meg til ungdommene i intervjusituasjonen. Mine metodiske valg er nøye vurdert, og jeg er innforstått med at jeg kunne ha fått andre resultater dersom jeg hadde fortatt andre vurderinger. Mine metodiske valg har konsekvenser for resultatene jeg sitter igjen med, og disse vil nå bli presentert i neste kapittel.

5. Resultater

I dette kapittelet skal jeg presentere mine resultater. Oversikt over ungdommenes oppvekst, rushistorie, plasseringsgrunnlag og oppfølgingstiltak ble presentert i et skjema i oppgavens metodekapittel, og dette anses som viktig bakgrunnskunnskap å ha med seg i den videre lesningen. Ungdommene som har deltatt i denne studien kan alle fortelle om unike og viktige erfaringer knyttet til oppvekst, rushistorie, tiden i kollektivet og tiden i den videre oppfølgingen. Felles for dem alle er at de har startet å ruse seg i svært ung alder (12-15 år). Dette har ført til familiekonflikter, frafall i utdanningsforløpet, involvering i kriminelle aktiviteter og for mange emosjonelle vansker. De har alle hatt et så alvorlig rusmisbruk at det har vært nødvendig med plassering i ruskollektiv for å bedre deres fysiske og psykiske helse, samt for å holde dem unna rus og kriminalitet. Flesteparten av ungdommene ble plassert i kollektivet på tvang og med stor motstand, men felles for dem alle er at de på et tidspunkt har innsett sine hjelpebehov og takket ja til videre oppfølging etter plasseringen i kollektivet.

Jeg har valgt å dele kapittelet inn i: *Vanskelig oppvekst og tidlig rus*, *Kollektivtilværelsen* og *Oppfølging*, da det var disse tre temaene som ble sentrale i min analyse av datamaterialet. Analysen vil legge størst vekt på tiden i oppfølgingen da dette er nærmest knyttet opp mot oppgavens problemstilling. Oppfølgingen vil jeg dele inn etter tre ulike tiltak: familiehjem, oppfølging i hybel og oppfølging i foreldrehjemmet. Avslutningsvis vil jeg ha et delkapittel hvor jeg fremmer ungdommenes generelle meninger om oppfølgingens betydning. Ungdommenes egne stemmer vil ha en sentral plass ved bruk av sitater gjennom hele analysen.

5.1 Vanskelig oppvekst og tidlig rus

Det er hovedsakelig to faktorer ungdommene fremhever som avgjørende for utviklingen av deres problemer med rus og kriminalitet. Dette er forhold knyttet til ungdommenes omsorgssituasjon i barndom og tenårene, samt deres involvering i et belastet nettverk.

5.1.1 Omsorgspersoner

Ungdommene som har deltatt i denne studien har vokst opp under ulike oppvekstbetingelser, men de aller fleste kan fortelle om ulike grader av omsorgssvikt i barndommen. De fleste av disse ungdommene har vokst opp med foreldre de har opplevd

som fraværende og lite interessert i deres ve og vel, samt foreldre som har slitt med egne vansker knyttet til psykisk helse, rus og vold. For to av ungdommene har foreldrenes egne problemer vært av en slik karakter at plassering i fosterhjem har vært nødvendig. Ingen av ungdommene har hatt foreldre som har klart å ivareta deres behov for omsorg, trygghet og grenser på en tilfredsstillende måte. For noen av ungdommene har dette handlet om at foreldrene har hatt mer enn nok med seg selv og sine egne vansker, mens det for andre ungdommer har handlet om at ungdommenes atferd har vært såpass utfordrende at det har blitt for vanskelig for foreldrene å håndtere dette innenfor rammene av et tradisjonelt hjem. Ungdommene har i stor grad måtte klare seg selv, og foreldre har ikke hatt oversikt over hvor ungdommen har vært, hvem han eller hun har vært sammen med eller hva de har drevet med. *”Moren min var ikke den typen til å sette så mye rammer og regler så jeg gjorde egentlig som jeg ville”*. Ungdommene har i liten grad blitt møtt med konsekvenser fra foreldrene når de har brutte gjengse normer og regler som er forventet i skole og på andre viktige arenaer. De fleste ungdommene har foreldre som i stor grad har satt sine egne behov fremfor ungdommenes, enten det handlet om prioritering av yrkeskarriere eller at de har strevd med egne personlige vansker.

”Jeg tror mye av det handla om at jeg ønsket ikke å være så mye hjemme, for det var så mye bråk der. Jeg var mer ute med venner.. Ville bare være ute.. Og det er vel mye fordi at det var mye krangling med mor og disse tusen forskjellige mannfolkene som hun dro inn, da”.

For en av ungdommene bar hverdagen preg av konflikter og vold, og etter hvert også store rusproblemer hos mor. Han valgte derfor å skjerme seg selv ved å være så mye borte fra hjemmet som han kunne. Når han ser tilbake på det i dag, mange år senere, så er han klar på at omsorgssituasjonen hjemme hos mor var uholdbar, og at mor ikke evnet å ivareta hans behov for trygghet og omsorg. En annen ungdom sier:

”Litt.. Eh.. Røff barndom, kanskje.. Vokste opp med.. Ja.. En del vold som oppdragelse”.

Noen av ungdommene snakker åpent om erfaringene sine knyttet til svikt fra sine biologiske foreldre, mens andre er mer avlukket i forhold til dette. To av ungdommene har vokst opp i fosterhjem fordi foreldrene av ulike grunner ikke kunne ta vare på dem. En av dem beskriver dette slik:

”Altså, jeg hadde veldig mye sånn identitetsproblemer og emosjonelle problemer på grunn av biologisk familie”.

Ungdommen ble flyttet i et fosterhjem i svært ung alder, og har aldri hatt noe særlig kontakt med sine biologiske foreldre. Ungdommen har alltid sett på seg selv som et fullverdig medlem i sin fosterfamilie. Likevel har ungdommen kjent på et savn som har resultert i flere rømninger med den hensikt å finne sine biologiske foreldre som slet med store rusproblemer.

Noen ungdommer har hatt foreldre som har forsøkt å sette grenser og føre kontroll med barna sine, men som ikke klarte dette på grunn av ungdommenes unndragelse av omsorg og grenser. *”De sov ikke om nettene, jobbet ikke, og.. Min søster måtte bli sykemeldt, og alt mulig. Det var mye styr.. Og alle gikk rundt og lette etter meg”.* Ungdommene kan fortelle om foreldre som har slitt seg ut i forsøk på å sette grenser for dem, og at dette har gått ut over de andre familiemedlemmenes liv og helse. Foreldrene har gått med en stor bekymring for barna sine, de har ikke visst hva de kunne gjøre for å hjelpe dem og de har på mange måter følt seg maktesløse. En av ungdommene kan også fortelle at familien til slutt kuttet all kontakt for å skjerme seg selv fra påkjenningene ungdommens utsvevende liv førte med seg. Felles for alle ungdommene er altså at deres behov for omsorg, trygghet og grenser ikke har blitt møtt og ivaretatt på en god nok måte i oppveksten.

5.1.2 Belastet miljø

En annen fellesnevner i utviklingen av ungdommenes rusproblemer er deres involvering i et belastet miljø. Alle ungdommene kan fortelle at de startet å ruse seg da de ble introdusert for rusmidler gjennom andre. For de fleste hendte dette i møte med nytt, ukjent nettverk, og disse var gjerne litt eldre enn dem selv. For et fåtall hendte det i allerede etablerte vennemiljøer, eller sammen med barndomsvenner.

”Jeg husker første gangen jeg ruste meg.. Vi var en kompisgjeng, og han ene hadde skaffet litt hasj. Og da var det sånn, du kjente på gruppepresset.. Du kan ikke være den eneste som ikke gjør det. Det var egentlig sånn det hele startet”.

Flere av ungdommene snakker om en oppvekst preget av få venner og mye mobbing, og mange har erfaring med å bli holdt utenfor i sosiale sammenhenger. Flere av ungdommene

kan fortelle om et negativt selvbilde og en dårlig selvfølelse, og det kan synes som at de har hatt et desperat behov for tilhørighet og bekreftelse på at de er ønsket og gode nok. *”Så vil man jo gjerne bli akseptert, da”*. I rusmiljøet opplevde flere av ungdommene å få denne tilhørigheten, og de ble en del av en større vennegjeng. Flere av ungdommene snakket om at de har gjennomført ulike kriminelle handlinger, og at de derfor fikk en form for status i miljøet. I starten var det flere som opplevde rusmiljøet som både spennende og tøft. Når ungdommene først hadde etablert seg i et rusmiljø så oppgir flere at det kunne være vanskelig å bryte ut av det igjen. *”Mine utfordringer var nettverket jeg hadde hjemme. De hadde veldig stor påvirkning på meg”*. Ungdommene forteller at de kunne kjenne på presset ved å skulle utføre handlinger de egentlig ikke ønsket å være med på, og at de strakk grensene ytterligere når de var sammen med andre i rusmiljøet.

Parallelt med et økende rusmisbruk falt alle ungdommene gradvis ut av skoleforløpet sitt. *”I stedet for å gå på skolen så ville jeg heller være med vennene mine og finne på kødd, da”*. For de fleste viser det seg å være vanskelig å kombinere skolegangen med å ruse seg. *”Det eneste vi gjorde var liksom ut å skaffe rus, ruse seg og sitte og henge, liksom”*. For en av ungdommene var det annerledes. *”Jeg var så flink på skolen og gjorde det jeg skulle og pliktoppfyllende og sånne ting, så det var ingen som kunne se det”*. Det kan virke som om guttens gode skolefungering var medvirkende til at han klarte å opprettholde sitt utsvevende liv over lengre tid. Felles for alle ungdommene var at de gradvis etablerte seg i et rusmiljø som hadde stor påvirkning på dem, og som etter hvert gjorde det vanskelig for dem å avstå fra rusmidler og kriminelle aktiviteter.

5.1.3 Rask utvikling av rusproblemer

Foreldres omsorgsevne, ungdommens egen atferd og deres involvering i et belastet nettverk synes å ha vært avgjørende for hvordan ungdommene har utviklet så alvorlige problemer med rus og kriminalitet. Det virker som at det er kombinasjonen av at disse ulike faktorene har fått virke over tid som fører til utviklingen av de store vanskene ungdommene opplever å ha.

”Ja, nei, det begynte jo med at... Hva skal jeg si.. At familieforholdene ikke var så gode da, og jeg hadde det ikke så veldig godt med meg sjæl og ikke hadde så veldig mange venner på skolen.. Og jeg fant jo en trygghet i rusen på en måte, og så begynte jeg jo å ruse meg da jeg var ganske ung”.

Alle ungdommene jeg har snakket med i denne studien har begynt å ruse seg på hasj og/eller alkohol. Fire av ungdommene har gått videre til å ruse seg på sterkere stoffer innen ett år etter at de hadde prøvd hasj for første gang, og de har utviklet et alvorlig og sammensatt rusproblem.

”Det begynte jo med at vi begynte å drikke litt alkohol og sånne ting.. Og så gikk det mer over til at vi begynte å røyke litt hasj.. Så var vi på noen fester.. Tok litt amfetamin, ecstasy, kokain, ja.. MDMA og sånn.. Så var det liksom.. Eh... Det gikk mer og mer over til amfetamin.. Det ble en del piller, rivotril, subutex og sånn.. Eh.. Og så, ja, prøvde vi sånn LSD en gang”.

Spenningen ved å ruse seg gikk for mange fort over, og hverdagen ble etter hvert en kamp for å få tak i den daglige rusen. *”Jeg dyttet i meg alt jeg kom over omtrent, fordi det spilte ingen rolle. Jeg hadde lyst til å være ruset”.* Flere av ungdommene kan fortelle at de utviklet et alvorlig forhold til rusmidler, og at de var fullstendig ukritisk til konsekvensene av rusmisbruket.

Halvparten av ungdommene har vært plassert på en annen institusjon for rus- og atferdsproblematikk i forkant av plassering i kollektivet. Problemene hadde fått vokse seg så store at ungdommene ikke ønsket eller klarte å stoppe den negative utviklingen selv. Barneverntjenesten plasserte da ungdommene i institusjon for å hjelpe dem med å stoppe den negative utviklingen, og holde dem borte fra disse miljøene. Noen av ungdommene ble plassert på åpne institusjoner, noe som innebar at de hadde muligheten til å gå ut døren som de ville. Ungdommene som ble plassert på disse institusjonene forteller at de i bunn og grunn gjorde som de selv ønsket i løpet av denne tiden. *”Jeg følte at det jeg gjorde var riktig. Jeg kunne ikke få noen konsekvenser for det.. Og jeg følte meg egentlig ustoppelig, det gjorde jeg”.* De forholdt seg ikke til innetider, en ”normal” døgnrytme eller hva de ansatte på institusjonene sa. De rømte jevnlig fra disse institusjonene og ruset seg daglig. Andre ungdommer ble plassert i lukkede institusjoner og hadde ikke anledning til å gå utenfor institusjonen på egenhånd. Her var alle dører låst, farlige gjenstander var tatt bort og det var stor grad av voksenkontroll. *”Ble til at jeg ringte mor og sa i fra at det var tøft og vanskelig. Endte med at hun drev og smuglet inn til meg da (..) Hadde tatt med sånne beroligende til meg. Det var på en måte hennes måte å hjelpe på da. Hun prøvde å hjelpe meg tidligere også ved å gi meg valium”.* Flere av ungdommene har mange og ulike

plasseringer bak seg uten at dette har hjulpet dem noe nevneverdig. *”Det har aldri fungert.. Rett og slett.. Uansett hvor jeg har vært så har det ikke fungert”*. En av ungdommene begrunner dette med sin utfordrende atferd, men også med at plasseringsstedene ikke har vært tilpasset hans behov i forhold til rammer, struktur og tett nok oppfølging fra de voksne. Felles for alle ungdommene er at de har utviklet en rus- og atferdsproblematikk av en så alvorlig grad at barneverntjenesten mente at de ikke lenger kunne hjelpes på annen måte enn ved langtidsplassering i institusjon. To av ungdommene ønsket plassering i ruskollektiv for å få hjelp med sine vansker, mens resten ble plassert på tvang og med stor motstand.

5.2 Kollektivtilværelsen

Alle ungdommene som plasseres i ruskollektiv har levd utsvevende og ustrukturerte liv i tiden før plassering. Felles for dem alle er at de i stor grad har fått gjøre som de selv har ønsket i lang tid, og for mange av ungdommene har hverdagen handlet om rus og kriminalitet. Det opplevdes som en stor overgang å flytte inn i kollektivet. I kollektivet er det de voksne som bestemmer og dagen struktureres ned til hver minste detalj for når det er frokost, pauser i arbeidslag, samlinger og når det er tid for legging. Det er klare og tydelige rammer, og hverdagen i kollektivet fremstår som rusmiljøets rake motsetning når det kommer til grenser, regler og akseptabel atferd.

5.2.1 Den første tiden

De aller fleste plasseres med stor motstand, mens noen få ønsker å få hjelp med sine problemer og har samtykket til plasseringen. Uansett utgangspunkt så viser det seg at den første tiden i kollektivet er vanskelig og utfordrende for nesten alle ungdommene.

”Jeg ville bare hjem egentlig. Jeg ville ikke til kollektivet, liksom”.

Alle ungdommene har blitt plassert langt fra sitt hjemsted hvor de har sin familie og sine venner. I kollektivet blir de møtt med en forventning om å tilpasse seg strukturen og rette seg etter hva de voksne sier at de skal gjøre. Dette kan oppleves som en stor og vanskelig overgang for flere av ungdommene, og ungdommene håndterer dette på ulike måter.

”Det var tungt egentlig å gå der hver dag, og måtte forholde seg til noen som du ikke har et nært forhold til da. Ikke noe personlig, ikke noe familie, ikke noen venner og sånt da.. Og skal stå i det da”.

Ungdommene kan fortelle om ulike erfaringer knyttet til den første tiden i kollektivet, og utfordringene deres på dette stadiet handler hovedsakelig om forholde seg til strukturen og rammene, samt å åpne seg følelsesmessig overfor de voksne. En av ungdommene beskriver den første tiden sin slik:

”Jeg var syk noen ganger da. Det var ikke alltid jeg orket å være med på arbeidslag og sånne ting.. Fordi.. Det er tungt, og når du først kommer deg dit, så skal du rett på å vaske biler i den vinden, og regnvær, og.. Jeg var ikke så veldig motivert til det liksom.. (...) Jeg klarte ikke, liksom, å stå i en hel hverdag, og liksom ga opp veldig fort. Kanskje jeg fikk oppgaver som jeg ikke ville ha og sånne ting”.

For mange av ungdommene var det vanskelig å skulle slippe andre så tett innpå eget liv og egne følelser, og etablering av relasjoner med de voksne virker å være vanskelig i starten. *”Du kjente ingen og plutselig skulle du fortelle om livet ditt, og åpne deg veldig mye. Og det var ikke vanlig for meg da (...) Så i begynnelsen var det veldig skummelt, jeg var ofte sur og utagerte og sånn”.* En annen ungdom forteller at det var vanskelig å legge fra seg ”gatementaliteten” da han flyttet inn i kollektivet, og han var skeptisk til hvorfor de voksne ønsket å få informasjon fra ham. *”De skulle blande seg inn i mitt privatliv da.. At jeg skulle sitte å snakke med en eller annen ”random” person om min oppvekst, om min rustid.. I forhold til min kriminelle historie og sånne ting.. Hva faen skulle de vite om det”.* På kollektivet er det de voksne som har kontrollen, slik som en mor og en far skal ha i en familie, og dette viser seg å være en utfordring for mange av ungdommene. En av ungdommene i mitt utvalgt utgjorde ett unntak. Han savnet ingen og følte at han ikke hadde noe å tape på et år i behandling. Han ønsket å bli rusfri da han ble plassert, og var villig til å jobbe hardt med å endre atferden sin. *”Jeg fikk tips og råd, så fulgte jeg alle tipsene og rådene egentlig. Jeg visste ikke hva som kom til å skje, det var bare det at jeg følte sjøl at jeg måtte ha hjelp da, fordi at jeg klarer ikke det selv. Jeg har jo prøvd flere ganger tidligere òg.. Og på egenhånd har jeg klart meg veldig bra i et par måneder maks”.* Han forteller at han blottla seg fra første dag i behandlingen og at han tok i mot veiledningen fra de voksne. Hva var det ved denne ungdommens bakgrunn som kunne

forklare hans avvikende innstilling til behandling sammenliknet med de øvrige ungdommene? I motsetning til de andre hadde denne ungdommen flere lengre, mislykkede plasseringer i både institusjoner og fosterhjem bak seg. Han kunne fortelle om et særdeles ukritisk og hyppig misbruk av rusmidler, samt alvorlig omsorgssvikt i barndom og tenårene. Mitt inntrykk er at denne gutten forstod at plassering i kollektivet var hans siste mulighet til å få den hjelpen og støtten han trengte da han snart fylte 18 år, og at han så på de voksne i kollektivet som sine signifikante andre og som et substitutt for foreldrene han aldri hadde opplevd å ha i oppveksten. Det kan også tenkes at gutten overførte sin gode fungering og tilpasningsevne i skolesituasjonen til hverdagen i kollektivet. Videre hadde denne ungdommen i perioder klart å holde seg rusfri på egenhånd, hvilket kanskje har gitt ham troen på at han kunne få til dette lenger i samarbeid med andre.

Alle ungdommene har i lang tid før plassering oppholdt seg i belastede miljøer, hvor de etter hvert har funnet sin plass og hvor de opplever å ha funnet en form for trygghet. Ved plassering i kollektiv blir deres verden snudd på hodet.

5.2.2 Tilpasning – å finne sin plass

Nesten alle ungdommene viser stor motstand mot plasseringen i starten, men etter hvert kan det virke som at ungdommene innfinner seg med situasjonen og forstår at de skal bo på kollektivet i et helt år. Alle ungdommene klarer gradvis å innrette seg etter strukturen og forventningene i kollektivet, om enn av ulike motivasjoner.

”Da jeg kom dit så var jeg sånn der ”fuck det, jeg gidder ikke å gjøre noe av det de sier”. Men det gjorde jeg helt til jeg var tom for snus, og hadde ingen penger. Og da var det sånn ”Greit, nå må vi begynne å tenke, ellers går ikke dette”. Så da var det liksom sånn ”Ja, greit..” Jeg gjorde kun det jeg måtte, men ingenting annet”.

Motivasjonen for samarbeid synes i første omgang å være rettet mot å gjøre det litt lettere for seg selv. *”På starten var det ubevisst, å bare gjøre som de voksne sa. For å bevise til de at jeg ikke hadde et rusproblem”.* En av ungdommene forteller at han brukte mye energi på å holde følelsene sine inni seg for å vise andre at han ikke hadde noen problemer. Han ”fløt” gjennom behandlingen og unngikk i stor grad diskusjoner og konflikter ved å bare gjøre som de voksne sa. Han unngikk ubehagelige temaer, og slapp ingen av de voksne inn på seg den første tiden. Dette synes å være en fellesnevner hos ungdommene. Det er

vanskelig å snakke om følelser, åpne seg og bearbeide vonde opplevelser. En av ungdommene forteller:

”Jeg har alltid hatt vanskeligheter med å slippe folk innpå meg da.. For ikke å bli såra sjøl da, ikke sant.. En sånn forsterket greie som har blitt der etter alle de gangene man har blitt svikta sjøl, da.. Og det er noe jeg fortsatt jobber med”.

I denne perioden av behandlingen så begynner ungdommene å jobbe mer målrettet i sin egen behandling, men i forhold til historien sin og bearbeidelse av vonde erfaringer, så snakker de aller fleste om dette på et litt overfladisk nivå. Det er først når ungdommene tørr å etablere trygge, gode relasjoner til de voksne i kollektivet at vendepunktet og den oppriktige motivasjonen kommer til syne.

5.2.3 Å få livet på skinner

Etter at ungdommene har bodd en stund i kollektivet synes ungdommenes motivasjon for å ta tak i egne vansker å endre seg noe. For noen kommer denne endringen som følge av spesielle episoder som førte til et vendepunkt i deres behandling, mens det for andre kommer som en følge av en mer gradvis prosess. En av ungdommene rømte fra kollektivet og tilbake til sitt hjemsted. Han var på rømmen over lengre tid, og han ruste seg, havnet på glattcelle og var vitne til knivstikking i løpet av denne perioden. *”Når jeg kom tilbake fra rømmen da, da innså jeg at jeg kanskje ikke ville leve et sånt liv som jeg gjorde da jeg var på rømmen”.* For første gang tok han ordentlig tak i sine følelser, åpnet seg for de voksne og bearbeidet sine tidligere opplevelser. En annen ungdom forteller også konkret om hva det var som gjorde at hun tok mer tak i sin egen behandling:

”Da skjønnte jeg litt mer alvorret, og jeg fikk brev fra min eldste storesøster om hvordan hun hadde hatt det tidligere da jeg ruste meg og den gangen jeg stakk av. Hvor jævlig det var for henne”.

For andre ungdommer har vendepunktet kommet som en gradvis prosess etter hvert som de har etablert trygge, gode relasjoner til de voksne på kollektivet. Det er først når ungdommene har turt å snakke med de voksne om det som er vanskelig at ting har begynt å bli litt lettere, og det virker som at det er på dette stadiet at de utvikler en genuin motivasjon for et rusfritt liv.

”Etter hvert som jeg skjønte.. Begynte å prate mer om meg selv, begynte å bli mer åpen, begynte å få på en måte vekk de vektene på ryggen da, så letta jo humøret mitt litt. For jeg var jo sur hele tiden, og deprimert, gråt hver natt og det hadde jeg gjort i mange år. Eh.. Så jeg fortsatte jo med det. (...) Jeg begynte å få en mening i hverdagen med interesser og jobb og sånt da. Så gikk det jo litt lettere til seg”.

Alle ungdommene forteller at de har fått trygge og nære relasjoner til voksne som har jobbet på kollektivet. De gode relasjonene har blitt etablert gjennom ulike opplevelser, felles interesser og ved at de voksne har fremstått som tydelige, trygge og omsorgsfulle hjelpere. Ungdommene utvikler spesielt nære relasjoner til noen av de voksne: *”Han var liksom med på å snu tankegangen min, om at jeg måtte begynne å ta ting seriøst (...) Jeg følte at han forstod meg, jeg forstod ham”.* For flere av ungdommene har behandlingen i kollektivet vært preget av både oppturer og nedturer, og relasjonen til de voksne kan synes å ha vært av avgjørende betydning for ungdommenes positive utvikling.

”Vi har alltid hatt det gøy sammen, og de har hjulpet meg mye (...) De kunne jo se det på meg når som helst når det var noe”.

Ungdommene forteller at de jobber med ulike temaer, og at de gjennom tiden i kollektivet har jobbet målrettet med seg selv for å legge bort gamle ”vaner”. *”Jeg ble til en bedre versjon av meg selv.. Jeg fjernet negative egenskaper, og utviklet de positive”.* En annen forteller at han har brukt mye tid på å lære og stå opp for sine egne meninger, og ikke la seg påvirke av andre slik han ofte gjorde i rusmiljøet. Ærlighet er også noe flere jobber med: *”Ja, ærlighet har jeg jobbet med. Og det jobber jeg fortsatt med i dag. Det er noe jeg tror jeg kommer til å jobbe med resten av livet mitt”.*

En viktig del av behandlingen i kollektivet er å bearbeide hendelser i barndommen og i rushistorien, og flere oppgir at dette har vært utfordrende og vanskelig.

”Det var veldig sånn ”heavy” til tider. Det var en del oppturer og masse nedturer. Det var sånn mye frem og tilbake på ting. ”Nei, nå vil jeg hjem.. ” Det var veldig mye sånn.. Så det var mye sånn du bygde opp en del sinne på ting og tang fordi at du jobber med historie, du jobber mye i forhold familie, barndom og sånn.. Som faktisk treffer de punktene i kroppen som gjør at du viser de følelsene du gjør”.

Arbeid med egen historie synes å hjelpe ungdommene med å sette ting i sammenheng, og bidrar til å øke ungdommenes forståelse av tidligere atferdsmønstre, følelser og tankegang.

”Jeg hadde veldig aggresjonsproblemer da, og jeg skjønnte aldri hvorfor jeg var så sint, eller.. Så sinna hele tida da.. Menne.. Jeg skjønnte det mer når jeg egentlig hadde kommet litt ut i historien min da, at det var jo mye i barndommen som gjorde det til at jeg var veldig mye sur og sint og mye på grunn av min mor, sånt”.

Ungdommene snakker om ulike strategier for å håndtere hverdagen og vonde tanker, og flere har funnet gode metoder som virker for dem. En av guttene sier det slik:

”Dette med aktivitet spilte en viktig rolle for meg.. For når jeg kjente på russug og sånne ting, så pleide jeg hele tiden å finne på noe.. Stakk kanskje og trente.. Eh.. Laget planer for skikjøring.. Eh.. Tatt med meg sykkel, gått opp på et fjell og syklet ned.. (...) For da begynner jeg å tenke på andre ting”.

En av jentene sier det slik:

”Men det som hjalp mest da var jo å si det til personen, å få en refleksjon av den personen da. For det er ikke alltid at man tenker riktig når man har det vondt. Når man er deprimert eller sånn.. Så er det ikke alltid man tenker riktig i situasjoner”.

Felles for ungdommene jeg har snakket med er at de har funnet noen strategier som virker for dem når de har det vanskelig. Når den største motstanden har lagt seg begynner ungdommene å trives i sin nye tilværelse, de begynner å se fremover og tenke mer langsiktig. *”Tiden på kollektivet var jo viktig for valget om å bli videre. Det var den tiden som gjorde at jeg klarte å tenke fremover i tid. Se realiteten i øynene, se hvor jeg ville fremover”.* Flere av ungdommene har liten erfaring med en rusfri hverdag, og det kan virke som at de i løpet av tiden i kollektivet har fått en mersmak på dette.

”Da kunne jeg på en måte bare leve da. Våkne opp dagen etter med minner fra gårdsdagen. Husket alt... Det var egentlig der det snudde. Da jeg opplevde hvor godt ting kan være da.. Hvor bra ting kan være.. Hvor bra man kan gjøre det til sjøl”.

Det kan synes som at ungdommene har fått en større tro på egne muligheter og en positiv fremtid i løpet av tiden i kollektivet, men at de også forstår at de da må bruke lenger tid enn et år i behandling.

5.2.4 Veien videre

Felles for alle ungdommene er at de frivillig har samtykket til videre oppfølging i familiehjem, hybel eller foreldrehjemmet. Tvangselementet faller bort ved overføring til disse tiltakene, og det er opp til ungdommen selv å ta i mot den behandlingen som tilbys. Ungdommene har bestemt seg for å ta i mot oppfølging ut i fra ulike årsaker.

”På den tiden var det egentlig mer frykten min som gjorde at jeg ble her. Det var ikke det at jeg var motivert. Jeg var redd for hva som kunne skje hvis jeg dro tilbake til hjemmet igjen”.

”Jeg var ærlig med meg selv da, heldigvis. Og så jo det at jeg kunne sikkert klart meg en stund da, men jeg ville nok ha sprukket etter hvert da. Det er veldig lett å gå tilbake igjen.. Komme i det mønsteret.. Det skal ikke mye til”.

Flere av ungdommene sier noe om at de ved valget om videreføring fulgte fornuften sin fremfor lysten, og at de ikke følte seg trygge nok på seg selv til å skulle avslutte behandlingen sin etter et år i kollektivet. *”Jeg tenker at et år i behandling ikke er nok i det hele tatt, egentlig. Man endrer ikke nok på et år.. Man utvikler seg ikke nok.. Og man har fortsatt det nettverket man hadde da man kom i behandling”.* Andre ungdommer vektlegger betydningen av relasjonen til de voksne, og de ansattes innsats i arbeidet med dem, som et viktig bidrag for deres valg om å ta i mot videre oppfølging etter plasseringen i kollektivet.

”Jeg tenker at de voksne må gjøre jobben sin såpass bra, sånn at ungdommene ser sin utvikling selv, sånn at de har lyst til å bli videre.. Og det gjorde de med meg, liksom (...) Hvis du gjør en god jobb ved å la ungdommene bli kjent med deg da så vil det være vanskeligere for dem å dra”.

Forskning viser at sannsynligheten for at ungdom vil kunne mestre et selvstendig liv øker dersom de tar i mot videre oppfølging etter plassering i institusjon (Andreassen 2003;

Helgeland, 2007). En ting er hva de voksne råder ungdommene til å gjøre, mens en annen ting er hva andre ungdommer i samme situasjon råder dem til å gjøre. Så godt som alle ungdommene snakker om betydningen av hva andre ungdommer har gjort før dem. *”Alle som har flytta hjem mens jeg har bodd her, og det er ganske mange, har ikke klart seg. De har falt tilbake, og.. De har ikke gjort det noe bra i livet (...) Jeg tenker at man burde ha forbilder.. Det er kanskje noe av det viktigste.. At man ser at dette her fungerer.. Hvis man ikke ser at det fungerer så tror jeg mange driter i det, og bare drar”*. Ungdommene forteller at alle som har flyttet hjem etter kun ett år i kollektivet har falt tilbake til sitt gamle liv, sine gamle mønstre og vaner. De har begynt å ruse seg igjen og er tilbake i det samme belastende miljøene som de var i før plassering. Dette virket preventivt for noen av ungdommene, samtidig som interessen for å ta i mot oppfølging også økte da de så ungdommer som profitterte på disse tiltakene.

Ungdommene har bestemt seg for å ta i mot videre oppfølging ut i fra ulike grunner, men relasjonen til de voksne og andre ungdommers erfaringer synes å være av stor betydning for dette valget.

5.3 Videre oppfølging etter plassering i ruskollektiv

Som nevnt innledningsvis finnes det tre ulike oppfølgingstiltak innad i organisasjonen. Et familiehjem skal ivareta ungdommenes behov innenfor rammene av en ”vanlig” familie, og tiltaket er et viktig steg mot normalisering etter et års opphold i kollektivet. Samtidig som ungdommenes behov blir ivaretatt av de voksne i familiehjemmet, så får både familiehjemmet og ungdommen ukentlig oppfølging fra hybel- og familiehjemskonsulentene som er tilknyttet organisasjonen. Familiehjemmet veiledes for å kunne støtte ungdommen på best mulig måte i hverdagen, og ungdommen blir fulgt opp i forhold til arbeid med egen problematikk. Ungdom som flytter i hybel skal lære å klare seg på egenhånd og de fleste møter på store utfordringer i denne fasen. Utfordringene kan være av både emosjonell og praktisk art. Når ungdommene bor i hybel får de ukentlig oppfølging av oppfølgingskonsulentene som skal følge opp ungdommens behov og behandlingsarbeid. Noen ungdommer velger å flytte hjem til sine egne foreldre etter å ha bodd et år i kollektivet og/eller familiehjem. Når ungdommene flytter tilbake til sine foreldre kan de ha et stort behov for hjelp og støtte for å mestre denne overgangen. Oppfølgingen i foreldrehjemmet tilpasses den enkelte, men er gjerne 1-2 ganger per uke, samt akutte møter etter behov. Hva slags type oppfølging den enkelte ungdom tilbys vil

varierte ut i fra deres ønsker og behov. Innad i organisasjonen anbefales det gjerne alltid et år med oppfølging i familiehjem eller hybel, før man eventuelt flytter tilbake til dit hvor man kommer fra. Ungdommene jeg har snakket med har ulike erfaringer med disse tre tiltakene. To av ungdommene jeg har snakket med har avsluttet oppfølgingen for noen år siden og bor nå i egne leiligheter uten videre støtte fra organisasjonen. En av disse gjennomførte en planlagt avslutning av tiltak fra organisasjonen, mens den andre avsluttet tiltaket mer impulsivt. De fire andre ungdommene mottar fortsatt oppfølging den dag i dag.

5.3.1 Oppfølging i familiehjem

Som vist i kapittel 5.1 har flere av ungdommene vokst opp under forhold som har vært vanskelige og dysfunksjonelle, og noen av ungdommene har i oppveksten påtatt seg ansvar som i utgangspunktet tilhørte de voksne. I familiehjemmet skal ungdommene få slippe dette ansvaret, og de skal få lov til å *bare* være ungdommer. Plasseringen i familiehjem ser ut til å ulike funksjoner og ivareta ulike behov hos ungdommene.

”Etter å ha bodd et år på kollektivet så flyttet jeg jo i familiehjem, og bodde der i et år (...) Det var jo på en måte en oppdragelse da.. Og.. For å skjønne på en måte hvordan en vanlig familie fungerer da.. Hvordan en vanlig familie skal fungere”.

”Jeg tenkte at det der var bra.. Da skulle jeg ha mer normalisering før jeg flyttet hjem.. Og da tenkte jeg at det var best at jeg flyttet i familiehjem.. Og den dag i dag så tror jeg at det er det lureste jeg har gjort i hele mitt liv”.

For mange vil overgangen fra å bo i kollektiv til å skulle flytte hjem igjen til sine foreldre være veldig stor, og en av ungdommene tenkte det var viktig at han tok denne overgangen litt gradvis ved å flytte i familiehjem først. På kollektivet må ungdommene forholde seg til en stram struktur og tydelige rammer. Ungdommene har for eksempel ikke fri tilgang til internett og det er forventet aktiv deltakelse i fellesskapet. Dette endres i familiehjemmet og hverdagen blir med et mer normalisert, hvilket innebærer at ungdommen må ta mer ansvar for seg selv og sine behov.

”I familiehjemmet så er det ikke sånn at vi setter oss ned og skriver ned regler om hva som er lov og ikke lov. Det er grenser som er.. Eller normer er det egentlig”.

Det er hovedsakelig to områder ungdommene trekker frem som spesielt nyttig ved å bo i familiehjem. En viktig del for alle ungdommene med erfaring fra å bo i familiehjem er at familiehjemmet fungerer som et slags kontrollorgan. Da ungdommene bodde på kollektivet ble de fulgt opp fra de voksne til enhver tid, og deres forsøk på å ”snike seg unna” eller gjøre ting de ikke burde ble i stor grad avdekket. Når de flytter inn i familiehjemmet blir denne kontrollen noe mindre, men den er fortsatt til stede. En av ungdommene beskriver dette slik:

”At man etter hvert blir dyttet ut av huset, men ikke så langt at de ikke kan gripe inn”.

Ungdommene beskriver familiehjemmet som et slags treningshjem hvor de får mer frihet, samtidig som familiehjemmet griper inn dersom det skulle vise seg at friheten blir for stor og vanskelig å håndtere. Ungdommene kan fortelle om testing av grenser, diskusjoner rundt alkohol og utfordringer med å holde rutiner i løpet av tiden i familiehjem. I de tilfellene ungdommene har falt tilbake i gamle mønstre så har familiehjemmet vært der og hjulpet dem videre.

”Det er ubehagelig å ha noen som ser deg hele døgnet, når du egentlig ikke har lyst og du er deprimert, og egentlig bare har lyst til å ligge i sengen å drite i hele dagen.. Så har du noen som tar deg i nakken og sier til deg; kom igjen, nå må du stå opp.. Nå kan du ikke gi deg for da går du tilbake til de samme traktene”.

Ungdommene med erfaring fra å bo i familiehjem vektlegger betydningen av å ha noen som kan passe på at de gjør det de skal fordi at de på egenhånd fort faller ut av sine daglige rutiner.

”Jeg klarte ikke å være streng nok med meg sjæl, så det var egentlig en til å pushe meg. Jeg var flink til å jule til meg selv og sånt, men de i familiehjemmet så jo det med en gang da, og tok meg i det.. Og da ble jeg også flinkere til å ta meg selv i det når de tok opp det hver gang”.

Et annet viktig område ungdommene opplevde å få hjelp med i familiehjem var av en mer emosjonell art. *”Hvis jeg sleit med ting så kunne jeg gå til dem som en mor og far da.. Og si at jeg sliter med det og det”.* Alle tre ungdommene understreker viktigheten av nettopp

dette. *”Da var det å komme med råd, veilede meg, hva skal jeg gjøre, vi snakket mye rundt det.. Slik at jeg fikk forskjellige syn på det, reflekterte mye”*. Samtidig kan det virke som at de bruker familiehjemsmor og familiehjemsfar på litt ulike måter. *”Det var med familiehjemsmor jeg hadde de mest dype, vanskelige samtale med (...) Hun er en veldig beinhard type, kaller en spade for en spade, uansett”*. En annen ungdom forteller at familiehjemsmor er en av de få menneskene i livet sitt som han føler han kan stole helt og holdent på. I forhold til familiehjemsfedrene så forteller flere av ungdommene om at de brukte disse på en mer praktisk måte. De fant i større grad på ting og bygget sine relasjoner gjennom felles aktiviteter.

Ungdommene forteller at de har fått hjelp med en del konkrete områder da de bodde i familiehjem. Dette handlet om hjelp til å etablere og bygge opp nettverk, samt å finne og opprettholde aktiviteter. Noen forteller at familiehjemmet bisto med det de trengte i forhold til kjøring, hjelp med skole og hjelp med å reetablere forholdet til sin biologiske familie.

”Jeg følte ikke at jeg trengte hjelp til noe. Jeg følte at jeg var perfekt og at alt var på skinner liksom.. Før det virkelig slo meg, liksom.. I forhold til dette med familien min hjemme, og dette med det sosiale på skole for eksempel”.

Ungdommene forteller at familiehjemmet har vært en viktig brikke i deres positive utvikling, og de snakker om at de har etablert livslange relasjoner til hverandre.

”Jeg føler meg som en del av familien (...) Jeg tenker at dette er mennesker som jeg kan ha hele livet mitt.. Resten av livet, egentlig”.

Ungdommene opplever å ha fått god kontakt med familiehjemmet og at de har vært der for å støtte dem med de har opplevd som vanskelig. *”Det er mye lettere å si i fra og snakke om det, enn at jeg skal forsøke å løse alt sammen selv”*. En av ungdommene forteller at hun opplevde å få forståelse når hun kom til dem og spurte om hjelp, og at dette var viktig for henne og bidro til at hun fortsatte å be om hjelp. To av ungdommene har flyttet fra familiehjemmet de bodde hos i ett år. En av dem forteller at det ikke er så mye kontakt med familiehjemmet pr. dags dato, men at det alltid finnes en stående invitasjon for besøk

dit på lik linje med familiehjemmets egne barn. En annen ungdom opplevde det som trist å flytte fra familiehjemmet, men at det gjennomføres besøk dit så ofte anledningen byr seg.

Ungdommene forteller at dersom de ikke hadde flyttet i familiehjem etter et år i kollektivet, så hadde de falt tilbake til livet de levde før de ble plassert. *”Jeg tenker at for hver dag jeg bor i familiehjem så øker jeg sjansene for at jeg skal lykkes i livet mitt. Ikke falle tilbake på samme plass som jeg var før (...) På to år har jeg kommet så langt i livet mitt mens jeg har bodd her.. Og på to år så kunne livet mitt også ha gått ganske langt nedover hvis jeg fortsatt hadde vært i hjembyen min”*. Dette begrunner de med betydningen av å bruke tilstrekkelig tid i rusbehandling, samt behovet for å få til en gradvis overgang til en mer normalisert hverdag i tett samarbeid med trygge voksenpersoner.

5.3.2 Oppfølging i hybel

Når ungdommene flytter i hybel er tanken at de skal bli mer selvstendige og at de på sikt skal kunne klare seg på egenhånd. På dette stadiet får ungdommene et økende ansvar for å organisere hverdagen sin, og for å melde sine behov når de støter på utfordringer.

”Den viktigste tiden i behandlingen min var jo de to åra etterpå i hybel med oppfølging. Det var da utfordringene kom. Her (kollektivet) var det jo bare trygt og godt”.

Ungdommene peker på ulike utfordringer i overgangen fra kollektivet til en mer selvstendig tilværelse i egen hybel, og felles for dem alle er at dette viste seg å bli vanskeligere enn hva de på forhånd hadde trodd. En av ungdommene forteller at han hadde sett frem til å flytte i hybel, men at det ikke nødvendigvis ble så enkelt som han hadde håpet på. *”Veldig kult å komme seg bort den første uken.. Så kommer det til et punkt der man kjenner seg veldig ensom (...) Ting blir kjedelig og man ser ikke meningen med det (...) Og da er det viktig å ta tak i det og gjøre noe med det”*. For en annen ungdom var frafall av kontroll fra de voksne det mest utfordrende ved å skulle bo for seg selv. *”Når jeg først ble deprimert så orket jeg ingenting. Og da hadde jeg ikke noen til å pushe meg”*. Det viste seg at det også skulle bli utfordrende for flere av ungdommene å skulle planlegge uken på egenhånd. *”Når skal jeg vaske klær, når skal jeg gjøre lekser, hva skal jeg ha fokus på. Hva slags mat skal jeg spise, og.. Hvor mye koster det å handle inn mat for hele uka, og.. Ja, alt sånt”*. Ungdommene melder om emosjonelle utfordringer, sosiale

utfordringer og praktiske utfordringer når de skal finne seg til rette i sin nye og mer selvstendige tilværelse.

Til tross for økende grad av frihet så er det likevel noen rammer og regler ungdommene må forholde seg til, men behandlingen rundt den enkelte er ikke på langt nær så strukturert som i kollektivet eller i familiehjemmet.

”De kom til meg en gang i uken.. Og så hadde jeg kollektivhelg en gang i måneden”.

Når ungdommene bor i hybel får de dekket husleie og strøm, samt at de mottar en viss sum i måneden til livsopphold. Som en del av ungdommenes behandling får de ukentlig besøk og oppfølging fra hybel- og familiehjemskonsulenten. Ellers er ungdommene som regel på kollektivet en helg i måneden, i tillegg til at de deltar på ferieturer med kollektivet.

Ungdommene kaller de ukentlige besøkene fra konsulenten for *oppfølging*. De beskriver støtten de får fra konsulentene som viktig og avgjørende for at de skal mestre hverdagen, i hvert fall i løpet av den første tiden i hybelen da alt er nytt for dem. *”Oppfølgingen var jo der for det jeg trengte hjelp til da. Det var vel egentlig alt det (...) Jeg bestemte selv hva jeg hadde lyst til å prate om.. Og hva jeg ville ta opp. Det var forskjellige ting å ta opp i forskjellige situasjoner til forskjellige tider (...) Selv om det kanskje ikke alltid var så mye å prate om, så følte det trygt, da.. At man alltid har en som kommer innom og hører hvordan det går”.* Etter hvert som ungdommene har bodd en stund i hybel kan det virke som at flere blir litt fanget av hverdagen, og at det var nødvendig med den ukentlige oppfølgingen for å klare å holde fokus på det som var viktig. En av ungdommene beskriver dette slik:

”Man glemmer litt bort den.. Det behovet man har da, kanskje, for å prate. For man har fortsatt et like stort behov, eller kanskje større.. For det er så mange nye ting, og mange man skal bli kjent med, nye folk.. Så da var det disse tingene vi ofte pratet om på de oppfølgingsdagene som jeg hadde da. Og det var viktig”.

Når ungdommene flytter på hybel får de større ansvar for sin egen behandling og for å be om hjelp når de trenger det. Ungdommene har på dette stadiet større muligheter til å falle ut av rutiner, ruse seg og gjøre ting de ikke burde, uten at dette nødvendigvis blir fanget opp av konsulenten med det første. De møter stadig vekk på utfordringer, og da er det

viktig at de klarer å sette ord på dette å be om hjelp selv dersom de skal ha utbytte av behandlingen.

”Det var skole, penger, alkohol.. Det var alltid ting som oppsto. Det viktigste var at jeg tok opp disse tingene, ellers var det ikke så mye å prate om.. Det var ikke alltid jeg brukte disse timene så godt, men som regel så gjorde jeg det”.

En av ungdommene opplevde det som veldig utfordrende å skulle bo for seg selv i hybel, og kun ha besøk av konsulenten en gang i uken. Hun forteller at hun gradvis trakk seg lenger og lenger unna kollektivet, og at hun organiserte seg en hektisk hverdag med skole og jobb for å få hverdagen til å gå rundt. Jenta fikk etter hvert større og større emosjonelle problemer, og begynte å droppe både den ukentlige oppfølgingen og timene hos psykologen. Hun forteller at hun skulle ønske kollektivet kunne ha bestemt litt mer over henne enn hva de gjorde, og at hun da kanskje hadde klart å følge opp sin egen behandling i større grad enn hva hun gjorde da hun flyttet på hybel.

”Selvfølgelig så er en del av behandlingen å dra ut på jobb og på skole og sånt da, og at man skal stå på egne bein og bygge seg en grunnmur, men man må på en måte ikke miste den kontakten man har med kollektivet”.

Ungdommene understreker betydningen av å ha noen tilgjengelig dersom det skulle dukke opp vanskeligheter. *”Man kan være ganske sterk og klar for det som kommer, men når det først kommer da, så veit man jo ikke”.* Det kan virke som at det gir ungdommene en stor trygghet å vite at det står en konsulent, og et helt kollektiv, tilgjengelig og klare for å hjelpe til når hverdagen blir vanskelig å håndtere. Til tross for at ungdommene føler seg godt rustet til å håndtere utfordringer, så har det vist seg for alle disse ungdommene at det i perioder var vanskelig, og at de hadde behov for ekstra hjelp og støtte.

”Det har dukket opp mange ting med familie som er vanskelig. Hva gjør man da, når ting er vanskelig? Det er nødvendig å ha oppfølging på disse tingene. Og spesielt hvis man har litt ekstra stor bagasje da”.

Ungdommene med erfaring fra hybel med oppfølging har alle hatt relativt vanskelige oppvekstbetingelser, og ingen av dem har tilstrekkelig støtte fra egne familier til å skulle

gå gjennom overgangen fra ungdom til voksen på en trygg og forutsigbar måte. Det synes som at konsulenten og kollektivet støtter ungdommene i denne overgangen på samme måte som foreldre støtter sine ungdommer i denne overgangen. Oppfølgingen i hybel ser ut til å være av stor betydning for at ungdommer med et lite støttenettverk rundt seg skal ha like gode fremtidsutsikter som andre ungdommer.

5.3.3 Oppfølging i foreldrehjemmet

To av ungdommene har erfaring med oppfølging i foreldrehjemmet. En av dem flyttet direkte hjem til foreldrene etter 1,5 år i kollektivet, mens den andre hadde et år i familiehjem i forkant av dette. Ungdommene kan fortelle om positiv utvikling i løpet av tiden i kollektivet, og at de på en måte fant tilbake til den de en gang var i løpet av den tiden. *"Det er jo sånn som jeg er nå at jeg var for noen år tilbake siden, og det er jo sånn jeg vil være"*. De tenker begge at oppfølgingen i foreldrehjemmet bidrar positivt inn i deres liv slik at de har muligheten til å fortsette den gode utviklingen sin. Oppfølgingen foregår som oftest på kafe eller på kontoret til konsulenten, og hyppigheten tilpasses den enkelte, men er som regel 1-2 ganger i uken. Ved spesielle situasjoner kan det også avtales møter utover det regelmessige.

Før plassering tenkte ungdommene at de klarte seg fint på egenhånd og at de ikke trengte hjelp til noe. Etter en tid har de endret sitt syn på dette. *"Jeg klarer ikke alt på egenhånd"* er det en av ungdommene som sier. Det kan synes som at de betrakter sitt valg om å ta i mot videre oppfølging som en styrke fremfor en svakhet, og at det ikke er et nederlag å be om hjelp. Disse ungdommene har flyttet tilbake til sitt hjemsted hvor de startet å ruse seg. De vet hvor de skal finne sitt gamle nettverk og hvor de skal få tak i rusmidler. De skal på nytt bo sammen med foreldrene sine, som kanskje ikke tørr å stole fullt og helt på dem på grunn av tidligere erfaringer. Ungdommene forteller at de opplever den ukentlige oppfølgingen som en nødvendighet for at de skal kunne klare å mestre hverdagen.

"Det er dette med å takle de dagligdagse problemene som kommer opp. De problemene med familien min og sånne ting. Jeg tror det egentlig er det som hjelper meg mest (...) Konsulenten kan hjelpe meg med skoleting for eksempel, ting jeg lurar på. Kjærlighetsproblemer, egentlig alt.. Mine rusproblemer, det sosiale, festing og sånne ting".

”Det er fortsatt dette med å ikke ha kontakt med gammelt nettverk.. Og så er det dette med drikking.. Det er et veldig stort spekter for meg.. Hvem går jeg på fest med, hvem fester jeg med, hvorfor drikker jeg.. Mye av det trenger jeg hjelp til å finne ut av”.

Å flytte inn i foreldrehjemmet etter 1-2 års fravær kan by på familiære utfordringer og konflikter. Tiden har endret både ungdommene og foreldrene, og de skal på mange måter bli kjent med hverandre på nytt. Konsulenten bistår både foreldrene og ungdommene i denne prosessen.

”Det er jo sånne familiekonflikter og sånn hele tiden (...) Min mor og jeg har ikke kommet så godt overens siden jeg flyttet hjem”.

”Konsulenten gir for eksempel råd til mamma og pappa om hva de skal si (...) De synes det at jeg har oppfølging er helt fantastisk, og de bruker også konsulenten godt”.

Det kan synes som at konsulenten har litt andre muligheter når det kommer til oppfølging i foreldrehjemmet enn ved oppfølging i familiehjem og hybel. Her bor ungdommene på nytt sammen med sine foreldre, og det er opp til foreldrene å sette grenser for barna sine.

Oppfølgingen består hovedsakelig av emosjonell støtte, men det betyr ikke at ungdommene ikke møter motstand og andre meninger av den grunn. *”Det er helt frivillig. Men hun sier jo hva hun tenker, og hva hun føler. Men hun sier ikke hva jeg må”.* *”Vi kan veldig ofte være uenig (...) Hadde noen vært enig med meg i alt så tror jeg ikke det hadde gått så bra”.* I tillegg til støtten ved å sortere tanker og legge strategier for hvordan man skal håndtere hverdagslivets utfordringer, så fyller oppfølgingskonsulenten et emosjonelt behov hos ungdommene. En av ungdommene beskriver dette slik:

”Det er bare det at hun er der og at hun lytter og hun kommer med råd, og.. At jeg har noen som jeg kan åpne meg til og som jeg stoler på.. At hun er tilgjengelig for det er hun hele tiden, uansett hvor mye klokken er”.

Begge ungdommene forteller at de i dag er avhengig av den støtten som tilbys gjennom oppfølgingen i foreldrehjemmet. Dette begrunner de både med at overgangen fra kollektivet til foreldrehjemmet oppleves som stor, men også ved at konsulenten bidrar med emosjonell støtte og fungerer som et slags kontrollorgan overfor dem.

”Jeg tror egentlig ikke at det hadde gått bra hvis jeg ikke hadde hatt oppfølging. For nå vet jeg at det er noen som bryr seg, og at det er noen som passer på og som hjelper meg hvis jeg trenger det. Og at jeg kan fortelle det.. Hvis jeg havner utpå eller noe sånn”.

En av ungdommene understreker også at oppfølgingen i foreldrehjemmet bidrar med en viktig kontinuitet og stabilitet, og at behandlingen som startet i kollektivet på sett og vis videreføres inn i foreldrehjemmet. *”Det var ikke så mye forskjell og det var jo det som var så deilig. At man følte man fortsatt var i kollektivet ved å ha oppfølging da (...) Man vet at det er samme greiene, det er ikke noe nytt”.*

Oppfølgingen i foreldrehjemmet synes å være et fleksibelt tilbud tilpasset den enkelte ungdoms behov. Det kan synes som at oppfølgingskonsulenten har mindre myndighet i forhold til grensesettingen av ungdommene når de bor hjemme hos foreldrene, enn når de bor i familiehjem eller hybel. Samtidig er dette den eneste formen for behandling disse ungdommene får, og ungdommenes behov for emosjonell og sosial støtte synes å være det viktigste å følge opp i denne fasen.

5.3.4 Betydningen av videre oppfølging

Samlet sett forteller alle ungdommene at oppfølgingen har vært avgjørende for dem og deres muligheter for å få et godt liv. En av ungdommene understreker at overgangen fra å bo i kollektivet til å skulle klare seg selv ville ha blitt veldig utfordrende med tanke på fravær av omsorg og noen som bryr seg. *”Fordi når man først blir plassert så får man masse omsorg.. Man får kjærlighet, man får omsorg, man blir passa på, man blir hørt.. Og det hadde bare blitt rart og avsluttet det på en måte.. Nå har vi ikke noe mer tilbud til deg, ha det bra.. så jeg tenker at oppfølging egentlig er ganske nødvendig for at man skal klare seg videre i livet”.* En annen understreker at overgangen ville ha blitt utfordrende med tanke på grad av selvstendighet, og at man plutselig skal få til alt på egenhånd uten noe videre støtte. Dette mener han er dømt til å mislykkes uansett hvem man er eller hvilket utgangspunkt man har. *”Det er en nødvendighet for alle. Spesielt med ungdommer som har hatt behandlingstid på et sted som dette da. Man kan ikke forvente at man skal klare seg selv.. Bli kasta ut i det.. Det er egentlig helt sykt. Man har vel kanskje sett at det ikke fungerer eller? Det går jo veldig dårlig uansett hva dem sier, da”.* En annen ungdom understreker betydningen av å bruke tid i behandling, og dette beskriver hun slik:

”Men etter at jeg hadde bodd der oppe i tre år da.. Så følte jeg at jeg hadde begynt å bygge en liten grunnmur da, og at jeg følte meg litt tryggere”.

Samtlige ungdommer, uavhengig av oppfølgingstiltak, påpeker at det er viktig å få tid på seg til å stable livene sine på beina igjen. *”Man kan jo ikke forhaste alt.. Man kan ikke forhaste følelser”.* Ingen av ungdommene tror at ett år i kollektivet er tilstrekkelig for å kunne klare seg selv i fremtiden, og de påpeker at det er lett å havne tilbake i gamle mønstre. *”Jeg føler ikke at det året er nok til å kunne bearbeide 16 år av livet mitt. For det har jo skjedd ganske mye på kort tid.. Og mye av de tingene som har skjedd har jo hengt igjen”.* En av ungdommene forteller at hun flyttet hjem etter å ha vært totalt tre år i behandling. Hun bodde ett år i kollektivet, ett år i familiehjem og ett år med oppfølging i hybel. Hun påpeker at til tross for målrettet jobbing over lang tid, så opplevdes overgangen fra en relativt beskyttet tilværelse i hybel, til å flytte tilbake til sitt hjemsted som stor og umulig å mestre. *”Da jeg kom tilbake, så gikk jeg fort i gamle spor da.. Jeg ble fort deprimert.. Jeg taklet ikke ting så bra som jeg hadde gjort tidligere.. Så det gikk fort to måneder da, så begynte jeg å ruse meg igjen”.* Jenta fikk etter hvert store problemer med rus og kriminalitet, og etter seks måneder på hjemstedet sitt ba hun barneverntjenesten om hjelp slik at hun kunne flytte tilbake til kollektivet. Man kan da spørre seg hva det var ved oppfølgingen som ikke fungerte for jenta? Jenta forteller at hennes hjemflytting ikke var planlagt, men noe hun bestemte seg for spontant. Det er godt dokumentert at overganger burde planlegges godt dersom de skal være vellykkede (Bakketeig og Backe-Hansen, 2008). Samtidig skulle man kanskje tro at ett år med oppfølging i familiehjem og ett år med oppfølging i hybel skulle gjøre jenta godt rustet til å mestre et rusfritt og selvstendig liv? Jenta forteller selv at hun gradvis unndro seg kontakten med kollektivet og tilbudet om psykolog, samt at hun organiserte seg en travel hverdag med skole og jobb for å unngå å ta tak i sine egne emosjonelle vansker. Hun påpeker at hun skulle ønske kollektivet hadde tatt mer kontroll over hennes hverdag da hun ikke klarte dette selv. Dette understreker betydningen av at oppfølgingen gis i regi av organisasjonen ungdommen tidligere var plassert i med tanke på kontinuitet i system og relasjoner. Samtidig viser det betydningen av individuelle tilpasninger og behovet for fleksibilitet i utformingen av oppfølgingstiltakene. Til tross for at selvstendighet og egne valg står sentralt i hybelfasen kan det tenkes at enkelte fortsatt vil være avhengig av stram struktur og tydelige rammer i lang tid fremover. Gjennomføringsevnen vil dog være avhengig av at barneverntjenestene er villige til å gå inn for slike omfattende oppfølgingstiltak som ofte er ressurskrevende.

Ungdommene understreker betydningen av muligheten til å prøve og feile. *”Man burde hvert fall ikke bli kasta på raua ut selv om man har gjort en feil fordi det er ikke alltid en person klarer å se det selv at det er feil”*. Ungdommene mener med andre ord at det er viktig å huske på hvorfor de ble plassert på kollektivet i utgangspunktet, og at det derfor er viktig at det er rom for å prøve og feile, så lenge man lærer av sine feil.

5.4 Oppsummering og utgangspunkt for videre diskusjon

I fremstillingen av studiens resultater har vi sett at ungdommene, i tett samarbeid med de voksne i kollektivet, har utviklet nye strategier for hvordan de kan håndtere sine vansker uten å måtte ty til rusmidler slik som de gjorde tidligere. Når ungdommene beskriver disse strategiene er det spesielt to elementer de trekker frem som særlig betydningsfulle: at de snakker med noen om sine vansker og at de opplever å ha en meningsfull hverdag med positive aktiviteter. Ved å dele tanker om sine vansker og utfordringer opplever ungdommene å få flere synsvinkler på mulige løsninger og de opplever å få støtte. Det kan altså virke som at ungdommene gjennom tiden i kollektivet gradvis har lært at det å be om hjelp og å ta i mot hjelp er viktig og avgjørende for hvordan de har det, og at dette ikke er et tegn på svakhet. En meningsfull hverdag med aktiviteter representerer noe lystbetont og positivt hvor den enkelte kan kjenne på mestring. Når ungdommer opplever dager som er ekstra tunge har det for flere vært nyttig å avlede seg selv gjennom aktiviteter og nyttige gjøremål. På denne måten har ungdommene erstattet rusen med aktiviteter som oppleves som meningsfulle for den enkelte.

I takt med etablering av en positiv hverdag og relasjoner til de voksne i kollektivet, har det vokst frem en optimisme hos ungdommene med tanke på fremtiden. Motstand og tvang har blitt snudd til optimisme og motivasjon. Stort sett alle ungdommene så for seg at de skulle motta behandling for sine vansker i et år, og at de deretter skulle flytte tilbake til sitt hjemsted uten videre hjelp og støtte fra organisasjonen. Slik jeg tolker ungdommenes fortellinger anser de fleste året i kollektivet som en smakebit på hva det rusfrie livet innebærer. De fleste forteller at de med stor sannsynlighet ikke ville ha klart å opprettholde den rusfrie livsstilen dersom de skulle ha flyttet hjem uten videre oppfølging. Samtidig er det viktig å huske på at ungdommene i denne studien selv har ønsket å ta i mot oppfølging, og at de ser tilbake på den hjelpen de har fått gjennom oppfølgingen. Det vites ikke hvordan det går med ungdommene som flytter hjem etter et år i kollektivet, og det kan tenkes at det har gått bra for flere av dem også. Dessuten er det heller ingen garantier for

hvordan det vil gå med ungdommene i denne studien på sikt, selv om de fleste opplever at det går fint for dem på det nåværende tidspunktet.

På et tidspunkt innser altså ungdommene sine hjelpebehov, men de bestemmer seg for å ta i mot videre oppfølging ut i fra flere og ulike årsaker. Flere av ungdommene forteller at de opplevde at de ikke hadde andre alternativer enn å videreføre behandlingen sin i familiehjem, hybel eller foreldrehjemmet. Flere kom fra familier de opplevde som ute av stand til å ta vare på dem, og de så selv at de hadde behov for et støtteapparat og et sikkerhetsnett i tiden etter utflytning fra kollektivet. Disse ungdommene opplevde å ha lite å flytte hjem til samtidig som de gradvis hadde lært å se på kollektivet som en slags ”familie”, eller et sosialt fellesskap de var en naturlig del av. Andre ungdommer tok i mot tilbudet om videre oppfølging på grunn av frykt for hva som ville skje dersom de flyttet hjem, og da med tanke på involvering i negativt nettverk og hurtig tilbakefall til et liv i rus og kriminalitet. Gode relasjoner til de voksne nevnes også som avgjørende for ungdommenes beslutning om å ta i mot videre oppfølging. Felles for alle ungdommene, og som har påvirket valget om å ta i mot videre oppfølging, har vært observasjoner av hva andre ungdommer før dem har valgt etter utflytning fra kollektivet. Ungdommene vektlegger betydningen av å ha gode forbilder i ungdomsgruppen som har gått veien før dem, og som kan fortelle dem om oppfølgingstilbudet. Når ungdommene ser at det går bra med andre ungdommer som mottar slike tilbud og at det ofte går dårlig for dem som velger tilbudene bort, så øker deres egen motivasjon for å gi dette tilbudet en sjanse. Det er hovedsakelig disse grunnene, i ulike kombinasjoner, som har medvirket til at disse seks ungdommene valgte å ta i mot videre oppfølging.

De fleste ungdommene tok fatt på kollektivtilværelsen med en negativ innstilling til både behandling og de voksne, før de etter en tid gradvis fant seg til rette i takt med etablering av trygge relasjoner til de voksne. Den videre oppfølgingen etter plassering i ruskollektiv, slik den er beskrevet her, legger til rette for at ungdommene kan få en gradvis og stabil overgang til voksenlivet, i tråd med et interdependence-perspektiv. Videre kan det se ut som at oppfølgingen tilbyr ungdommene en form for stabilitet, tilhørighet og kontinuitet som de selv mener de har behov for dersom de skal kunne utvikle seg i positiv retning til å bli stødige som voksne. Ungdommene har fortalt mye som kunne ha vært interessant å diskutere videre, men ut i fra oppgavens omfang er jeg nødt til å avgrense meg i forhold til dette. I neste kapittel vil jeg diskutere hvorfor akkurat denne hjelpen er så viktig for disse

ungdommene. Hvordan tenker ungdommene at de ved hjelp av den videre oppfølgingen kan rehabiliteres for sine vansker, og hva skal egentlig til for at de skal bli en positiv ressurs i samfunnet vårt? Videre ønsker jeg å se på om vi har et godt nok system for oppfølging av disse ungdommene i Norge i dag, da disse oppfølgingstiltakene på mange måter er avhengig av politisk velvilje og prioritering.

6. Diskusjon

I dette kapittelet ønsker jeg å drøfte og forstå mine resultater i lys av den forskningen og teorien som jeg har presentert i tidligere kapitler. Jeg har valgt å kalle denne oppgaven ”..den viktigste tiden i behandlingen min var jo de to åra etterpå i hybel med oppfølging..”. Tittelen er etter utsagn fra en av ungdommene jeg intervjuet. Videre sier ungdommen ”Det var da utfordringene kom.. her (kollektivet) var det jo bare trygt og godt..”. Utsagnet fikk meg til å tenke over betydningen av å ha et langsiktig perspektiv i arbeidet med rehabilitering av ungdom med rus- og atferdsproblematikk. Ungdommene faller utenfor ”det gode” selskap i svært ung alder, og de fleste har bedrevet alvorlig rusmiddelmissbruk og kriminalitet i en årrekke før de blir stoppet av barneverntjenestene ved plassering i kollektivet. I løpet av årene ungdommene har ruset seg har de gått glipp av mye kunnskap og nyttige ferdigheter andre ungdommer lærer seg gjennom deltakelse i familielivet, utdanning og positive fritidsaktiviteter. Ut fra min erfaring med denne ungdomsgruppen, både yrkesmessig og gjennom arbeid med denne studien, ser jeg at disse ungdommene har mye lærdom å ta igjen dersom de skal mestre et rusfritt, selvstendig liv i fremtiden. Til tross for positive endringer og en god utvikling gjennom året i kollektivet, kan dette fremstå som et lite tilstrekkelig tiltak for varig atferdsendring. Ved videre plassering i organisasjonens tiltakskjede har ungdommene tatt et valg om å videreføre rusbehandlingen innenfor mer normaliserte rammer. Som nevnt i forrige kapittel har de tatt dette valget ut i fra ulike årsaker, men felles for dem er at de opplever å trenge lenger tid i behandling for å kunne stå støtt som voksen.

I dette kapittelet vil jeg først drøfte ungdommenes erfaring, deretter vil jeg anlegge et samfunnsperspektiv på videre oppfølging av denne ungdomsgruppen. I første del vil jeg trekke frem de essensielle og relevante funnene jeg mener å ha gjort gjennom denne studien. Basert på ungdommenes fortellinger kommer jeg til å ta for meg fire hovedfunn, som alle er nært knyttet opp mot studiens problemstilling. Ungdommene forteller at *kontinuitet i ideologi og relasjoner er særlig betydningsfullt* i deres rehabilitering, og at den videre oppfølgingen etter plassering i ruskollektivet muliggjør dette. Dette innebærer at ungdommene kan fortsette sin behandling på nye læringsarenaer, og at de slipper å starte på nytt innenfor et nytt system og med nye mennesker å forholde seg til. Ungdommene har lært og forstått at *det å be om hjelp er en styrke og ikke et tegn på svakhet*. Hjelpen ungdommene mottar oppleves som nyttig og nødvendig i overgangen til voksenlivet, og underveis i behandlingen har de endret sin forståelse av egne hjelpebehov. Flere av

ungdommene opplever at oppfølgingen fungerer som et alternativ til det begrensede støttenettverket de har i sin egen familie. Dette betyr ikke nødvendigvis at familien deres ikke ønsker å ivareta deres ulike behov, men at situasjonen rundt kan gjøre dette vanskelig da ungdommene ofte har behov for tett oppfølging på mange områder. Sist, men ikke minst, understreker ungdommene nødvendigheten av at det tenkes langsiktig rundt den enkeltes rehabilitering, da *resosialisering tar tid*. I andre del vil jeg anlegge et samfunnsmessig perspektiv på videre oppfølging for ungdom med rus- og atferdsproblematikk. Det er mange ungdommer som har behov for hjelp og støtte i overgangen fra kollektiv til en mer selvstendig tilværelse. Samtidig er videre oppfølging av denne brukergruppen svært ressurskrevende og uten garantier for om ungdommen til slutt når målene sine om rusfrihet og varig endring. Prioritering av videre oppfølging for denne gruppen er en opphetet og stadig tilbakevendende debatt. Innvilgelse av videre oppfølging kan synes å operere i et politisk spenningsfelt der det sentrale og avgjørende spørsmålet handler om hvorvidt tiltakene er samfunnsøkonomisk lønnsomme eller ikke.

6.1 Hvordan forstå ungdoms utbytte av den videre oppfølgingen?

Hensikten med denne studien har vært å få mer kunnskap om hvordan ungdom opplever betydningen av videre oppfølging etter plassering i ruskollektiv. For flere av disse ungdommene sammenfaller overgangen fra rusbehandling med overgangen til voksenlivet. Ut fra ungdommenes fortellinger fremstår begrepet trygghet som et viktig element i oppfølgingen de mottar, og deres opplevelse av trygghet synes å ha betydning for hvorvidt de klarer å nyttiggjøre seg behandlingen. Trygghet kan defineres på mange ulike måter, men i denne sammenheng ønsker jeg å gi dette begrepet et innhold ut fra ungdommenes fortellinger. Trygghet, forstått ut fra ungdommenes perspektiv, handler om en form for kontinuitet i både behandlingssystem og relasjoner, tillit til voksne og at hjelpen inneholder en balansegang mellom støtte og kontroll. Jeg vil komme nærmere innpå disse elementene underveis i dette kapitlet. Videre kan det virke som at ungdommenes forståelse og opplevelse av trygghet har endret seg underveis i plasseringstiden. Tryggheten ungdommene tidligere opplevde i rusmiljøet gjennom mestring, inkludering og aksept er nå byttet ut med en forutsigbar hverdag og tilhørighet til et prososialt, kollektivt fellesskap. Livet ungdommene tidligere levde fremstår nå mer som skremmende og usikkert, og den videre oppfølgingen kan synes å bidra til at den enkelte gradvis får mulighet til å utvikle en rusfri identitet.

6.1.1 Kontinuitet i ideologi og relasjoner oppleves som særlig betydningsfullt

Som vi har sett i kapittelet om kunnskapsstatus er plassering i institusjon for ungdom med rus- og atferdsproblematikk relativt omdiskutert. Det er færre som plasseres i institusjon i dag enn tidligere, og de som plasseres har på det tidspunktet rukket å utvikle store utfordringer med rus og atferd (Whittaker, 2006). Noen ville kanskje også ha sagt at hjelpen i dag kommer for sent, og at flere av ungdommene ved plasseringstidspunktet allerede har utviklet så store problemer at det er vanskelig å hjelpe dem. Plasseringen i kollektivet har som formål å rehabilitere ungdommene for sine vansker, men både Helgeland (2007) og Andreassen (2003) argumenterer for at det er en illusjon å tro at ungdommene klarer å oppnå dette gjennom et års plassering i institusjon. Ungdommenes behov for videre oppfølging kan og bør ses i sammenheng med fasen før, under og etter plasseringen, og deres oppvekst og tidligere traumatiske hendelser bør tas i betraktning. Dette er i tråd med det Cashmore og Mendes (2008) kaller for et kontinuitetsperspektiv.

Ved videre oppfølging i familiehjem, hybel og foreldrehjemmet bevares ungdommenes tilknytning til organisasjonen, som jo er den instansen oppfølgingen gis i regi av. Bredland, Linge og Vik (2002) bruker begrepet *ideologi* som en samlebetegnelse for rådende holdninger, etikk og normer, samt det grunnleggende menneske- og verdisynet som ligger til grunn for handlinger og praksis. Ideologi handler altså om et tankesett og en måte å forstå ting på. Organisasjonen har en måte å forstå rus- og atferdsproblematikk hos ungdom på som kanskje vil være annerledes i andre system. Under behandlingen i kollektivet brukes det metoder som faseprogram, samlinger, målarbeid, oppklarende samtaler og historiarbeid for å hjelpe ungdommene med å bearbeide fortiden og se fremover. Organisasjonen har erfaring med at disse verktøyene nytter i behandling av ungdom med rus- og atferdsproblematikk, og alle ungdommene har blitt godt kjent med denne måten å jobbe med seg selv på under tiden i kollektivet. Ved overføring til familiehjem, hybel og i enkelte tilfeller foreldrehjemmet, fortsetter ungdommens behandling gjennom arbeid med disse verktøyene. Videre har ungdommene gjennom plassering i kollektivet fått innsikt i organisasjonens verdier, samt holdninger og normer for hva som anses som akseptabel atferd. Ved videreføring av behandlingen vet ungdommene hva de har å forholde seg til med tanke på rammer og regler, samt hvilke forventninger de har å innfri.

Ved videreføring av behandlingen innenfor et kjent system bevares også ungdommenes tilknytning til kollektivet de tidligere bodde på, og relasjonene som ble etablert der, hvilket er i tråd med det forskningen peker på som suksessfaktorer for et velfungerende oppfølgingstilbud (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008; Helgeland, 2007). Gjennom videreføring av ungdommens behandling slipper ungdommene på mange måter å ”starte på nytt” når de flytter ut av kollektivet. Den videre oppfølgingen fremstår med det som en fortsettelse, fremfor et brudd. Dette trekkes frem som positivt og betydningsfullt av ungdommene i denne studien, men også av ungdommene i Tysnes (2014) studie om *Ungdommers opplevelse av plassering, opphold og ettervern*. Både gjeldende forskning og egen studie kan altså tyde på at videre oppfølging innenfor et kjent system representerer en form for kontinuitet, og at dette kan oppleves som trygt og forutsigbart for ungdommene. Erfaringsmessig forstår jeg denne gruppen som spesielt avhengige av forutsigbarhet, og sårbare for de endringer som overganger fører med seg. Dette bekreftes også av Duroy, Schmidt og Perry (2003). Dette kan i så måte være et argument for at ungdom profiterer på å gjennomføre sine overganger gradvis og innenfor et kjent system i samarbeid med mennesker de har en trygg relasjon til. Samtidig finnes det lite forskning på denne formen for oppfølging og det blir derfor vanskelig å trekke noen bastante konklusjoner i forhold til dette.

Formålet med videre behandling og oppfølging at ungdommene er at de på sikt skal bli i stand til å klare seg selv. Et relevant spørsmål i den sammenheng er på hvilket tidspunkt ungdommene er klare for slippes og for å stå på egne ben? Er det slik at man kan bli avhengig av organisasjonen og den hjelpen som ytes der dersom man blir værende for lenge? En av ungdommene jeg snakket med fortalte at han fikk et års oppfølging i hybel, men at han måtte kjempe hardt for det andre året i hybel med oppfølging. Barneverntjenesten vurderte ham som ressurssterk og at han ville klare seg på egenhånd uten videre hjelp. Løsningen ble et år til i hybel med oppfølging, men det ble forventet at gutten fikk seg en deltidsjobb og bidro økonomisk inn i sin egen husholdning. En fare ved å motta oppfølging over lengre tid, og innenfor det samme systemet, vil kunne være at den enkelte betrakter systemet som en hvilepute. Slik jeg ser det stiller dette store krav til hvordan systemet utformer den videre oppfølgingen. Eksempelet overfor kan ses i lys av et interdependence-perspektiv der ungdommen gradvis får mer ansvar for seg selv og sitt eget liv, samtidig som mulighetene for å be om hjelp ved behov fortsatt er tilstede. Oppfølgingen bør altså bidra til at den unge møter utfordringer av sosial, kognitiv og

praktisk art som er tilpasset deres behov, samt at den legger til rette for at ungdommen skal bli selvhjulpen og ikke avhengig av systemet.

6.1.2 Å be om hjelp er en styrke, ikke et tegn på svakhet

Ved plassering i kollektivet så ungdommene seg selv som selvstendige og uavhengige individer som skulle løse sine utfordringer på egenhånd. I løpet av behandlingen har de lært å se seg selv som relasjonelle individer der livet ikke er noe man skal klare alene, men i fellesskap med andre. Ungdommenes evne til å be om hjelp ved behov forstås som altså som en nødvendig kompetanse å inneha for å mestre et selvstendig liv.

Emosjonell, sosial og praktisk støtte synes å være av stor betydning for ungdommenes opplevelse av trygghet og deres muligheter til en positiv utvikling. Gjennom plasseringstiden i kollektivet har ungdommene utviklet seg på flere områder, og spesielt i forhold til å etablere tillit til voksenpersoner. Gjennom behandlingens opp- og nedturer har ungdommene erfart at det nytter å dele tanker om egne vansker med de voksne, da de har forstått at de ikke klarer å løse alle utfordringer på egenhånd. Ungdommene gir uttrykk for at de først og fremst trenger hjelp med å løse sine emosjonelle vansker og at dette er noe som ikke kan løses over natten. Det kan synes som ungdommene gir arbeidet med å utvikle de bløte kompetansene forrang overfor arbeidet med å utvikle de harde kompetansene. Når den enkelte står støtt i seg selv er det tid for å ta fatt på utvikling av mer praktiske ferdigheter som utdanning, hybeltrening og disponering av egen økonomi. Slik jeg forstår ungdommenes fortellinger etterlyser de altså at rehabiliteringen deres forstås i lys av et interdependence-perspektiv, hvilket muliggjør utvikling av både harde og bløte kompetanser (Mølholt et al., 2012).

For å mestre et liv i dagens samfunn forventes det at den enkelte skal inneha kompetanser på en rekke områder. Dette gjelder både mestring av eget følelsesliv og sosial omgang med andre, men også mer praktiske kompetanser som omhandler utdanning, arbeid, bolig og økonomi. Slik jeg ser det vil det være en vanskelig oppgave å utvikle nødvendige kompetanser innenfor en behandlingstid i kollektivet på 12 måneder, slik det forventes innenfor et independence-perspektiv. Ungdommene har store og utfordrende oppgaver foran seg i deres søken etter et rusfritt og selvstendig liv. Ikke nok med at ungdommene skal slutte å ruse seg, slutte å begå kriminalitet, kutte kontakten med sitt negative nettverk og slutte å skulke skolen. De skal også arbeide med årsakene til at de startet med dette slik

at de kan unngå å havne i samme fella igjen. De skal bygge et nytt positivt nettverk, bedre sin psykiske helse, bedre sine skoleprestasjoner og kanskje reetablere forholdet til sin biologiske familie. De skal også orientere seg i et samfunn hvor utdanning og individets selvstendighet råder, og hvor kravene til enkeltindividet stadig øker. Utfordringene står i kø og ungdommene har behov for noen å støtte seg til og etterspørre hjelp hos på lik linje med andre ungdom. I motsetning til et independence-perspektiv reflekterer interdependence-perspektiv en type selvstendigjøring hvor ungdommen får en selvstendig posisjon, men hvor den enkelte også har mulighet til og ansvar for å etterspørre støtte og hjelp ved behov (Propp, Ortega og NewHeart, 2003, i Bakketeig & Backe-Hansen, 2008). Oppfølgingen, slik jeg har forsøkt å beskrive den ut i fra ungdommenes perspektiv, legger til rette for en slik gradvis utvikling. I løpet av tiden i kollektivet lærer ungdommene altså at det er viktig å be om hjelp ved behov, og at dette er noe alle mennesker må gjøre på et eller flere tidspunkt i livene sine. Rehabilitering ut i fra et independence-perspektiv virker i så måte å forvente det umulige av disse ungdommene, og bidrar til å forsterke forståelsen av barnevern ungdoms overgang til voksenlivet som komprimert og akselerert. Ved videre oppfølging ut i fra et interdependence-perspektiv kan ungdommene i større grad få oppleve en oppvekst i tråd med den forlengede barndom, eller i det minste så lenge de selv er motivert, frem til de har fylt 23 år eller frem til de offentlige instansene sier stopp.

Ungdommene som er under oppfølging, eller som har vært under oppfølging, forstår seg selv som en marginalisert gruppe som har en hel del erfaringer de fleste ungdommer på deres alder ikke har. De ser seg selv som sårbare for å falle tilbake i gamle, negative mønstre med en atferd kjennetegnet av brudd på normer og regler. I tråd med det Øia og Fauske (2010) sier, forteller ungdommene at når de først har falt ut på et område, har de lettere for å falle ut på flere områder. De peker på at den videre oppfølgingen bidrar med en form for sosial kontroll som gjør det mulig for den enkelte å ”holde seg på matta”, og dette opplever de som nyttig ved den hjelpen de får. I teorikapittelet så vi at mangel på sosial kontroll kan være en måte å forstå marginalisering på (Øia, 2013). Ungdommene gir uttrykk for at de fremdeles ikke stoler helt på seg selv og at de derfor har behov for å være underlagt en form for kontroll. Ungdommene har altså stor tiltro til at de voksne de omgir seg med kan forebygge, og ikke minst fange opp signal på at de har ruset seg. Slik kan en uheldig utvikling stoppes. Oppfølgingen legger til rette for at ungdommene gradvis får mer frihet og ansvar tilpasset den enkeltes behov og kompetanse. Oppfølgingen bidrar altså

med en balansegang mellom sosial støtte og sosial kontroll, og motvirker med dette en form for marginalisering i tråd med et interdependence-perspektiv.

6.1.3 Oppfølgingen som alternativ ved begrenset støttenettverk i egen familie

Stein (2008) påpeker at ungdommens biologiske familie anses som viktig for dem, men ikke bestandig som positivt i oppfølgingsfasen ettersom familien ved et tidligere tidspunkt ikke har vært i stand til å ta vare på dem. Mine resultater viser at disse ungdommene har større utfordringer i egen familie enn hva andre har. Dette kan knyttes til foreldrenes omsorgsevne, samt ungdommens utfordrende atferd. Det kan virke som at den videre oppfølgingen representerer en viktig form for tilhørighet hos den enkelte, og at den utgjør en stabilitet i den unges liv. Dette synes å være av særlig betydning for de ungdommene som har opplevd foreldrene sine som fraværende i oppveksten, eller som har vært utsatt for omsorgssvikt. En fellesnevner hos ungdommene som har valgt å ta i mot videre oppfølging er at de har etablert trygge, gode relasjoner til de voksne i kollektivet. Videreføring til oppfølgingstiltak innen organisasjonen gjør det mulig for ungdommene å opprettholde tilknytningen til det sosiale fellesskapet de har vært en del av mens de bodde i kollektivet. Flere av ungdommene har fortsatt en sammensatt problematikk som kan være vanskelig å håndtere innenfor rammene av en tradisjonell familie, og det kan derfor synes som at ungdommene fortsatt har behov for mer profesjonalsert hjelp og støtte enn hva deres egen familie kan tilby.

Ungdomstiden generelt kan være en utfordrende fase for de fleste og ungdom står i denne perioden overfor mange veivalg som kan få store konsekvenser for fremtiden deres. Med utgangspunkt i et individualiseringsperspektiv kan man argumentere for at disse ungdommene løper enda større risiko enn andre ungdom når det kommer til viktige beslutninger som valg av utdanning, arbeid og familieliv. De må gjøre en rekke aktive valg for å holde seg på den ”rette stien”, og disse valgene er ofte knyttet til egen sårbarhet og ballast i forhold til rus, kriminalitet og psykisk helse. Tysnes (2014) argumenterer for at å utforske sin selvstendighet ved å ta egne valg er en del av prosessen i overgangen fra barn til voksen. Samtidig kan dette også innebære at man enkelte ganger kan ta uheldige valg, og at man da har behov for ekstra støtte fra dem rundt seg (Tysnes, 2014). Ungdom med denne bakgrunnen har ikke alltid den samme muligheten for denne type støtte, og gruppen blir ofte overlatt til seg selv og sin egen dømmekraft i en relativt hurtig overgang til voksenlivet. Den videre oppfølgingen kan synes å kompensere for flere av ungdommenes

manglende støttenettverk i egen familie, slik at de i likhet med de fleste andre ungdommer kan få muligheten til en gradvis overgang til voksenlivet, i tråd med et interdependence-perspektiv. Den videre oppfølgingen legger til rette for at ungdommen har et sted å motta råd og veiledning for hvordan man kan skape seg et godt liv, og ikke minst større mulighet til å foreta kompetente valg i samarbeid med mennesker de stoler på.

Individualiseringsperspektivet underbygger antakelsen om at disse ungdommene burde rehabiliteres ut i fra et interdependence-perspektiv. For å foreta gode valg for seg selv må den enkelte være kompetent til å foreta disse valgene, og dette vil etter mitt syn kreve velutviklede harde og bløte kompetanser. Den videre oppfølgingen synes å tilby den enkelte et sosialt fellesskap hvor ungdommen kan søke trygghet ved behov, samt en mulighet til å forsøke å foreta kompetente valg under trygge rammer.

Det er i midlertid verdt å undre seg over hvordan denne tilhørigheten skal håndteres den dagen ungdommen avslutter oppfølgingen. På det tidspunktet har kanskje ungdommen vært under det samme systemet og hatt nær kontakt med viktige voksne over flere år. Til tross for at kollektivet og organisasjonen som helhet legger til rette for at ungdommene skal innlemmes i en slags storfamilie hvor alle har sin plass, så er dette til syvende og sist et profesjonalisert behandlingstilbud som er annerledes enn det naturlige støttesystemet ungdoms biologiske familie utgjør. Hva vil en avslutning gjøre med den enkeltes følelse av å høre til? Flere av ungdommene jeg har snakket med forteller at de har opprettholdt kontakten med både kollektivet, familiehjem og familiehjems konsulenten etter at de har avsluttet sin oppfølging. En av ungdommene forteller også at hun ikke har kontakt med organisasjonen lenger, men at hun vet at det alltid vil være en åpen dør der for henne hvis hun trenger råd eller noen å snakke med. Til tross for at ungdommene ikke blir prioritert behandlingsmessig etter endt oppfølging kan det synes som at opprettholdelse av relasjoner helt og holdent er avhengig av ungdommenes egne ønsker, og at det fortsatt finnes rom for besøk og veiledning i kollektivet til tross for at ungdommen ikke lenger er mottaker av formell støtte derifra. I tråd med gjeldene forskning (Helgeland, 2007) blir det viktig at oppfølgingen legger til rette for at ungdommen utvikler tilhørighet til flere prososiale fellesskap, som for eksempel skolemiljø og fritidsaktiviteter. Ungdommen vil, etter mitt syn, være mindre sårbar for avslutting av den formelle støtterelasjonen til organisasjonen, dersom han eller hun på det tidspunktet er innlemmet i og føler tilhørighet flere sosiale fellesskap.

6.1.4 Resosialisering tar tid

Som beskrevet i teorikapittelet foregår overgangen til voksenlivet i dag på et senere tidspunkt enn hva det gjorde tidligere, hvilket innebærer mulighetene til å forme og omforme egen identitet over et lengre tidsrom (Arnett, 2006). Ungdommene jeg har snakket med i denne studien forteller at behandlingen har bidratt positivt inn i deres identitetsarbeid, om enn på ulike måter. De fleste forteller behandlingen har bidratt til at de har funnet tilbake til den de en gang var før de startet å ruse seg. Dette gjelder hovedsakelig ungdommene som opplevde å ha vokst opp under gode oppvekstvilkår, og som opplevde en endring hos seg selv da de startet å ruse seg. For dem har behandlingen bidratt til en form for resosialisering til samfunnet. Ungdommene som opplevde å ha vokst opp under omsorgssvikt forteller i større grad at behandlingen har bidratt til at de har funnet ut av hvem de er og hvem de ønsker å være. Under sin oppvekst har de ikke opplevd å få det de har hatt behov for av grenser, nærhet og omsorg. Disse ungdommene har opplevd å måtte bygge opp en helt ny identitet i samarbeid med de voksne. Den videre oppfølgingen handler på mange måter om hvordan ungdommene kan bygge seg selv opp igjen etter år med rusmisbruk, slik at de kan klare å leve et tradisjonelt, selvstendig liv i fremtiden. Det kan altså synes som at gode relasjoner og tillit til voksenpersoner med tydelige holdninger og verdier kan bidra til endring av ungdommenes verdier og deres syn på seg selv, hvilket også er i tråd med Helgelands (2007) funn.

Ungdommene jeg har snakket med har med seg vanskelige erfaringer som følge av år med rusmisbruk, kriminalitet, skoleskulk og omsorgssvikt. Dette har naturligvis fått konsekvenser i forhold til deres kompetanse på områder som sosiale relasjoner, praktiske ferdigheter og faglig kunnskap i utdanningssammenheng. Med tanke på hva vi vet om disse ungdommenes generelle psykiske helse (Stein & Dumaret, 2011), blir det viktig at vi forsøker å legge forholdene til rette for at de kan få muligheter til en positiv fremtid. For Stein (2012) handler dette om å bistå ungdommene med å bygge opp en positiv identitet, selvtillit, selvfølelse og mestringsevne, altså utvikling av ungdommenes bløte kompetanser. Helgeland (2007) argumenterer for at denne gruppen har stor sannsynlighet for å mislykkes i forsøk på å leve et vanlig liv. Hun påpeker at mestring hos den enkelte forutsetter å fullføre utdanning, få seg en jobb og unngå å bli sagt opp. Videre handler det om å holde seg rusfri og utenfor det kriminelle miljøet, holde på en leilighet og kunne være foreldre og en partner i et kjærlighetsforhold. Forandringer tar tid, og i følge Helgeland (2007) kan dette knyttes til ulike hendelser, handlinger og sammenfall av hendelser i livet.

Flere har en fortid preget av avvisning og utstøtning som følge av egen atferd, og flere har opplevd å bli stemplet og stigmatisert. Den videre oppfølgingen bidrar til at den enkelte får trening i å leve tradisjonelt, samtidig som de får mulighet til å utvikle verdier og holdninger i tråd med det som regnes som allment akseptert. Sån sett kan oppfølgingen bidra til at den enkelte kan stå bedre rustet i møte med nettverk som tidligere har trukket dem ned, og at de i større grad kan unngå å bli stemplet som ungdom med rus- og atferdsproblematikk. Ungdommene jeg har snakket med i denne studien har vært tydelige på at de har alvorlige og sammensatte vansker, og at det ikke finnes en ”quick-fix” for å hjelpe dem. De understreker at man ikke kan forhaste følelser, og at fortidens hendelser har satt sitt preg på dem. De må lære å leve med sine erfaringer, hvilket beskrives som en tidkrevende jobb for dem selv og dem som står rundt dem. Ut fra ungdommenes fortellinger kan det se ut som at den videre oppfølgingen legger til rette for at ungdommene kan skrive en ny historie om seg selv som kompetent til tross for de vanskelige erfaringene hver og en har med seg.

Ungdommene fremstår fortsatt som relativt skjøre og sårbare for endringer til tross for et år i kollektivet og en periode i oppfølging. De etterlyser muligheten til å få lov til å prøve og feile i utforskningen av sin egen selvstendighet, uten at dette nødvendigvis får konsekvenser for den videre oppfølgingen. Oppfølgingen må, i følge dem, være organisert for å møte deres behov gjennom elementer som motvirker fremtidig marginalisering og i verste fall sosial eksklusjon. Ungdommene trenger hjelp til å forbli inkludert på viktige samfunnsarenaer slik at de kan stå støtt som voksne og klare seg på egenhånd den dagen oppfølgingen avsluttes. Oppfølgingen kan synes å hjelpe ungdommene med å utvikle sine bløte og harde kompetanser, samt tilrettelegge for at de kan komme i gang med sin utdanning, få nye interesser og aktiviteter de kan fylle hverdagen med. Dette synes som et tidkrevende arbeid som vanskelig kan løses gjennom kun ett års plassering i kollektiv. Et relevant spørsmål i den sammenheng er hvor lang og tett oppfølging ungdommene har behov for dersom de skal klare å oppnå dette. Dette vil bli diskutert nærmere i neste kapittel som jeg har valg å kalle for *Et politisk spenningsfelt*.

6.2 Et politisk spenningsfelt

Så langt har vi sett at ungdommene opplever videre oppfølging etter plassering i ruskollektiv som betydningsfullt, og den ser blant annet ut til å utgjøre en forskjell i den enkeltes liv med tanke på en opplevelse av kontinuitet, stabilitet og tilhørighet. I siste del av dette kapitlet ønsker jeg å sette ungdommenes behov for videre oppfølging inn i et samfunnsmessig perspektiv. I et samfunn finnes det mange ulike behov å ta hensyn til, og de tilgjengelige midlene vi har til rådighet skal fordeles rettferdig utover de ulike sektorene. I den sammenheng er det relevant å undersøke om oppfølgingstilbudet vi har for denne gruppen er godt nok, om det bør gis høyere prioritet eller kanskje organiseres på en annen måte. I dette delkapitlet vil jeg trekke frem noen problemstillinger jeg anser som særlig utfordrende når det kommer til videre oppfølging av denne samfunnsgruppen. Disse problemstillingene er først og fremst knyttet til ungdom som har oppnådd myndighetsalder, da samfunnets ansvar for dem på mange måter endres på det tidspunktet. Delkapitlet vil ta for seg den faglige forståelsen av ungdommenes behov i overgangen til voksenlivet, ansvarsfordelingen mellom det statlige barnevernet og det kommunale barnevernet, samt de skjønsmessige vurderingene knyttet til valg av passende oppfølgingstiltak for den enkelte.

6.2.1 Faglig forståelse av ungdommenes behov

Wahl (2009) påpeker at velferdsstaten omhandler folks muligheter til å styre og påvirke egne livsbetingelser og deres muligheter til å utvikle sine evner og anlegg. Videre har den som formål å begrense den individuelle risikoen knyttet til sykdom, ulykker og kriser, og den bygger på en tanke om at den enkelte skal yte etter evne og få etter behov.

Barnevernloven er en av lovene innenfor velferdsstaten, og den har som formål å sikre at barn og unge under 18 år får trygge oppvekstvilkår (Barnevernloven, 1992). I tråd med barnevernlovens formål ble ungdommene i denne studien plassert i ruskollektiv for å skjermes fra forhold som kunne skade deres helse og utvikling, samt for å gi dem nødvendig hjelp og omsorg. Slik jeg ser det vil forholdene ungdommene i utgangspunktet ble skjermet for i mange tilfeller forbli uendret i løpet av det året de har vært plassert i kollektivet, og da spesielt med tanke på det rusbelastede, kriminelle miljøet ungdommen var en del av før plassering. Man kan likevel håpe at ungdommene gjennom året i kollektivet har mottatt nødvendig hjelp og omsorg av så høy kvalitet at de klarer å stå i mot og håndtere disse forholdene når de vender tilbake til hjemmet. Forskning peker på at dette er lite realistisk da disse ungdommene er spesielt sårbare som følge av sine tidligere

erfaringer. De har derfor betydelige større muligheter for å mestre overgangen til voksenlivet dersom de mottar en form for oppfølging i en overgangsfase (Andreassen, 2003; Bakketeig & Backe-Hansen, 2008; Helgeland, 2007; Mølholt et al., 2012). Bakketeig og Backe-Hansen (2008) viser i sin rapport at den uttalte målsetningen fra myndighetene er at ungdommene skal gjøres i stand til å klare seg selv etter utskrivning fra tiltaket, hvilket reflekterer en independence-tilnærming til rehabilitering av ungdom med rus- og atferdsproblematikk. Her er det altså et stort sprik i forhold til hva myndighetene legger føringer for og hva gjeldene forskning står i bresjen for.

I slutten av 2014 oppnevnte regjeringen et utvalg som fikk i oppdrag å utrede og utarbeide et utkast til en ny barnevernlov. Heller ikke her kan jeg finne kunnskap som skiller behovene til ungdom med rus- og atferdsproblematikk fra andre barneverngruppers behov. Det blir likevel fastslått at en høy andel barn og unge med tiltak fra barnevernet har ulike psykiske lidelser og sammensatte behov for helsetjenester (NOU 2016:16). I høringsnotatet i forbindelse med innføringen av begrunnelsesplikten for avslag på ettervern i 2009, la departementet til grunn at mange av disse ungdommene fortsatt har et behov for hjelp og oppfølging til tross for oppnådd myndighetsalder. De kan blant annet slite med rusproblemer, slite med å fullføre skolegangen, ha dårlig boevne og atferdsvansker. Videre fremgår det at en målrettet og faglig forsvarlig innsats overfor de mest utsatte ungdommene i overgangen til voksenlivet, vil kunne spare samfunnet for betydelige ressurser og avverge menneskelig lidelse. I forhold til å gjøre ettervern for ungdom om til en rettighet begrunnes avslaget på dette med at det ikke ville være riktig da barnevernloven heller ikke gir barn under 18 år rett til tiltak. Det presiseres dog at avslag på ettervern alltid skal begrunnes ut fra hensynet til barnets beste (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009). Oppfølgingen for ungdom over 18 år forblir uendret i utvalgets forslag til ny barnevernlov. De legger til grunn at barnevernloven i utgangspunktet gjelder for dem under 18 år, men at tiltak i en periode etter oppnådd myndighetsalder kan være hensiktsmessig ut fra de behov som ofte foreligger hos denne gruppen. Utvalget anser en fem års periode etter oppnådd myndighetsalder som passende, og at det etter dette er naturlig at andre offentlige instanser ivaretar ungdommenes behov (NOU 2016:16).

I et åpent brev til barne- og likestillingsministeren datert 5. September 2017 påpeker Norges fremste forskere innenfor fagfeltet, Jan Storø, Elisabeth Backe-Hansen, Elisiv Bakketeig, Veronica Paulsen og Inger Oterholm, at de nok en gang opplever at ettervern

for ungdom med barnevernserfaring ikke tas på alvor. De uttrykker stor skuffelse over at det verken konkretiseres tiltak for oppfølging i overgang til voksenlivet eller at utvidelse av alder diskuteres, hvilket de anser som svært bekymringsfullt. De understreker at ettervernet er et viktig og effektivt tiltak for unge med barnevernbakgrunn, noe som er fastslått gjennom både norsk og internasjonal forskning. De påpeker videre at flere land er i ferd med å gå forbi Norge i oppfølging av barnevernsungdommer (Se vedlegg 4). Det som slår meg i denne debatten er det stor gapet mellom hva erfarne forskere på feltet samlet argumenterer for og hvordan det satses politisk på området. Både nasjonal og internasjonal forskning viser at ungdommenes hjelpebehov bør forstås i lys av et interdependence-perspektiv, men dette blir vanskelig når den nasjonale politikken kan sies å legge til rette for hjelp og støtte ut fra et independence-perspektiv (Bakketeig og Backe-Hansen, 2008). Jeg synes denne distinksjonen er interessant, og det kunne etter mitt syn vært relevant å gjennomføre en egen studie med hensikt å undersøke hvorfor oppfølgingen av denne samfunnsgruppen ikke gis høyere prioritet når forskningen på feltet er så klar og tydelig som den er. Barne- og likestillingsdepartementet påpeker at beslutninger knyttet til oppfølging av barnevernsbarn over 18 år skal ta utgangspunkt i hensynet til barnets beste, og når barnets beste i følge forskning er en styrking av den videre oppfølgingen blir dette for meg en diskusjon som i høyeste grad handler om prioritering av økonomiske ressurser og politisk velvilje. For å kunne gi disse ungdommene et best mulig tilbud anser jeg det som både viktig og nødvendig at prioriteringen av den videre oppfølgingen for barnevernsungdom gis økt oppmerksomhet, og at vi i fremtiden kan enes om en felles faglig forståelse av disse ungdommenes hjelpebehov i overgangen til voksenlivet.

6.2.2 Samarbeid, ansvarsfordeling og økonomiske prioriteringer

I den offentlige utredningen av ny barnevernlov presiserer utvalget at det er behov for å få til en bedre samordning mellom barnevern, rusomsorgen og psykiske helsetjenester (NOU 2016:16). Ut fra rapporten *Forskningsskunnskap om ettervern* (2008) og høringsnotatet om endring av barnevernloven i 2009 (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009) ble samarbeidet mellom den kommunale barneverntjenesten og den statlige barneverntjenesten vurdert som avgjørende for å få til en god oppfølging av ungdom med tiltak i barnevernet.

Barnevernloven åpner for at ungdom med erfaring fra barnevernet kan ha mulighet til motta videre oppfølging frem til den dagen de fyller 23 år. Samtidig trekker det statlige barnevernet seg ut når ungdommen fyller 20 år, hvilket innebærer at det kommunale

barnevernet sitter igjen med alle utgiftene knyttet til den videre oppfølgingen (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008). Bakgrunnen for denne ansvarsfordelingen er at omfattende og ressurskrevende tiltak vurderes som lite naturlig for ungdom over 20 år, og at deres behov bør ivaretas gjennom mildere tiltak som hører til kommunens ansvarsområde (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009). Utvalget som ble nedsatt for å komme med forslag til en ny barnevernlov fikk innspill om behovet for å utvide det statlige barnevernets økonomiske ansvar for ungdom over 18 år. Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere peker på at gjeldene praksis viser at det kan være behov for å opprettholde både forsterkede fosterhjem og institusjonsplassering etter fylte 20 år. Ansvarsfordelingen ble ikke vurdert da utvalget mente dette var utenfor deres mandat (NOU 2016:16).

Tysnes (2014) har gjennom sin studie *Ungdommenes opplevelse av plassering, opphold og ettervern* konkludert med at ungdom i stor grad også ønsker omfattende tiltak fra barnevernet etter fylte 20 år. Studien viser at ungdommene ofte var sikret slike tiltak frem til fylte 20 år, men at de fleste oppfølgingstiltakene ble avsluttet etter dette. Avslag på videre tiltak begrunnes ikke med at det statlige barnevernet trekker seg ut, men med at ungdommen er overført til andre etater, klarer seg på egenhånd eller at de har fylt 20 år. Økonomi blir ikke nevnt som begrunnelse for avslutting av saker, men fremstår likevel som et underliggende fenomen. Flere av ungdommene i hennes studie opplever at økonomi var et tema i forhold til ettervern og dermed også i forhold til avslutting av tiltakene. Tysnes (2014) konkluderer med at barneverntjenesten i liten grad legger til rette for ettervernstiltak i etterkant av institusjonsplasseringer for dem over 20 år. Det kan altså virke som at den reelle øvre aldersgrensen for ungdom med tiltak i barnevernet ofte er 20 år, til tross for at barnevernloven åpner for opprettholdelse av tiltak frem til fylte 23 år.

Clausen og Kristofersen (2008) finner i sin studie at antall ungdommer som mottar videre oppfølging halveres for hvert år de blir eldre. Andelen ungdommer over 20 år som mottar oppfølging er svært liten, samtidig som levekårsutfallene for disse ungdommene tilsier at de har behov for oppfølging i overgangen til voksenlivet. Grunnene til at færre ungdom mottar videre oppfølging etter hvert som de blir eldre kan være flere. Noen ungdommer ønsker ikke slike tiltak, mens andre ikke får innvilget sine ønsker om videre oppfølgingstiltak ut fra skjønnsmessige vurderinger (Bakketeig og Backe-Hansen, 2008). Bakketeig og Backe-Hansen (2008) viser i sin rapport at langt fra alle ungdommer opplever å få et oppfølgingstilbud i samsvar med egne behov. I oppgavens metodekapittel

viser jeg dessuten til mitt ønske om å intervju to ungdommer som søkte om videre oppfølging, men som ikke fikk dette da de ble vurdert som for ressurssterke for innvilgelse av dette. En av disse ungdommene klarer seg i dag tilsynelatende godt, mens den andre visstnok skal ha et omfattende rusmisbruk. Bakketeig og Backe-Hansen (2008) påpeker gjennom sin rapport at det manglende rettskravet på ettervern kan stille mange av disse ungdommene i en forhandlingsposisjon overfor barneverntjenesten. De kan i møtet med barneverntjenesten og som følge av den enkelte saksbehandlers skjønsmessige vurderinger like gjerne bli vurdert som for ressurs svak som for ressurssterk for å motta ettervern (Bakketeig og Backe-Hansen, 2008). Forstått slik kan innvilgelse av videre oppfølging fremstå som noe tilfeldig og vilkårlig, og lite fokusert på ungdommenes behov.

Det er vanskelige vurderinger som skal gjøres når spørsmålet om innvilgelse av videre oppfølging for denne ungdomsgruppen skal avgjøres. En av hovedutfordringene knyttet til dette vil naturligvis være om den innsatsen vi legger ned overfor den enkelte ungdom her og nå vil lønne seg på sikt. Til tross for at ungdommen har klart seg godt under behandlingen i kollektivet betyr ikke det at han eller hun nødvendigvis vil klare seg godt utenfor kollektivets fire vegger etter vedtaksslutt. Når den enkelte vender tilbake til sitt nærmiljø uten videre støtte kan livet plutselig bli mye vanskeligere enn hva det var under trygge rammer med oppfølging (Helgeland, 2007). Samtidig finnes det også eksempler på ungdommer som klarer seg greit resten av livet etter kun et år i kollektivet, til tross for at sannsynligheten for dette er relativt liten (Andreassen, 2003). Det finnes også tilfeller der ungdom ruser seg i en periode etter avsluttet behandling før de får livet på stell noen år senere, eller ungdom som holder seg rusfri en stund men så faller fra etter en tid. Hva er det egentlig som gjør at noen ungdommer får positive voksenkarrierer? Er det året i kollektivet, tiden i oppfølging eller kanskje tilfeldigheter som at den enkelte får seg en kjæreste som holder ham eller henne i ørene? Forskningen peker på at den videre oppfølgingen er nyttig, men det synes å være vanskelig å avdekke direkte årsakssammenhenger mellom oppfølging og positive voksenkarrierer. Barne- og likestillingsdepartementet (2009) understreker betydningen av at tiltakene fattes ut fra hensynet til barnets beste, men det er ikke til å komme unna at beslutningstakeren også må forholde seg til hva tiltaket koster og hva som er mulig å få til innenfor systemets rammer (Bakketeig og Backe-Hansen, 2008). Dette leder oss til neste utfordring som er handler om skjønsmessige vurderinger knyttet til valg av oppfølgingstiltak.

6.2.3 Skjønnsmessige vurderinger knyttet til valg av oppfølgingstiltak

Beslutninger omkring videre oppfølging for ungdom med barnevernsbakgrunn er nært knyttet opp mot skjønnsmessige vurderinger av den enkeltes behandlingsbehov, samt de ulike former for oppfølgingstiltak som kan bidra til å tilfredsstille disse behovene. Som beskrevet i kapitlet om kunnskapsstatus kan den videre oppfølgingen gis av ulike instanser, og disse instansene står gjerne for ulikt innhold og faglig forståelse av ungdommenes behov. I Tysnes (2014) studie ser vi at ansvaret for ungdom over 20 år i større grad overføres til NAV, da det statlige barnevernet på dette tidspunktet trekker seg ut og ungdommene i større grad anses som voksne.

I studien *Organisasjonens betydning for sosialarbeideres vurderinger* peker Oterholm (2015) på at det er gjennomført få undersøkelser om saksbehandleres vurderinger knyttet til videre oppfølging for ungdom i barnevernet. Feltet er lite utforsket, og det er i liten grad gjort sammenlikninger mellom vurderinger i sosialhjelpsfeltet og vurderinger gjort i barnevernsfeltet. I sin studie gir hun blant annet lesere et innblikk i hvorvidt det har betydning for ungdom med barnevernsbakgrunn om de mottar oppfølging fra NAV eller barneverntjenesten etter fylte 18 år. Gjennom intervju med saksbehandlere i både barneverntjenesten og NAV kommer det tydelig frem at ungdom vurderes å ha noen behov som krever tett oppfølging, og til tross for oppnådd myndighetsalder er ikke ungdommene nødvendigvis voksne. Det kan synes som at ungdom som mottar oppfølging gjennom NAV betraktes som voksne og at de derfor blir stilt overfor høyere krav der fokus på arbeid og selvforsørgelse står i fokus. Sosialarbeiderne innenfor dette systemet la liten vekt på ungdommenes barnevernsbakgrunn, deres historie og behov for tilhørighet i sine vurderinger. Barneverntjenesten legger i større grad til rette for en tettere oppfølging ut fra et relasjonelt perspektiv der ungdommens behov for omsorg, tilhørighet og gode relasjoner fortsatt anses som viktig. Forstått slik vil jeg tørre å påstå at den videre støtten kan ses i lys av perspektivene independence og interdependence. Innenfor NAV-systemet vil fokuset ligge på utvikling av harde kompetanser og målbar selvstendighet, mens det innenfor barneverntjenesten i like stor grad fokuseres på utvikling av bløte kompetanser og en gradvis selvstendigjøring av den enkelte ungdom.

Bakketeig og Backe-Hansen (2008) peker på at ungdom må få tilpasset den videre oppfølgingen etter sine behov. Noen ungdommer vil kun ha behov for at saksbehandler i barnevernet stikker innom av og til for å se og høre hvordan det går, mens andre har behov

for mer omfattende tiltak for å klare seg på egenhånd (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009). Det er mange forhold som spiller inn i hvorvidt det skal innvilges videre oppfølging, og ikke minst hvilke tiltak som skal settes inn. Når Oterholm (2015) påpeker at ungdom blir stilt overfor krav innen NAV-systemet anser jeg ikke dette nødvendigvis som negativt, og i hennes studie påpekes det dessuten også at barneverntjenesten har noe å lære av dette. Vurderingene knyttet til valg av tiltak kan fremstå spesielt vanskelig i de tilfeller ungdommene oppgir å ha et ønske om videre oppfølging, men i praksis viser noe helt annet ved for eksempel gjentatt rusing eller involvering i kriminalitet. Vi kan ikke med sikkerhet vite om innsatsen vi legger ned gjennom tett oppfølging for ungdommen vil lønne seg på sikt, og om den enkelte blir en positiv ressurs for samfunnet i fremtiden. Mulighetene for at den enkelte mislykkes i sitt forsøk på å bli rusfri og lovlydig er i aller høyeste grad til stede. Enkelte vil da kunne argumentere for at ressursene som har blitt brukt i behandlingen av ungdommen har vært bortkastet. Samtidig ønsker jeg helt kort å trekke paralleller til andre områder i velferdsstaten når det kommer til denne diskusjonen. Når mennesker blir syke er det ikke alltid vi vet om behandlingen som igangsettes for å friskmelde dem nytter, men det blir i stor grad gitt dyre behandlingstilbud i håp om at de vil bli friske. Når det kommer til behandling av ungdom med rus- og atferdsproblematikk kan det virke som at samme diskusjon inneholder større grad av moralske aspekter, da rehabilitering av rusproblemer i ofte synes å være avhengig av individets vilje til endring. Til tross for at rusproblematikk i denne studien ikke forstås som en sykdom er det likevel ikke slik at ungdommenes problemer løses over natten ved at den enkelte tar en avgjørelse om å få livet sitt på rett vei. Ungdommene i min studie er usikre på om ettervern burde være innført som en rettighet. Men samstemte argumenterer dem for at dersom man er motivert for videre oppfølging, villig til å gjøre en innsats i egen rehabilitering og viser evne til å lære av sine feil ved tilbakefall så burde man få dette tilbudet. De understreker at til tross for at den enkelte kan fremstå som både ressurssterk og selvstendig, så vet man aldri hva slags utfordringer som kommer, og da er det nødvendig med oppfølging slik at de har noen å støtte seg til. Det er ikke til å komme unna at valg av tiltak og lengde på tilbudet vil være avhengig av den enkeltes behov og skjønnsmessige vurderinger hos beslutningstakeren. Vi vil aldri kunne forutse fremtiden, men slik jeg ser det vil vi komme et godt stykke på vei dersom instansene rundt har et formålstjenlig samarbeid og en god dialog.

7. Avslutning

Jeg tok fatt på denne studien med en forståelse preget av at videre oppfølging for ungdom med rus- og atferdsproblematikk er både viktig og nødvendig i tiden etter utflytning fra ruskollektiv. Min erfaring fra arbeid med denne ungdomsgruppen tilsa at sannsynligheten for at ungdommene vil klare seg godt i voksenlivet øker dersom de tar i mot videre oppfølging etter utflytning fra kollektivet. Gjennom arbeid med denne studien har jeg fått bekreftet mine antakelser gjennom nasjonal og internasjonal forskning på feltet. Gjennom seks intervju har jeg dessuten utviklet en forståelse for hvordan ungdommene selv vurderer den videre oppfølgingen etter utflytning fra ruskollektiv.

Oppgavens problemstilling tar for seg hvordan ungdom som har vært plassert i kollektiv på bakgrunn av alvorlig rus- og atferdsproblematikk opplever betydningen av videre oppfølging. For å svare på dette utarbeidet jeg to forskningsspørsmål som omhandler hva slags oppfølging ungdommene mottok, samt hva ved oppfølgingen ungdommene mente bidro til hjelp. Ungdommene jeg har intervjuet har mottatt videre oppfølging i familiehjem, hybel og/eller foreldrehjemmet, og oppfølgingen har blitt gitt i regi av organisasjonen som også hadde ansvaret for dem da de bodde i ruskollektivet. Denne formen for oppfølging er en videreføring av behandlingen ungdommen startet på da han eller hun bodde i kollektivet. Ungdommene i min studie nevner spesielt sosial støtte og sosial kontroll som viktige elementer i oppfølgingen, og som de mener bidrar til god hjelp for dem. Dette handler om at ungdommene har noen de kan dele sine utfordringer med og som de opplever at ser dem, lytter til dem og bryr seg om dem. De opplever å ha fått støtte til å bygge livet sitt opp i forhold til områder som biologisk familie, nettverk og skolegang. De har fått hjelp til å utvikle sine praktiske ferdigheter som det å mestre en husholdning og planlegge uken sin. Ungdommene snakker altså om hjelp til å utvikle både bløte og harde kompetanser. For flere har det dessuten vært viktig å være underlagt en form for sosial kontroll der noen følger med på hva de foretar seg, da de vurderer seg selv som sårbare for tilbakefall. Ungdommene setter sitt behov for videre oppfølging i sammenheng med egen oppvekst, sitt trøblete forhold til rusmidler og kriminelle miljøer, samt sitt begrensede støttenettverk i egen familie. De trekker også frem betydningen av at rehabilitering av rus- og atferdsvansker ses i lys av et interdependence-perspektiv da resosialisering tar tid, og best lar seg løse ved at den enkelte får muligheten til en gradvis selvstendigjøring tilpasset egne behov. Ut fra ungdommenes fortellinger har jeg kommet frem til at den videre oppfølgingen oppleves som en trygghet for ungdommene ved at den bygger på en

fortsettelse av arbeidet som har vært lagt ned under tiden i kollektivet. Dette handler om en kontinuitet i både system og relasjoner hvilket muliggjør en positiv utvikling for den enkelte. Videre har jeg tolket det dithen at ungdommen har lært at det å be om hjelp er en styrke, fremfor en svakhet. For flere av disse ungdommene har den videre oppfølgingen kompensert for det manglende støttenettverket som finnes i deres egen familie, og de får dermed dekket sine behov for følelsesmessig, praktisk og sosial støtte. Min studie har vist at ungdommene opplever videre oppfølging organisert gjennom organisasjonen som nyttig på mange områder, og at den også dekker deres behov for tilhørighet til et prososialt fellesskap. Tid, støtte og kontroll synes å være avgjørende elementer for at ungdommene skal klare å bygge livene sine opp igjen, samt forbli rusfrie og inkludert også i fremtiden. Mine resultater underbygger med andre ord gjeldende forskning på området, samtidig som mine funn kan ha bidratt med noe nytt knyttet til institusjonenes arbeid med oppfølging da dette er et lite utforsket område. Samlet sett opplever ungdommene videre oppfølging etter plassering i ruskollektiv som særlig betydningsfullt i overgangen til en rusfri tilværelse, og for mange også i overgangen til voksenlivet.

Ungdomsgruppens sammensatte utfordringer har blitt tydeliggjort ved hjelp av ulike teoretiske perspektiver, og ulike forståelser har blitt satt opp mot hverandre underveis. Konklusjonen er at denne gruppen har større utfordringer enn andre ungdom på samme alder samtidig som de har mindre støtte i eget nettverk til å håndtere disse utfordringene. Ungdommene som har deltatt i denne studien vurderer videre oppfølging etter plassering i kollektiv som særlig betydningsfullt og viktig med tanke på deres fremtidsutsikter. For at oppfølgingen skal oppleves som meningsfull og god for den enkelte er det viktig at ungdommene blir møtt på sine behov for støtte i overgangen til voksenlivet, men dette betyr ikke nødvendigvis at de alltid må få det som de vil. Ungdommene er i dag på ulike stadier i livene sine, men felles for de fleste er at de fortsatt opplever vansker som de trenger støtte for å håndtere. Flere av disse ungdommene går en usikker fremtid i møte, og til tross for at de mottar hjelp og støtte i dag, så er ikke dette ensbetydende med at de vil klare seg godt i fremtiden. Dette underbygger betydningen av å ha et langsiktig perspektiv i arbeidet med denne gruppen, og det viser også at ungdommene er sårbare for endringer og overganger. Med tanke på hvordan samfunnet er organisert med den forlengede barndommen, forvitring av de sosiale fellesskapene og økte krav til kompetanse fremstår videre oppfølging for denne ungdomsgruppen som viktigere enn noen gang. Den videre oppfølgingen etter utflytning fra kollektiv bidrar til å strekke barnevern ungdoms

komprimerte og akselererte overgang til voksenlivet noe ut i tid, men det er fortsatt et godt stykke igjen før disse ungdommene er sikret en forlenget barndom på lik linje med ungdom flest.

Ungdommenes muligheter for å motta videre oppfølgingstiltak tilpasset egne behov synes å være avhengig av politisk velvilje og prioritering. Jeg har pekt på en rekke samfunnsmessige utfordringer jeg synes å se når det kommer til videre oppfølging av ungdom med rus- og atferdsproblematikk. Jeg har trukket frem distinksjonen mellom den nasjonale politikken som føres og forskningen som foreligger når det kommer til den faglige forståelsen av denne gruppens hjelpebehov. Noen vil kanskje si at ungdommenes mulighet til fem års oppfølging etter oppnådd myndighetsalder er bra nok, men når vi setter disse fem årene i sammenheng med hva andre ungdom får gjennom *den forlengede barndom* kan dette fremstå som utilstrekkelig. Jeg har forsøkt å tydeliggjøre at spriket mellom politikk og fag kan være problematisk, og at dette har sine konsekvenser for ungdommenes muligheter til å få et godt, tilrettelagt oppfølgingstilbud. Samfunnet er i stadig forandring, og det er naturlig at oppfølgingstiltakene for disse ungdommene også tilpasses denne samfunnsutviklingen. Videre har jeg pekt på at det etterlyses en bedre ansvarsfordeling mellom stat og kommune når det kommer til oppfølging av ungdommene. Dagens øvre grense for oppfølging av barnevern ungdom er i utgangspunktet 23 år, men på grunn av ansvarsfordelingen mellom stat og kommune synes gjerne den reelle grensen å være 20 år. Beslutninger knyttet til videre oppfølging skal alltid vurderes ut fra hensynet til barnets beste, men dette synes ikke alltid og etterfølges i praksis, da prioritering av ressurser og økonomiske midler synes å være av stor betydning for ungdommenes muligheter til å motta videre oppfølging. Denne problemstillingen må selvsagt forstås innenfor et videre samfunnsperspektiv der hensikten er å få mest mulig ut av de tilgjengelige ressursene vi har. Slik jeg ser det har vi et relativt godt system for oppfølging i Norge i dag, men det som er godt kan som regel alltid gjøres bedre. Beslutninger omkring videre oppfølging for disse ungdommene foregår i et spenningsfelt mellom politikk og fag. Dersom vi kan klare å enes om en felles faglig forståelse av ungdommenes hjelpebehov, samt få til et godt samarbeid mellom ungdom, organisasjon, statlig- og kommunalt barnevern tror jeg vi kan bidra til å trygge ungdommenes overgang til voksenlivet ytterligere.

Hensikten med denne studien har vært å bidra med mer kunnskap om hvordan ungdom opplever betydningen av videre oppfølging etter utflytning fra kollektivet, slik at de kan få den hjelpen og støtten de har behov for i overgangen til voksenlivet. Innledningsvis nevnte jeg at jeg gjennom arbeid med denne studien ønsket å få mer kunnskap om hvordan vi kan bruke ungdommenes egne erfaringer til å støtte dem i overgangen til voksenlivet. I hvilken grad og på hvilke måter vil de konklusjoner jeg her har kommet frem til, kunne ha betydning i så måte? Resultatene av denne studien viser at rehabilitering av ungdom med rus- og atferdsproblematikk handler om små, men verdifulle fremskritt. Som fagfolk kan vi ha en tendens til å bli utålmodige, og ikke minst opptatte av å se fremgang, resultater og gevinst av den innsatsen som legges ned hos den enkelte ungdom. Samtidig er det vanskelig å sette en pris på og måle resultater knyttet til ungdommers opplevelse av trygghet, deres opparbeidede tillit til omgivelsene, økte mestringsevne og gode psykiske helse. Mitt håp er således at fagfolk skal kjenne seg igjen i noe av det jeg har pekt på, og bruke det som grunnlag for refleksjon over egen praksis. Videre synes jeg de unges erfaringer og fortellinger bør lede til refleksjon i barnevernsfeltet generelt, med tanke på deres behov for å støttes i overgangen fra ruskollektivet og inn i voksenlivet. På den måten håper jeg denne kunnskapen også vil komme ungdommene til gode.

Referanseliste

- Andreassen, T. (2003). *Behandling av ungdom i institusjoner: hva sier forskningen?* Oslo: Kommuneforlaget.
- Arnett, J. J. (2006). *Emerging adulthood: the winding road from the late teens through the twenties*. New York: Oxford University Press.
- Backe-Hansen, E., Bakketeig, E., Gautun, H., & Backer Grønningsæter, A. (2011). *Institusjonsplassering – siste utvei? Betydningen av barnevernsreformen fra 2004 for institusjonstilbudet* (NOVA-rapport nr. 21/11). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Bakketeig, E. (2009). *Bedre utfall med ettervern*. *Rus og samfunn*, 3(4), 13-15.
- Bakketeig, E., & Backe-Hansen, E. (2008). *Forskningsskunnskap om ettervern*. (NOVA-rapport nr. 17/2008). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Beck, U., Beck-Gernsheim, E. (2001). *Individualization: institutionalized individualism and its social and political consequences*. London: SAGE Publications.
- Bengtsson, S. (2011). *Etnografi online: å forstå og analysere internettkulturer*. I A.-M. Sællerberg & K. Fangen (red.), *Mange ulike metoder* (s. 116-126). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Bredland, E. L., Linge, O. A., & Vik, K. (2002). *Det handler om verdighet. Ideologi og praksis i rehabiliteringsarbeid* (2. utg. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Bø, I., & Schiefloe, P. M. (2007). *Sosiale landskap og sosial kapital : innføring i nettverkstenkning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Cashmore, J., & Mendes, P. (2008). Australia. I M. Stein & E. R. Munro (red.), *Young People's Transitions from Care to Adulthood : International Research and Practice* (s. 23-35). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Cashmore, J., & Paxman, M. (2006). Predicting after-care outcomes: the importance of 'felt' security. *Child & Family Social Work*, 11(3), 232-241. doi: 10.1111/j.1365-2206.2006.00430.x
- Clausen, S.-E., & Kristofersen, L. B. (2008). *Barnevernsklinter i Norge 1990-2005 : en longitudinell studie*. (NOVA-rapport nr. 3/2008). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

- Courtney, M. E., & Dworsky, A. (2006). Early outcomes for young adults transitioning from out-of-home care in the USA. *Child & Family Social Work, 11*(3), 209-219. doi: 10.1111/j.1365-2206.2006.00433.x
- Dencik, L., Schultz Jørgensen, P., & Sommer, D. (2008). *Familie og børn i en opbrudstid*. København: Hans Reitzel.
- Duroy, T. H., Schmidt, S. L., & Perry, P. D. (2003). Adolescent's and young adult's perspectives on a continuum of care in a three year drug treatment program. *Journal of Drug Issues, 33*(4), 801.
- Eatough, V. (2009). My heart was killing me: a hermeneutic phenomenological study of lived experience of anger. I L. Finlay & K. Evans (red.), *Relational-centered Research for Psychotherapists: Exploring Meanings and Experience*. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.
- Finlay, L. (2011). Interpretative Phenomenological Analysis. I *Phenomenology for Therapists. Researching the Lived World* (s. 139-147). Chichester, UK: Chichester, UK: John Wiley & Sons, Ltd.
- Frønes, I. (2013). *Å forstå sosialisering*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Frønes, I., & Strømme, H. (2014). *Risiko og marginalisering : norske barns levekår i kunnskapssamfunnet* (2. utg. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Goffman, E. (1963). *Stigma : notes on the management of spoiled identity*. Englewood Cliffs, N.J: Prentice-Hall.
- Haggerty, K. R., & et al. (1989). Delinquents and Drug Use: A Model Program for Community Reintegration. *Adolescence, 24*(94), 439-456.
- Helgeland, I. M. (2007). *Unge med atferdsvansker blir voksne : hvordan kommer de inn i et positivt spor?* Oslo: Unipub.
- Helland, H., & Øia, T. (2000). *Forebyggende ungdomsarbeid*. Bergen: Fagbokforl.
- Hirschi, T. (1971). *Causes of delinquency*. Berkeley, Calif: University of California Press.
- Hogan, B. E., Linden, W., & Najarian, B. (2002). Social support interventions: Do they work? *Clinical Psychology Review, 22*(3), 381-440. doi: 10.1016/S0272-7358(01)00102-7
- Hole, R. (2014). *Forebygging og behandling av rusproblemer: en innføring*. Oslo: Universitetsforl.

- Hyggen, C., & Hammer, T. (2013). Ung voksen - risiko for marginalisering. I C. Hyggen & T. Hammer (red.), *Ung voksen og utenfor : mestring og marginalitet på vei til voksenliv* (s. 13-25). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Jacobsen, D. I. (2010). *Forståelse, beskrivelse og forklaring : innføring i metode for helse- og sosialfagene* (2. utg.). Kristiansand: Høyskoleforl.
- Jansen, A. (2013). *Narrative kraftfelt : utvikling hos barn og unge i et narrativt psykologisk perspektiv*. Oslo: Universitetsforl.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju* (2. utg. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kvello, Ø. (2012). Oppvekstmiljø og sosialisering. I Ø. Kvello (red.), *Oppvekstmiljø og sosialisering*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lee, B. R., Chmelka, M. B., & Thompson, R. (2010). Does what happens in group care stay in group care? The relationship between problem behaviour trajectories during care and post-placement functioning. *Child & Family Social Work, 15*(3), 286-296. doi: 10.1111/j.1365-2206.2009.00669.x
- Lee, B. R., & Thompson, R. (2008). Comparing outcomes for youth in treatment foster care and family-style group care. *Children and Youth Services Review, 30*(7), 746-757. doi: 10.1016/j.childyouth.2007.12.002
- Lilly, J. R., Cullen, F. T., & Ball, R. A. (2007). *Criminological theory : context and consequences* (4th edition). Thousand Oaks, Cal: Sage Publications.
- Mortensen, N., & Elm Larsen, J. (2009). *Udenfor eller indenfor : sociale marginaliseringsprocessers mangfoldighed*. København: Hans Reitzel.
- Mølholt, A.-K., Stage, S., Pejtersen, J. H., & Thomsen, P. (2012). *Efterværn for tidligere anbragte unge : en videns- og erfaringsopsamling*. (Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, rapport nr. 12:04). København: Rosendahls – Schultz Grafisk A/S.
- Nygren, P. (2008). Barn og unges kompetanseutvikling i et komplekst samfunn. I H. Thuen & P. Nygren (red.), *Barn og unges kompetanseutvikling* (s. 28-38). Oslo: Universitetsforl., cop. 2008.
- Ofstad, K., & Skar, R. (2015). *Barnevernloven : med kommentarer* (6. utg. utg.). Oslo: Gyldendal juridisk.
- Oterholm, I. (2015). Organisasjonens betydning for sosialarbeideres vurderinger. Doktorgradsavhandling, Høgskolen i Oslo og Akershus, Oslo.

- Pedersen, W. (2006). *Bittersøtt : ungdom, sosialisering, rusmidler* (2. utg. utg.). Oslo: Universitetsforl.
- Ryan, J. P., Marshall, J. M., Herz, D., & Hernandez, P. M. (2008). Juvenile delinquency in child welfare: Investigating group home effects. *Children and Youth Services Review*, 30(9), 1088-1099. doi: 10.1016/j.childyouth.2008.02.004
- Røkenes, O. H., & Hanssen, P.-H. (2012). *Bære eller bryte : kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker* (3. utg. utg.). Bergen: Fagbokforl.
- Sandnes, T. (2013). Unges sosiale kapital. I T. Sandnes (red.), *Ungdoms levekår* (243-257). Oslo: Statistisk sentralbyrå
- Shanahan, M. J., Porfeli, E. J., Mortimer, J. T., & Erickson, L. D. (2005). Subjective age identity and the transition to adulthood. When do adolescents become adults? I R. A. Settersten, F. F. Furstenberg & R. G. Rumbaut (red.), *On the Frontier of Adulthood : Theory, Research, and Public Policy* (s. 225-255). Chicag: University of Chicago Press.
- Shulman, L. (2003). *Kunsten å hjelpe : [B. 1] : Individuer og familier*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Sletten, M. A., & Hyggen, C. (2013). *Ungdom, frafall og marginalisering : temanotat*.
- Smith, J. A., Larkin, M., & Flowers, P. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: theory, method and research*. Los Angeles: SAGE.
- Stein, M. (2004). *What works for young people leaving care?* Ilford: Barnardo's
- Stein, M. (2008). Transitions from Care to Adulthood: Messages from Research for Policy and Practice. I M. Stein & E. R. Munro (red.), *Young People's Transitions from Care to Adulthood : International Research and Practice* (s. 289-306). London: Jessica Kingsley Publishers Ltd.
- Stein, M. (2012). *Young People Leaving Care : Supporting Pathways to Adulthood*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Stein, M. (2015). Supportive Pathways for Young People Leaving Care. Lessons Learned from Four Decades of Research. I J. K. Whittaker, L. Holmes & J. F. d. Valle (red.), *Therapeutic residential care for children and youth : developing evidence-based international practice* (s. 189-200). London: Jessica Kingsley.
- Stein, M., & Dumaret, A.-C. (2011). The mental health of young people aging out of care and entering adulthood: Exploring the evidence from England and France. *Children and Youth Services Review*, 33(12), 2504-2511. doi: 10.1016/j.childyouth.2011.08.029

- Storhaug, A. S., & Bratterud, Å. (2008). *Overgang fra barnevern til voksenliv i Trondheim : sluttrapport fra OBVIT-prosjektet*. (Rapport nr. 12/2008). Trondheim: NTNU samfunnsforskning, Barnevernets utviklingscenter i Midt-Norge.
- Storø, J. (2008). *På begge sider av atten : om ungdom, barnevern og ettervern*. Oslo: Pensumtjeneste.
- Storø, J. (2012). *Ettervern og overgang for ungdom i barnevernet*. Oslo: Universitetsforl.
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse : en innføring i kvalitativ metode* (4. utg.). Bergen: Fagbokforl.
- Thomassen, M. (2006). *Vitenskap, kunnskap og praksis : innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Thurén, T. (2009). *Vitenskapsteori for nybegynnere* (2. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Tysnes, I. B. (2014). *Ungdommenes opplevelse av plassering, opphold og ettervern. En studie av institusjonsplasseringer etter lov om barneverntjenester § 4.24*. Doktorgradsavhandling, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Wahl, A. (2009). *Velferdsstatens vekst - og fall?* Oslo: Gyldendal arbeidsliv.
- Whittaker, J. K. (2006). Residential Care in the US. I C. McAuley, P. Pecora & W. Rose (red.), *Enhancing the Well-being of Children and Families through Effective Interventions : International Evidence for Practice* (s. 217-227). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Øia, T. (2013). *Ungdom, rus og marginalisering*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Øia, T., & Fauske, H. (2010). *Oppvekst i Norge* (2. utg.). Oslo: Abstrakt forlag.
- Aas, M. (2011). Forskeren som virksomhetens premissgiver og fortolker? - En kritisk vurdering av Cultural-Historical Activity Theory (CHAT). *Nordic studies in education*, 31, 275-286.

Nettsider:

SSB. (2015, 31. Desember). Barnevernsinstitusjoner. Tabell: 07066: Barn i barnevernsinstitusjoner per 31. Desember, etter region, plasseringshjemmel (lovparagraf) og institusjonens eierskap. Hentet 21. August 2017 fra <https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectvarval/Define.asp?subjectcode=&ProductId=&MainTable=Barnevernsi07&nvl=&PLanguage=0&nyTmpVar=true&CMSSubjectArea=sosiale-forhold-og-kriminalitet&KortNavnWeb=barneverni&StatVariant=&checked=true>

SSB. (2016, 31. Desember). Barnevern. Tabell 4. Barn og unge med barnevernstiltak etter hjelpe- og omsorgstiltak, alder og kjønn. Hentet 21. August 2017 fra <https://ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/barneverng/aar>

Rundskriv:

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. (2011). *Rundskriv om tiltak etter barnevernloven for ungdom over 18 år*. (Rundskriv Q-13/2011). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/rundskriv-om-tiltak-etter-barneloven-for/id651092/>

Forarbeid:

Barne- og likestillingsdepartementet. (1991-1992). Om lov om barneverntjenester (OT.PRP.NR. 44) Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1991-92&paid=4&wid=c&psid=DIVL312>

Rapport hentet fra internett:

Brandlistuen, R & Aarø, L. E. (2016). Barn, miljø og helse. Risiko- og helsefremmende faktorer (Folkehelseinstituttet). Hentet fra <https://www.fhi.no/globalassets/produksjonsmigrering/dokumenter/barn-miljo-og-helse-pdf.pdf>

Lover:

Barnevernloven. *Lov av 17. Juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester*. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100>

Norges offentlige utredninger (NOU):

NOU 2016:16 (2016) Ny barnevernslov. Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse.

Hentet fra

<https://www.regjeringen.no/contentassets/53164b1e70954231b2a09d3fdec1888b/no/pdfs/nou201620160016000dddpdfs.pdf>

Proposisjon:

Barne- og likestillingsdepartementet. (2009). Om lov om endringer i barnevernloven.

(Qt.prp. nr. 69 2008-2009) Hentet fra

<https://www.regjeringen.no/contentassets/abd8386c5db14254a4aa385e4969c1e8/no/pdfs/otp200820090069000dddpdfs.pdf>

Styringsdokumenter:

Institusjonsplan for organisasjonen ungdommene i denne studien har vært plassert i

(Anonymisert av hensyn til informantene)

Illustrasjonsfoto oppgavens fremside:

Colourbox.com

Forespørsel om deltakelse i masterprosjekt

Hei,

Mitt navn er Stine Vik. Jeg er utdannet sosionom, og jeg tar nå en master i sosialfaglig arbeid med barn og unge på Høgskolen i Lillehammer.

Jeg skal nå utarbeide en masteroppgave hvor jeg ønsker å ta utgangspunkt i gruppen av ungdommer som mottar ettervern/oppfølging gjennom ”deres organisasjon”. Oppfølgingen jeg ønsker å ta for meg kan være både plassering i familiehjem, oppfølging i hybel og/eller oppfølging i hjemmet etter avsluttet kollektivopphold. I denne oppgaven ønsker jeg hovedsakelig å utforske og undersøke ungdommenes opplevelse av etterverns/oppfølgings-tilbudet de mottar av ”deres organisasjon”.

Jeg ønsker å foreta en kvalitativ undersøkelse med enkeltintervjuer. Jeg ønsker å komme og intervju minimum fem ungdommer om tema nevnt over. Det er ønskelig med ca. en time. Ingen personopplysninger blir tatt med i oppgaven, men organisasjonen *kan* bli navngitt. Det er ønskelig for meg å få gjennomført dette en gang i tidsrommet 2.-9. november. Om tidsrommet ikke skulle passe, kan vi forhåpentligvis finne en dag som passer for alle.

Det er i denne forbindelse jeg nå tar kontakt med dere i ledelsen, da jeg tenker at det er mest ryddig at jeg har en godkjenning på å gå videre med mitt prosjekt fra deres side. Når dette eventuelt er på plass tenker jeg å ta kontakt med konsulenter i de ulike regionene.

Håper på positivt svar.

Med vennlig hilsen

Stine Vik

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

”Ettervernets betydning for ungdom i rusbehandling”

Bakgrunn og formål

Jeg er student ved Høgskolen i Lillehammer hvor jeg tar en mastergrad i *sosialfaglig arbeid med barn og unge*. Dette skoleåret skal jeg skrive en masteroppgave, og det er derfor jeg nå ønsker å komme i kontakt med deg. Tema for oppgaven jeg skal skrive er *hvordan ungdom som bor eller har bodd i familiehjem, hybel eller hjemme hos sine foreldre/andre foresatte opplever oppfølgingen de mottar/mottok etter utflytning fra institusjonen*. Jeg ønsker med andre ord å finne ut av hvordan du synes oppfølgingen du får/fikk gjennom institusjonen fungerer/fungerte for deg. Hva synes du er bra og hva skulle du ønske var annerledes?

Hva innebærer deltakelse i studien?

I denne oppgaven skal jeg intervju ungdommer som får eller har fått oppfølging etter utflytning fra institusjonen. Det betyr at dersom du takker ja til å delta i denne studien så møtes vi ansikt til ansikt, og vi setter av ca. 1-1,5 timer for et intervju/samtale om dette temaet. I intervjuet vil vi komme inn på hvordan du opplever din egen fortid, tiden på kollektivet, selve ettervernstilbudet du har erfaring med og hva du tenker om fremtiden din. Det betyr at vi vil komme inn på temaer omkring din oppvekst, familieforhold, rushistorie og kollektivhistorie. I et intervju av en slik varighet vil det bli benyttet lydopptaker og notatblokk, men dette er kun slik at jeg skal klare å huske det du forteller meg. Ellers kan jeg informere om at jeg til daglig jobber i et av kollektivene tilknyttet organisasjonen. Selv om jeg jobber der, så møter jeg deg som student, og ikke som miljøterapeut på jobb. Det du forteller meg vil jeg med andre ord ikke fortelle videre til de ansatte i ”organisasjonen”, men noen av dem vil sannsynligvis lese min masteroppgave når den er ferdig. Selv om jeg jobber i organisasjonen så har jeg ingen kjennskap til deg og din sak/historie på forhånd, og jeg vil ikke ha tilgang til dine saksdokumenter.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle opplysninger du gir vil bli behandlet konfidensielt. Det er kun meg som student som vil ha informasjonen du gir i intervjuet. Informasjonen du gir skal ikke brukes til noe annet enn i min masteroppgave, og alt du sier vil bli anonymisert. Dersom du takker ja til å delta i dette prosjektet kan du være trygg på at jeg ikke ønsker å registrere ditt fulle navn, telefonnummer, epost, personnummer eller andre opplysninger som kan identifisere deg. Prosjektet skal etter planen avsluttes 1.juni 2017. Lydopptaket som blir gjort under intervjuet, og de notatene jeg har skrevet under samtalen med deg vil da bli ødelagt.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke til deltakelse uten å oppgi noen grunn. Dersom du ikke ønsker å delta i dette prosjektet eller velger å trekke deg så vil ikke dette ha noe å si for ditt forhold til organisasjonen.

Dersom du ønsker å delta i prosjektet eller har spørsmål rundt dette, ta kontakt med Stine Vik på telefonnummer 48057014, eventuelt pr. mail på stinevig@hotmail.com. Du kan også spørre den voksne som har gitt deg dette skrevet om å ta kontakt med meg på dine vegne.

Ansvarlig veileder for min masteroppgave er Astrid Halså ved Høgskolen i Lillehammer (Tlf. 61 28 83 38). Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Intervjuguide masterprosjekt

Forsker:

Stine Vik

Tema:

Ettervern/oppfølging for ungdom som har vært plassert i institusjon
Ungdommers opplevelse av ettervernets betydning

Problemstilling:

Hvordan opplever ungdom, som har vært plassert i institusjon på bakgrunn av rus –og atferdsproblematikk, betydningen av videre oppfølging?

1. Rammer

Uformell samtale (5 minutter)

Informasjon om prosjektet og problemstillingen (5-10 minutter)

- Bakgrunn og formålet for samtalen
- Forklare hva intervjuet skal brukes til
- Avklare spørsmål rundt anonymitet og taushetsplikt
- Spørre om ungdommen har noen spørsmål eller om noe er uklart
- Informere om lydopptak, sørge for samtykke til lydopptak

2. Erfaringer

Starter lydbånd

Ta utgangspunkt i ungdommens erfaring med problemstillingen.

1. Ungdommens bakgrunn

- Kan du fortelle litt om deg selv? (Hvor kommer du fra? Hvor gammel er du? Hvem er du i dag? Hva liker du? Hobbyer?)
- Hvordan ser familieforholdene ut? (Gifte/samboende/skilte foreldre? Søsken?)
- Hva var det som gjorde at du kom i kontakt med ”organisasjonen”? (Kontakt med politiet, bruk av rusmidler, utfordringer på skole, utfordringer i familie og oppvekst)
- Hvordan så en vanlig dag ut for deg måneden før du ble plassert?

2. Plassering i kollektiv

- Kan du fortelle litt om hvordan du synes tiden på kollektivet var? (Hvordan så en vanlig dag på kollektivet ut for deg?)
- Hva er den største forskjellen på deg fra du kom til kollektivet, og til du flyttet videre? (Hva var dine vanskeligheter og hvordan har du jobbet for å løse dem/utvikle deg?)
- Hvis jeg hadde stilt de voksne det samme spørsmålet, hva tror du de ville ha sagt?
- Hva motiverte deg til å samtykke til videre oppfølging? (Spesiell episode hvor du fant ut av det eller en gradvis prosess?)
- Har du noen betydningsfulle andre i kollektivet? (Hvor mange, hva gjør nettopp denne relasjonen spesiell?)

3. Oppfølging/ettervern

- Kan du fortelle noe om hva slags oppfølging du har fått etter utflytning fra kollektivet? (Familiehjem/hybel? Konsulenter, samtaler, samlinger, kollektivhelg, skole/rus/familie/selvstendighet etc)
- Hva føler du selv at du trenger hjelp til?
- Hvordan opplever du at oppfølgingen bidrar til å hjelpe deg i forhold til dine problemområder? (Problemområder som rus, skole, fysisk helse, psykisk helse, kriminalitet, atferd/identitet, familie, selvstendighet?)
- Hva er det beste med den hjelpen du får i dag? Hva er det viktigste? Kan du gi noen eksempler?
- Hva føler du at du får igjen for å ta i mot oppfølging? Hva tjener DU på det?
- Hvordan er din motivasjon pr. dags dato for å motta oppfølging fra ”organisasjonen”? (Svinger denne motivasjonen? I så fall i hvilke situasjoner?)
- Hvordan opplever du at du får medvirke i beslutninger rundt deg og din hverdag? (Hva er det som er viktig for deg å bestemme? Når de voksne utarbeidet handlingsplanen din, hvordan ble du inkludert? Hvilke områder er det viktig for deg å være med og bestemme på?)
- Hvis du kunne bestemme helt selv, hvordan ville din oppfølging sett ut? (Styrker/svakheter med oppfølgingen han/hun mottar)
- Hvor tror du at du hadde vært, både personlig og geografisk, dersom du ikke hadde vært under oppfølging i dag?
- Barnevernsproffene og forandringsfabrikken ønsker at ettervern for ungdom skal bli en rettighet, og ikke et tilbud/en mulighet slik det er i dag. Hva tenker du om det?
- Hvordan er forholdet ditt til din saksbehandler i barneverntjenesten og fagteam? (Tror du dette har noe å si for din oppfølging?)
- Hvordan kan man legge til rette for, og motivere flere ungdommer til å fortsette sin behandling?
- Hadde tiden i kollektivet noe å si for ditt valg om å ta i mot videre oppfølging? Hadde familien din sine meninger noe å si?

4. Fremtidsplaner

- Er det lagt planer for deg videre i ansvarsgruppa?
- Hva er din tanker, ønsker og håp for fremtiden? (Føler du selv at disse er realistiske, og samsvarer de med hva dem rundt deg ønsker for deg?)
- Føler du at oppfølging gjennom ”organisasjonen” vil hjelpe deg i å nå målene du har for fremtiden? (Utdyp)
- Er det noe mer du ønsker å tilføye i forhold til de temaene vi har snakket om?

3. Tilbakeblikk og oppsummering (10-15 minutter)

Oppsummerer muntlig og går gjennom de viktige punktene som kom frem i løpet av intervjuet. Avklare eventuelle misforståelser, spørre om man har forstått riktig dersom noe er uklart. Spørre om det er noe mer ungdommen ønsker å legge til.

Stopper lydbånd.

Vedlegg 4 – Åpent brev til barne- og likestillingsministeren

(Hentet 10. September 2017 fra facebookgruppen *Bra barnevern* som har delt Jan Storøs facebookinnlegg. Jeg har mailet med Inger Oterholm som skriver at hun regner med brevet er sendt til Solveig Horne av Jan Storø. Det kunne tenkes å ligge tilgjengelig i departementets postjournal, men dette har jeg ikke klart å oppdrive. Jeg har derfor kopiert brevet slik det står skrevet på facebook, og lagt inn i oppgaven som vedlegg.)

Kjære statsråd.

BLD har lagt fram et forslag til ny barnevernlov. Nok en gang opplever vi at det ikke foreslås noen som helst styrking av ettervernet. Rett nok inneholder Prop. 169 L (2016–2017) en setning som nevner rettighetsperspektivet knyttet til ettervern. Vi registrerer med stor skuffelse at det verken konkretiseres tiltak for oppfølging i overgang til voksenlivet eller at utvidelse av alder diskuteres. Dette er svært bekymringsfullt.

Vi har fulgt spørsmålet om ettervernet i mange år. Gjennom mange år har vi også forsket på dette temaet. Det er bortenfor enhver tvil at ettervern er et viktig og effektivt tiltak for unge med barnevernbakgrunn. Dette vet vi, fordi både norsk og internasjonal forskning slår dette tydelig fast.

Om en drøy uke er vi vertskap for det ledende internasjonale forskernettverket INTRAC sin årlige konferanse. 30 sentrale forskere fra nesten 20 land kommer til Oslo. En av nettverkets kjerneoppgaver er å se på ettervernets utforming på tvers av landegrenser og velferdssystemer. Vi registrerer at flere land er i ferd med å gå forbi Norge i oppfølging av barnevernmyndommer. Dette kan vi ikke leve med.

Vi kan nevne at samme dag som BLD la fram det nye lovforslaget, presenterte din statsrådskollega Katherine Zappone i Irland et vedtak om at "there will be a statutory obligation to provide an aftercare plan which will identify supports required for children as they prepare to start adult life" (Department of Children and Youth Affairs). I redegjørelsen på departementets hjemmeside heter det også at: "The Minister says resources, including aftercare workers, have been put in place to ensure this happens before a child leaves care."

Vi oppfordrer deg som statsråd til å legge fram en egen sak om dette med det første.

Med hilsen

Veronika Paulsen, forsker, NTNU Samfunnsforskning
Inger Oterholm, førsteamanuensis, VID vitenskapelige høgscole
Elisabeth Backe-Hansen, forsker, NOVA, Høgskolen i Oslo og Akershus
Elisiv Bakketeig, forsker, NOVA, Høgskolen i Oslo og Akershus
Jan Storø, dosent, Høgskolen i Oslo og Akershus

5. september 2017

Vedlegg 5 – Godkjenning fra NSD

Astrid Halså

Avdeling for pedagogikk og sosialfag Høgskolen i Lillehammer

Postboks 952,

2604 LILLEHAMMER

Vår dato: 02.11.2016 Vår ref: 50375 / 3 / AGH Deres dato: Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 04.10.2016. Meldingen gjelder prosjektet:

<i>50375</i>	<i>Betydningen av ettervern for ungdom i rusbehandling</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Høgskolen i Lillehammer, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Astrid Halså</i>
<i>Student</i>	<i>Stine Vik</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.06.2017, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Kjersti Haugstvedt

Agnete Hessevik

Kontaktperson: Agnete Hessevik tlf: 55 58 27 97 Vedlegg: Prosjektvurdering

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.